

תעשרה

משמחת נישואין
של אברהם בני זמננו
תמוז

ענת זית והחורר כ"ה סיון ה'תשע"ב

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן התמים הרב **אברהם צבי הכהן** שיחי' והכלה המהוללה מרת **חנה** שתחי' **כהן**. הטובה והברכה לידידנו ומכירינו אשר הואילו לשימוח אתנו יחדיו ביום שמחת לבבנו, ולברך את הזוג יחיו ואותנו כולנו בברכת מזל טוב, וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

כנהוג לאחרונה בין אנ"ש נכבד את כל הנוטלים חלק בשמחתינו במזכרת נצח, תדפיס מספר על חייו של סב החתן הרה"ג הרה"ח הרה"ת הרב **יצחק הכהן הענדל** ע"ה מרא דאתרא דקהילת ליובאוויטש דמונטריאל, בברכת הגאולה, גאולה האמיתית והשלמה, על ידי מלכנו משיחנו, אשר אז ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, ותיכף ומי"ד ממ"ש.

ערב יום הבהיר כ"ח סיון ה'תשפ"ב

משפחת וולבובסקי

משפחת כהן

פרק עשירי

שליח מזהרבי
לחזונו

נתיים חלפו מאז הגיע הרב הענדל למונטריאל, ובראשית שנת תש"ד החל להתעניין בהצעות שידוכים. הוא היה כבר בחור מבוגר, בן עשרים ושבע, אבל לא גילו עמד לו לרועץ בחיפוש אחר זיווג, אלא דווקא זקנו ויראת השמים שלו...

באותן שנים, מעטות ובודדות היו הבנות שזכו לגדול במשפחה שומרת תורה ומצוות ולקבל חינוך יהודי טהור ושורשי. המוני יהודים שהיגרו מאירופה לארצות הברית וקנדה – ירדו מדרך הישר. גם יהודים של צורה, בעלי זקנים ופאות, הלכו ברוח הזמן בטענה כי 'נשתנו העיתים', 'כאן המציאות אחרת'. רק מתי מעט עמדו במשימה הקשה שהציבה להם ההשגחה העליונה באותה עת.

קשה היום לתפוס את אשר התחולל אז, אבל בבתי כנסת רבים התקיימו בשבתות מנייני תפילה בשעה מוקדמת, כאשר בסיום התפילה יצאו המתפללים לעוד יום עבודה שגרתית. הם ידעו כי אם ישמרו שבת, קרוב לוודאי שיפוטרו ממקום עבודתם (או שלא יתקבלו מלכתחילה). לא מעט יהודים ישבו בחנותם בשבת עם חומש והשלימו ברגעי הפנאי 'שניים מקרא ואחד תרגום'...

אט אט הסירו אותם יהודים את זקנם, הורידו פאות ושטמו עוד ועוד סממנים יהודים. לא בכדי טבע האדמו"ר הריי"צ בבואו לאמריקה את הביטוי המפורסם "אמריקה איז נישט אנדערש".

ואם בכלל אמרו שקשה זיווגן כקריעת ים סוף – על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בתלמיד ישיבה חסידי, תלמיד חכם עצום המקפיד על קלה כחמורה, ואינו מוכן להתפשר על קוצו של יוד. היכן בכלל יוכל למצוא אשה מתאימה? לא פלא שכאשר הגיעה קבוצת הבחורים למונטריאל, כשאת פניהם מעטר זקן מלא – צחקו התושבים היהודיים והימרו ביניהם תוך כמה חודשים יורידו הללו את זקנם...

ה'דרשה' של הרב הענדל לעזרת הנשים

שנה חלפה מאז הגיעו התמימים למונטריאל, ומלבד הרב ראדאל, אף אחד מהם עוד לא נהיה חתן... למרות שהשתדלו להשקיע את עצמם בלמודים, הדאגה החלה לחלחל ללבם. הם לא נהיים צעירים יותר, צריכים כבר להתחתן, אבל איך עם מי...

השינוי החל בדרשתו הבלתי-שגרתית של הרב הענדל לנשים, בזמן ההקפות של שמחת תורה, ומעשה שהיה כך היה:

בראש השנה וביום הכיפורים, רוב יהודי מונטריאל הלכו להתפלל בבתי הכנסת בהם היו חברים. היו אז במונטריאל בתי כנסת גדולים, שבימים הנוראים היו מלאים במאות מתפללים. ליישיבה הגיעו רק יהודים מעטים.

בי"ג תשרי תש"ג, שיגר הרבי הריי"צ מכתב מעורר להנהלת הישיבה במונטריאל, וביקשם לערוך שמחת בית השואבה בבתי הכנסת. הרבי ביקש שיפרסמו על כך בעיתונות, כדי למשוך את הצעירים והצעירות, ולנצל את ההזדמנות לנאום בנושא

חוטנו, ר' אליהו הכהן פריד

הרב הענדל בצעירותו

החינוך וכן בענייני חסידות. במכתבו ירד הרבי לפרטי פרטים, ואף הורה לקשט את מקום האסיפה בנרות דולקים (אבל לא בדגלי המפלגות או המדינה), ולסדר שהנערים והילדים הקטנים יצאו במחול חסידים, ולעורר את ההורים לשלוח את ילדיהם לשיבה כדי למגר את העמי הארצות מקרב ישראל. בסיום מכתבו מדגיש הרבי שצריכים לדבר על אודות יופי חיי המשפחה על פי התורה, שאז האמא היא 'עקרת הבית' (וחלילה להיפך – היא עוקרת הבית), וכן לדבר על קדושת השבת וכו'.

הפעילות של התמימים בקרב יהודי העיר הגיעה לשיא בחג שמחת תורה – מכיוון שיהודים רבים חיפשו מקום שמזוהה יותר עם לימוד התורה, הם הגיעו עם נשותיהם לחגוג את שמחת תורה עם תלמידי השיבה שהתפללו בבית הכנסת נוסח האר"י.

הנהירה ההמונית של יהודים מכל החוגים לשיבה, הייתה הזדמנות מצויינת עבור התמימים למלא את הוראת הרבי הרי"צ, שבמכתב הנ"ל. הבחורים סחפו את הבאים לריקודים חסידים סוערים, הנשים מחאו כפיים מעזרת הנשים, והשמחה הרקיעה שחקים.

הרב הענדל אמר המון פעמים 'לחיים', וכטוב ליבו במשקה – ניגש אל המחיצה של עזרת הנשים, הסיט את המחיצה והחל לדבר ישירות אל קהל הנשים. כמובן שהנשים שלא היו רגילות לראות בחורים בגילופין, קצת נבהלו מפניו... אבל כולן הקשיבו היטב לדבריו, שהיו "דברים היוצאים מהן הלב" ולכן גם "נכנסו אל הלב".

נקודת דבריו של הרב הענדל הייתה חדה וברורה: נשים יהודיות! מה אתן רוצות לגדל? – ילדים יהודיים או בהמות? אם תשמרו טהרת המשפחה, תזכו לגדל ילדים יהודיים, אבל אם לא – תקבלו בהמות הצועדות על שתי רגליים!...

באותה שעה עמד בבית הכנסת יהודי תלמיד־חכם ובר־אוריין, מהבודדים שהיה עם זקן לבן ארוך. הוא היה חסיד גור המקושר לרבנותיו בכל לבו, עד כדי כך שבשנים ההן שנסיעה מעבר לים הייתה משהו שעושים פעם בחיים, הוא הפליג ממונטריאל ונסע עד לגור שבפולין כדי לבקר את רבו. אותו חסיד, בשם ר' יוסף לוי שאנאו, התלהב כל כך למשמע הדברים, עד שניגש באמצע ההקפות לחתנו ר' נטע רוזנבלום, ואמר לו בפאתוס: תמכור את המכנסיים שלך, ותיקח את אחד הבחורים האלה...

לבסוף התברר כי ר' יוסף לוי שאנאו התפרץ לדלת פתוחה... שכן בדיוק באותה תקופה היה חתנו בעיצומה של הצעת שידוך לבתו עם אחד מתלמידי התמימים – הרה"ח ר' משה אליהו גערליצקי. באותם ימים כתב הרב גערליצקי לרבי הרי"צ על השידוך המתהווה, והרבי כתב לו ("ג אלול תש"ב) "כפי שכותב היא הצעה נכונה, אבל איני יודע עד כמה התדבר בענייני הנהגה שיהיו לפי המתאים לתלמיד תומכ־תמימים, לא סתם הנהגה של יראת־שמים, כי תלמיד תומכ־תמימים צריך להראות גם מסירות־נפש לא לבד בדבור רק בפועל־ממש בביתו שהאשה צריכה להתנהג בהנהגת התמימים. הנני חושב שבעוד מועד הוא צריך להתדבר בדבר זה, ובזה נכנס גם דבר פאריק [פיאה]. כפי הנראה שדבר העניינים הגשמיים כבר התדברו ומתאימים המה, ויתקרב בעזה"י לגמר טוב...".

כנראה שהתפעלותו של הסבא, ר' יוסף לוי שאנאו, מדרשתו של הרב הענדל – השפיעה על נכדתו לקבל על עצמה את ההנהגות החב"דיות, והשידוך עם הרב גערליצקי יצא אל הפועל.

ילדה של עקרונות

הגמרא במסכת סוטה (ב, א) אומרת: "ארבעים יום קודם יצירת הוולד בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני". ואכן, ההשגחה העליונה דאגה לזיווגו של הרב הענדל שנים רבות לפני שהגיע למונטריאל...

בשנת תרפ"ב היגר ר' אליהו הכהן פריד יחד עם זוגתו ושתי בנותיו הקטנות, מהעיר נאשעלסק שבפולין המלאה בישיבות ובחדרים חמים ותוססים, אל תוך האוויר המקפיא, תרתי משמע, של מונטריאל.

חוה, הבכירה בין השתיים, הייתה אז ילדה כבת חמש. הוריה, יהודים יראים ושלמים, היו בין אותם יחידים סגולה שהלכו כנגד הזרם והעניקו לבנותיהן חינוך יהודי כשר, ממש כמו בבית הישן. זו הסיבה שהאב העדיף לשלוח את בנותיו לבית ספר כללי ולא לבית הספר היהודי־חילוני ("אידישע פאלק שולע") שהיה בקרבת מקום. שם הן ידעו כי הן שונות מכולן: יהודיות מול גויות.

את מה שהחסירו בבית הספר, השתדלו להשלים בימי ראשון. באותם ימים היה יהודי ירא שמים שבימי ראשון היה מלמד בבית הכנסת כיתת בנים חומש וקריאה באותיות הקודש. לבקשת אבי המשפחה, הצטרפו שתי בנותיו ללימוד כשהן יושבות בעזרת הנשים ומקשיבות בשקיקה ללימודי הקודש, בעודן קולטות את החומר מהר וטוב יותר משאר תלמידי הכיתה.

אותות החינוך הזך והטהור שספגו בבית, ניכרו היטב בבנות. חוה בלטה במידותיה הטובות, בצניעותה וביראת השמיים שלה.

בהיותה כבת תשע-עשרה נפטר אביה, כשהוא מותיר אחריו אלמנה שבורה מטופלת בששה יתומים רכים בשנים. בצר לה נאלצה חוה לצאת לעבוד כדי לעזור לאימה בפרנסת המשפחה.

למרות המצב הקשה והדוחק שהיה מנת חלקם, לא ויתרה על עקרונותיה, ובמשך זמן רב חיפשה אחרי עבודה בה לא תצטרך לעבוד בשבת. פעמים מספר התחילה לעבוד במקומות מסוימים, אך עזבה מיד לאחר השבת הראשונה, כאשר בעלי המפעל העמידו בפניה ברירה – לעבוד בשבת או לעזוב. מאמציה נשאו לבסוף פרי, והיא מצאה מתפרה שאמנם הייתה פתוחה בשבת, אך בעל המתפרה שהתרשם מנחישותה ועוז רוחה בנוגע לשמירת השבת, נאות לפתוח את הדלת האחורית ביום א' במיוחד בעבורה, כדי שתוכל להשלים את מכסת השעות שהחסירה בשבת...

לימים, ביקש הרב הענדל לציין במצבתה שהייתה לה מסירות נפש על השבת בצעירותה.

מתפללת להתחתן עם רב...

בהיותה נערה צעירה הייתה מרבה חוה להתפלל ולומר תהילים במתיקות ובהשתפכות הנפש. פעם שאל אותה אחד מבני המשפחה 'על מה את מתפללת כל-כך חזק?' והיא השיבה: 'אני מתפללת שאזכה להתחתן עם רב'...

כשהגיעה לפרקה הגיעו הצעות שידוכין שונות, אך היא עמדה על דעתה להתחתן אך ורק עם בן תורה, ויהי מה. זו הייתה הסיבה ששידוכה התעכב זמן רב, שכן בחורים צעירים בעלי יראת שמים ועקרונות מקודשים, כמעט ולא היה ניתן למצוא באותה תקופה.

התעקשותה להתחתן רק עם בן ישיבה, הייתה דבר מופרך ונטול הגיון באותה תקופה, היות ואחרי המלחמה כמעט ולא היו ישיבות, ההיצע היה דל והסיכוי למצוא בן ישיבה היה מאוד נמוך. אך חווה לא אמרה נואש.

כשכבר בגרה והמתונה שנים רבות לשידוך, שמעה אמה מהבחורים שהגיעו משנחאי למונטריאול על הרבי הרי"צ, והיא החליטה לכתוב לרבי ולבקש את ברכתו הקדושה. במכתב שקיבלה כתשובה הביע הרבי שמחה ותמיכה בעמדתה האיתנה:

ב"ה, ט"ז אייר, תש"ג

ברוקלין

אל מרת מלכה תחי' פריד

ברכה ושלוש!

ענטפער אויף אייער שרייבען עס איז א פרייד צו הערען אז אייער טאכטער תחי' וויל זיך משדך זיין מיט א בן תורה, השי"ת זאל איר און אייך און איירע איבעריגע קינדער יחיו בעגליקען בגשם וברוח.

אייער בריעף איז איבערגעגעבען געווארען להרב דזשייקאבסאן שי'.

[במענה למכתבך, משמח לשמוע שבתך תחי' מעוניינט להשתדך עם בן תורה. ה' יתברך [יברך] אותה ואותך ושאר ילדייך יחיו, שתהיו מאושרים בגשם וברוח. מכתבך הועבר להרב דזשייקאבסאן שי'.]

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א, מזכיר.

ה'אבא' של התמימים

באותה תקופה החל הרב הענדל להתעניין על שידוך מתאים עבורו. בדרך כלל, בחורים לא מתעסקים בעצמם בהצעות השידוכים בשלבים הראשונים, אלא הוריהם מבררים עבורם. הרב הענדל, כמו שאר חבריו בישיבה, היה בחור בודד ללא הורים שיכולים לעזור ולסייע. מי שנרתם לעזרתם היה יהודי יקר בשם ר' הירשל פליסקין. הוא היה מתלמידי התמימים בליובאוויטש, שלאחר שחצה את האוקיינוס והיגר למונטריאל, הייתה לו ירידה רוחנית; אולם מאז הגיעו תלמידי התמימים והקימו במונטריאל את הישיבה, הוא החל לבקר בתכיפות בישיבה והגחלת הליובאוויטשאית שכמעט הייתה כבויה בלבו, ניצתה שוב באש להבה של קדושה. הוא התחבר מאוד לתלמידי התמימים והיה כמו אבא עבורם.

אל ר' הירשל זה פנה הרב הענדל כאשר ביקש להכנס לעולם השידוכים. הוא ערך עבורו את הברורים הראשונים, והוא גם זה שסידר עבורו את הפגישות. ממש כמו אבא ואמא... באחת הפעמים, כאשר הציע לרב הענדל נערה מסויימת, אמר לרב הענדל כי לדעתו השידוך מאוד מתאים, אבל הנערה לא רוצה... אמר לו הרב הענדל בחריפות: אם היא לא רוצה, אני בוודאי לא רוצה...

הרבי מברר על השידוך, ומברך

ר' יוסף לוי שאנאוו, שכאמור, נכדתו התחתנה עם הרב גערליצקי והחל להכיר את הבחורים מקרוב, וגם הכיר את משפחת פריד – העלה את הצעת השידוך. לאחר הברורים של ר' הירשל פליסקין היה נראה שסוף סוף נמצאה הנערה המתאימה – הרב הענדל כתב לרבי הרי"צ על הצעת השידוך, והרבי החזיר לו מכתב תשובה:

ב"ה, י"ג תשרי תש"ד

ברוקלין

ידידי התלמיד החשוב הרב מו"ה יצחק ש' הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בדבר הצעת השידוכין, העניין דורש עיון, ובכל אופן יהיו צעדיו ספורים כיון שלא נודע עדיין התוצאות בכדי שלא לגרום כו', והנני מברכו בברכת גמר חתימה טובה בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

היחס של הרבי לתמימים בימים ההם היה מיוחד במינו, וכאשר בחור שאל על

שידוך, הרבי היה מברר על הבחורה ועל משפחתה, כאילו הוא אביו של הבחור, ורק אז מחווה את דעתו. כך היה גם הרב הענדל החליט לגשת להצעת השידוך וביקש את ברכת הרבי – לא השיבו הרבי מייד, אלא ערך קודם חקירה ודרישה מקיפה, וכשהרב שמואל לעוויתין הגיע למונטריאול ביקש הרב הענדל מר' שמואל לעוויתין שיפגש עם המיועדת כדי שיוכל למסור חוות דעתו לרבי. לאחר ששוחח עמה, הביע הרב לעוויתין את דעתו לחיוב, והתבטא שהיא "קבלת-עול"ניק" ... וגם כאשר הגיע הרב קאזארנובסקי למונטריאול, ביקש ממנו שיפגוש את המיועדת, כדי שיוכל למסור את חוות דעתו לרבי הרי"צ, ורק אחר-כך שלח את הסכמתו וברכתו לשידוך:

ב"ה, כ"א שבט, תש"ד

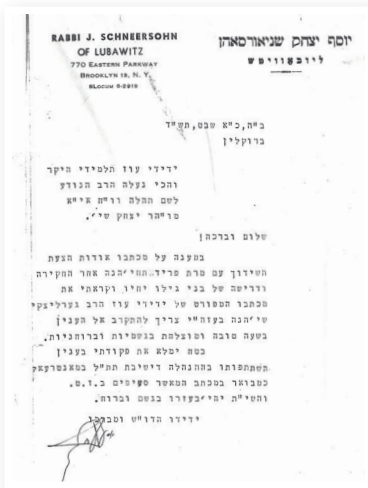
ברוקלין

ידידי עוז תלמידי היקר והכי נעלה הרב הנודע לשם תהלה וו"ח אי"א מוה"ר יצחק ש'.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו אודות הצעת השידוך עם מרת פריד תחי' הנה אחר החקירה ודרישה של בני גילו יחיו וקראתי את מכתבו המפורט של ידידי עוז הרב גערליצקי ש' הנה בעזה"י צריך להתקרב אל הענין בשעה טובה ומוצלחת בגשמיות וברוחניות.

בטח ימלא את פקודתי בענין

השתתפותו בהנהלה דישיבת תת"ל במאנטרעאל כמבואר במכתב המאשר סעיפים ב.ז.ט. והשי"ת יהי' בעזרו בגשם וברוח.

ידידו הדו"ש ומברכו.

באותם ימים הורה הרבי הריי"צ לבחורים כי יציבו את חבישת הפאה כתנאי מקדים, וכאשר מרת חוה שמעה על כך במהלך הפגישות ביניהם, לא היססה לרגע ומיד קיבלה את התנאי שהציב לה. בכך זכתה והייתה משלושת הנשים הראשונות והבודדות במונטריאל, שחששו פיאה ובכך סללו את הדרך לנשים רבות נוספות שנהגו כמותן.

לאחר שמצאו חן אחד בעיני השני, והתברר להם שהשקפת עולמם היהודית זהה – שיגר הרב הענדל מכתב לרבי הריי"צ וביקש את ברכתו לשידוך. וזה היה מענה הרבי הריי"צ:

ב"ה, ו' אדר, תש"ד

ברוקלין

ידידי עוז התלמיד החשוב הרב וו"ח

אי"א מוה"ר יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בדבר הנכבדות למז"ט [למזל טוב], צריך בעה"י [בעזר ה' יתברך] לגמור בכי טוב ולסדר את זמן התנאים למז"ט בזמן המתאים לפנייהם ולהגביל את זמן החתונה למז"ט בזמן המתאים לשניהם אחר חג השבועות הבע"ל, ובאיזה יום שייגבילו את הנשואין יתן השי"ת שיהיו להצלחה בגשמיות וברוח.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

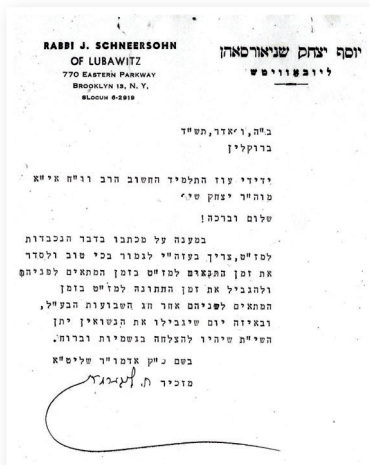
סעודת קישורי התנאים נקבעה לי"ח אדר, וכמה ימים קודם לכן שיגר הרבי הריי"צ את ברכתו לרב הענדל:

ב"ה, שושן פורים, תש"ד

ברוקלין

ידידי עוז תלמידי הכי נעלה הרב הנכבד משכיל על דבר טוב עסקן חרוץ וו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המבשר בשורת קשוה"ת למז"ט עם ב"ג תחי', הנני בזה לברכם
בברכת מז"ט, יתן השי"ת אשר תהי' בגדא טבא ותהי' החתונה למז"ט בשעה טובה
ומוצלחת בגשמיות וברוחניות ויסתדר באהלה של תורה בפרנסה טובה.
הדו"ש ומברכם.

הרב הענדל שיגר גם הזמנה אישית לרבי, שכונה אז הרמ"ש. מאחר והייתה ביניהם
היכרות עוד מהתקופה בה כיהן הרבי כמנהל רוחני של הישיבה בוורשה – ביקש הרב
הענדל מהרבי שיבוא וישתתף בקישורי התנאים.

הרבי השיב לו באגרת ארוכה, שבתחילתה כתב: "במענה על הזמנתו לקחת חבל
בשמחתו שמחת קשורי התנאים ביום זה, אביע מאוויי שיקוים בו מצא אשה מצא
טוב ויפק רצון מה' הטוב". בהמשך מוסיף הרבי לפלפל בנוסח התנאים על פי נגלה
וחסידות:

ב"ה, ח"י אדר תש"ד

ברוקלין

כבוד האברך המצויין הו"ח אי"א נעלה ונכבד כו'

התמים מוהר"ר [יצחק] שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על הזמנתו לקחת חבל בשמחתו שמחת קשורי התנאים ביום זה

אביע מאוויי שיקוים בו מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' הטוב.

וי"ל בל' התנאים שבראשיתם – בנוסח בית רבנו: ראשית דבר... ישא למז"ט כדת
משה וישראל ואל יבריחו ואל יעלימו... וידורו ביניהם באהבה וחיבה כאורח כל
ארעא.

דלכאורה תמוה הדו"ל להסמיך "וידורו ביניהם כו" תיכף אחר "וישא למז"ט –
כדת מו"י" ואח"כ יבוא "ואל יבריחו וכו"'

וי"ל בהקדם הקדמה כללית אשר בני" בנים הם לד', וכמו שהבן הוא בצלם ודמות
האב כך כביכול כו', אדם אדמה לעליון.

ופשיטא אשר כל עניינו והנהגותיו אשר ע"פ התורה או במנהג ישראל אשר תורה
היא – הם בדוגמא שלמעלה.

ובפרט בנשואין – וכל השייך לזה בפרטי פרטיות – שאיש ואשה הם בדוגמת ז"א
ומל' ולמע' מע' בשרש שרשם, אשר בזה יובן מה שברכות נשואין מתחילים בספור
תכלית כל הבריאה כולה, כי הבריאה הוא ע"י זו"ן.

והנה ההתחלה לסדור הנשואין הוא סדור התנאים (ראשונים). ובתחלתם בא
הוראת התכלית והעיקר, וזהו: ראשית דבר שישא למז"ט, ומבאר הענין – שאל
יבריחו ואל יעלימו כו'.

והביאור בזה הוא:

MACHNE ISRAEL
770 EASTERN PARKWAY
Brooklyn, N. Y.
Tel. Slocum 6-2919

מחנה ישראל
770 איסטמן פארקווי
ברוקלין, נ. י.
טל. סלאקום 6-2919

כה"ח
ה"י אדר תשי"ד
ברוקלין

מ
כבוד האברך המצויין הווי"ח אי"א נעלה ונכבד כו'
התמים מוה"ר (יוסף) הכהן

שלום וברכה ו

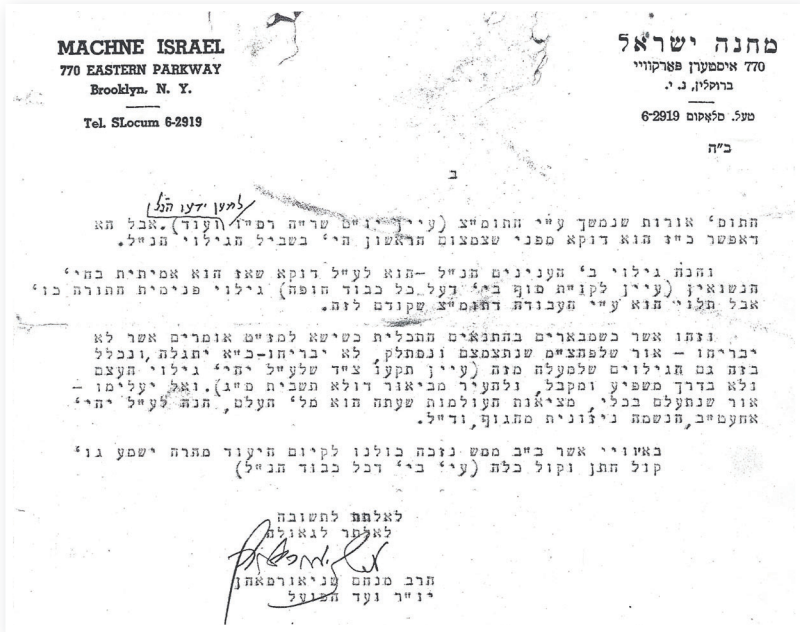
במענה על הזמנתו לקחת הבל בשמחתו, שפחת קשורי התנאים, ביום זה
אביע מאוויי שיקדים בך מצא אשת מצא טוב ויפך רצון מה' הטוב.
וי"ל ב"ל התנאים הבראשית - בנוסח בית רבינו : ראשית דבר...
ישא למצוים כדת משה וישראל ואל יבריתו ואל יעלימו ... וידורו ביניהם
באהבה ותיבה כאורת כל ארעא.
דלכאורה פתח-דתי"ל להפסיק, וידורו ביניהם כו"א תיכף אתר, וישא
למצוים - כדת מו"י"ש ואת"כ יבוא, ואל יבריתו ואל יעלימו"
וי"ל - בתקדם הקדמה כללית אשר בני בנייה הם לר', וכמו שהבן הוא
בצלם ודמות האב כך בביכול כו', אדם אדם לעליון.
ופשיטא אשר כל עניניו והנהגותיו אשר ע"פ התורה או פסנתה ישראל
אשר תורה היא-הם כדוגמא שלמעלה.
ובפרט בנשואין - וכל תשי"ד לזה בפרטי פרטי-ת-שאי"ש ואשה הם כדוגמא
ז"א ומל' ולמע' מע' בשרש שרשם, אשר בזה יובן מה שברכות נשואין
מתחילין בפסוק תכלית כל הברית בולה, כי הבריתא הוא ע"י ז"א.
זתנה התחלת לסידור הנשואין הוא סידור התנאים (ראשונים). ובתחלתם
בא הוראת-תכלית ותעיקר, וזתו: ראשית דבר שישא למצוים, ומבאר תענין-
שאל יבריתו ואל יעלימו כו'.

והביאור בזה הוא:
ידוע באופן הבריתא: בתחלה ה"י אור עליון פשוט ממלא כל המציאות...
וכאשר עלת ברצונו הפשוט לברוא העולמות סס צמצם האור התוא ונשאר חלל
ומקו"פ ואת"כ המשיך קו א' כו' - כמ"ש ונתבאר בתו"א ד"ה פתח אלי' לקו"פ
ד"ה להבי' מי"ש באוצ"ח ועוד. וזתה חלוק צמצום זה מכל הצמצומים-שענינו
מילוק ולא מי"עום בלבד, ועי"ז יכול להיות נמשך את"כ הקו היינו אור
המתלבש בכלי"ת ויכול להיות מציאות העולמות (עיוני ד"ה למען ידעו
דורותיכם תשי"ח ועוד). ופעולת הצמצום באור הבל"ג והגבול ראה ד"ה
ביותשע"צ רצ"ט).

וזתה תכלית הכוונה הוא גילוי האור שלפתי"צ, והחידוש הוא א) שיתגלה
אור זה בעולמות (ב) שיה"י גילוי אור עליון שלמע' גם מאור הקודם, וזתו

ידוע באופן הבריתא: בתחלה ה'י אור עליון פשוט ממלא כל המציאות... וכאשר
עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות צמצם האור והוא ונשאר חלל ומקו"פ ואח"כ
המשיך קו א' כו' - כמ"ש ונתבאר בתו"א ד"ה פתח אלי' לקו"ת ד"ה להבין מ"ש
באוצ"ח ועוד. והנה חלוק צמצום זה מכל הצמצומים - שענינו סילוק ולא מיעוט
בלבד, ועי"ז יכול להיות נמשך אח"כ הקו היינו אור המתלבש בכלים ויכול להיות
מציאות העולמות (עיוני ד"ה למען ידעו דורותיכם תש"ב ועוד. ופעולת הצמצום
באור הבל"ג והגבול ראה ד"ה ביותשע"צ רצ"ט).

והנה תכלית הכוונה הוא גילוי האור שלפנה"צ והחידוש הוא א) שיתגלה אור זה
בעולמות (ב) שיה"י גילוי אור עליון שלמע' גם מאור הקודם, וזהו התוס' אורות שנמשך

ע"י התומ"צ (עיינ יו"ט שר"ה רס"ו למען ידעו הנ"ל ועוד). אבל הא דאפער כ"ז הוא דוקא מפני שצמצום הראשון הי' בשביל הגילוי הנ"ל.

והנה גילוי ב' הענינים הנ"ל - הוא לע"ל דוקא שאז הוא אמיתית בחי' הנשואין (עיינ לקו"ת סוף ב' דעל כל כבוד חופה) גילוי פנימית התורה כו' אבל תלוי הוא ע"י העבודה דתומ"צ שקודם לזה.

וזוהו אשר כשמבארים שבהתנאים התכלית כשישא למז"ט אומרים אשר לא יבריחו - אור שלפנה"צ שנתצמצם ונסתלק, לא יבריחו - כ"א יתגלה, ונכלל בזה גם הגילויים שלמעלה מזה (עיינ תקעו צ"ד שלע"ל יהי' גילוי העצם ולא בדרך משפיע ומקבל, ולהעיר מביאור דולא תשבית ס"ג). ואל יעלימו - אור שנתעלם בכלי, מציאות העולמות שעתה הוא מל' העלם, הנה לע"ל יהי' אחעט"ב, הנשמה ניזונית מהגוף, וד"ל.

באוו"י אשר ב"ב ממש נזכה כולנו לקיום היעוד ממה ישמע גו' קול חתן וקול כלה (עיי' ב' דכל כבוד הנ"ל).

לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה

הרב מנחם שניאורסאהן

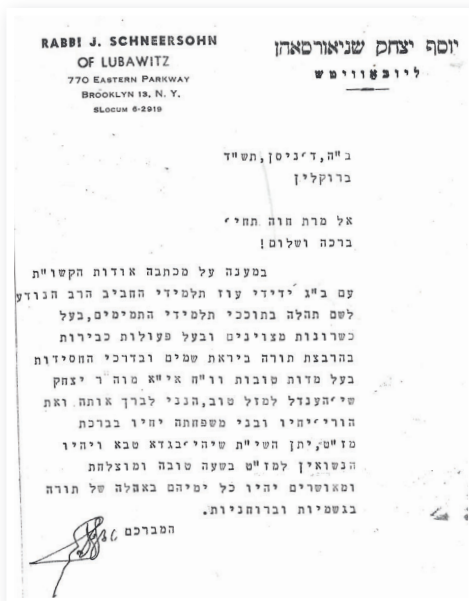
יו"ר ועד הפועל

חגיגה של כל התמימים

חגיגת התנאים של ראש הישיבה הרב הענדל, לא הייתה ענין פרטי, אלא חגיגה כללית של כל קהילת אנ"ש, ובפרט תלמידי התמימים. בגיליון 2 של 'קובץ ליובאוויטש', שיצא לאור בחודשי אדר-אייר תש"ד, כתבו על האירוע:

"מאנטרעאל. ח"י אדר, נערך בשעה טובה ומוצלחת התנאים של התמים הרב יצחק הענדל הכהן. הרב הענדל, הינו אחד מהתמימים הפליטים שהגיעו מיישיבת תומכי תמימים המרכזית באוטווקס-פולין, והוא המנהל של ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש במונטריאול. לתנאים הגיעו, ועד הרבנים של העיר, חשובי הבעלי בתים וקהל גדול של ידידי הישיבה".

ברכת הרבי הרי"צ לכלה

לאחר קישורי התנאים שלחה הכלה מכתב לרבי הרי"צ, ובקשה את ברכתו. במכתב המענה של הרבי הרי"צ הוא מהלל ומשבח את החתן, הרב הענדל, ומכנה אותו בכינוי חיבה כמו "ידידי עוז תלמידי החביב":

ב"ה, ד' ניסן, תש"ד

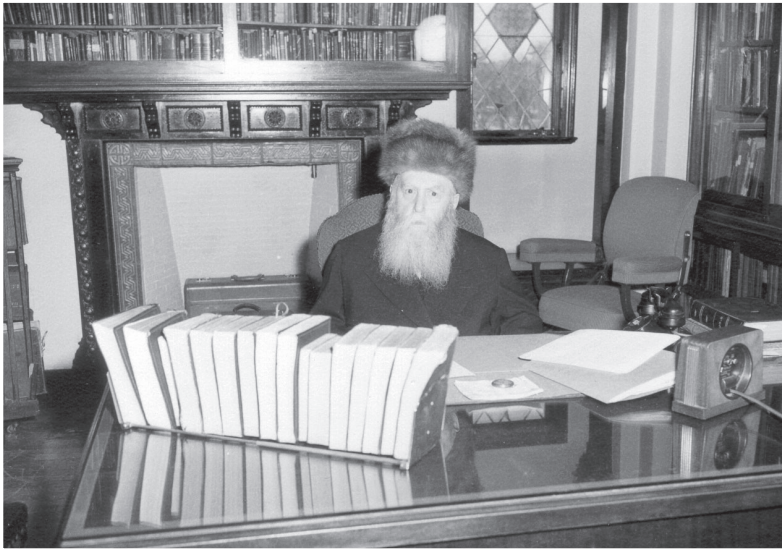
ברוקלין

אל מרת חוה תח"י

ברכה ושלוש!

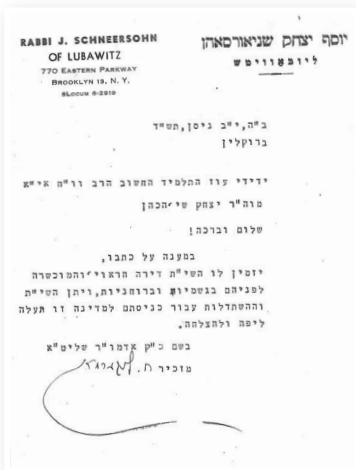
במענה על מכתבה אודות הקשורת עם ב"ג ידידי עוז תלמידי החביב הרב הנודע לשם תהלה ובתוכי תלמידי התמימים, בעל כשרונות מצוינים ובעל פעולות כבירות בהרצת תורה ביראת שמים ובדרכי החסידות

בעל מדות טובות ור"ה אי"א מוה"ר יצחק שי"הענדל למזל טוב, הנני לברך אותה ואת הורי יחיו ובני משפחתה יחיו בברכה מז"ט, יתן השי"ת שיהי' בגדא טבא ויהיו הנשואין למז"ט בשעה טובה ומוצלחת ומאושרים יהיו כל ימיהם באהלה של תורה בגשיות וברוחניות.

הכלה נכנסת ליחידות אצל הרבי הריי"צ

הרב הענדל ביקש את ברכתו של הרבי למצוא דירה מתאימה, וגם ביקש שיצליח להשיג אישור כניסה לארה"ב עבורו ועבור כלתו, כדי שיוכלו להגיע לרבי ולהתברך בברכתו. על כך השיב הרבי הריי"צ במכתב הבא:

ב"ה, י"ב ניסן, תש"ד

ברוקלין

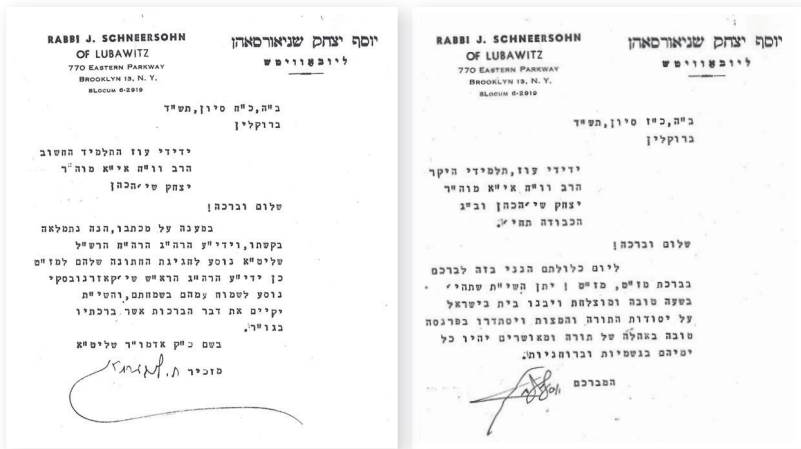
ידידי עוז התלמיד החשוב הרב וו"ח
אי"א מוה"ר יצחק ש"י הכהן

שלום וברכה!

במענה על כתבו, יזמין לו השי"ת
דירה הראוי' והמוכשרה לפנייהם בגשמיות
וברוחניות, ויתן השי"ת וההשדלות עבור
כניסתם למדינה זו תעלה ליפה ולהצלחה.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

למעשה מכיוון שהרב הענדל לא היה מספיק שנים בקנדה הוא לא יכל לקבל וויזה, ורק הכלה קיבלה וויזה מכיוון שהיא הייתה כבר אזרחית קנדית. היא נסעה איפוא לבדה לניו-יורק כדי להתברך מפי קודשו של הרבי הרי"צ. בבואה, קיבלה נשות אנ"ש בשמחה רבה, כבת משפחה ממש. גב' רחל לאה פופאק, אשתו של הרה"ח ר' אברהם פופאק, ערכה לכבודה "מסיבת כלה" שבה מביאים מתנות לכלה, כנהוג בארצות הברית. שיאו של הביקור, כמובן היה במעמד היחידות אצל הרבי הרי"צ, במהלכה זכתה לברכותיו של הרבי. בסמוך ליחידות נכנסה גם לבקר אצל הרבנית נחמה-דינה, רעייתו של הרבי הרי"צ, שקיבלה אותה בשמחה, ואף החמיאה לה על טבעת היהלום שענדה...

הרבי הרי"צ שולח נציגים לחתונה

החתונה התקיימה בכ"ט סיוון תש"ד במונטריאול, והרבי הרי"צ שיגר איגרת ברכה לכבוד החתונה:

ב"ה, כ"ז סיון, תש"ד
ברוקלין

ידידי עוז, תלמידי יקר הרב וו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי' הכהן זצ"ל וב"ג הכבודה תחי' שלום וברכה!

ליום כלולתם הנני בזה לברכם בברכת מז"ט, מז"ט! יתן השי"ת שתהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו בית בישראל על יסודות התורה והמצוות ויסתדרו בפרנסה טובה ואהלה של תורה ומאשרים יהיו כל ימיהם בגשמיות וברוחניות.

בנוסף, נענה הרבי הרי"צ לבקשת החתן ושולח שני נציגים שלו לחתונה: הרה"ח ר' שמואל לעוויתין והרה"ח ר' שלמה אהרן קאזארנאווסקי, וכפי שכתב על כך במכתב:

ב"ה, כ"ח סיון, תש"ד

ברוקלין

ידידי עוז התלמיד החשוב הרב וו"ח א"א

מוה"ר יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, הנה נתמלאה בקשתו, וידי"ע הרה"ג הרה"ח הרש"ל שליט"א נוסע לחגיגת החתונה שלהם למז"ט. כן ידי"ע הרה"ג הרא"ש שי', קאזרנובסקי נוסע לשמוח עמהם בשמחתם. והשי"ת יקיים את דבר הברכות אשר ברכתיו בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר, ח. ליבערמאן

מכתב מהרמ"ש לקראת החתונה

ב"ה, יום ג' כ"ט סיון ה'תש"ד

ברוקלין

האברך המצויין וו"ח א"א חו"ב כו'

התמים מוהר"ר יצחק הכהן שי'

שלום וברכה!

במענה על הזמנתו לחתונתו בשטומו"צ אשלח ברכתי ברכת מז"ט מזל טוב ויבנו בית בישראל על יסודי ופנימיות התורה והמצוה.

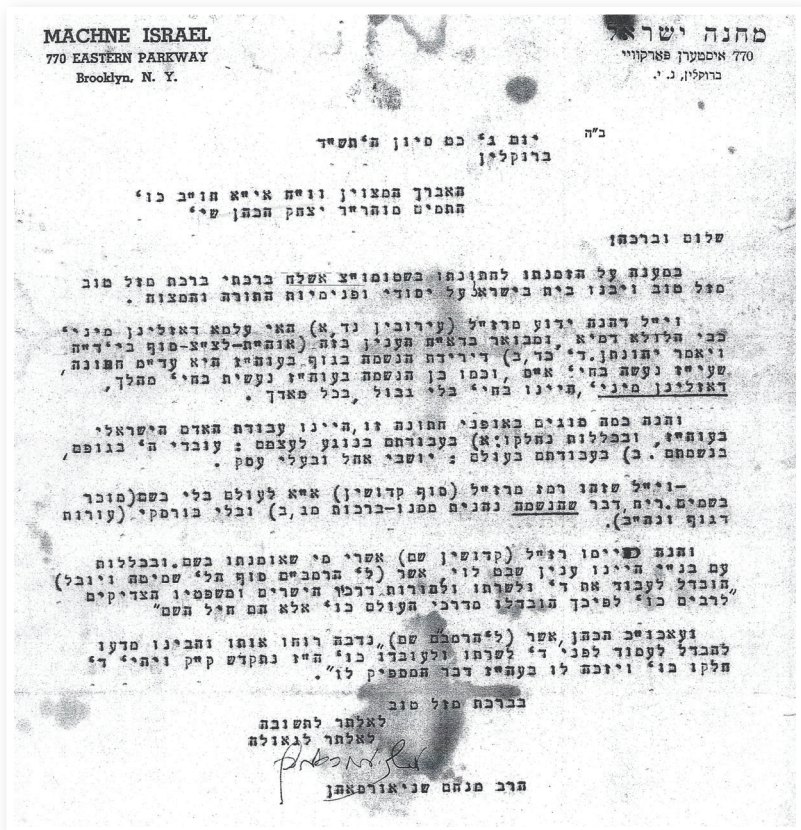
וי"ל דהנה ידוע מרז"ל (עירובין נד, א) האי עלמא דאזלינן מיני' כבי' הילולא דמיא ומבואר בדא"ח הענין בזה (אוה"ת - לצ"צ - לסוף בי' ד"ה ויאמר יהונתן, כד, ב) דירידת הנשמה בגוף בעוה"ז היא עד"מ חתונה, שעי"ז נעשה בחי' א"ס, וכמו כן הנשמה בעוה"ז נעשית בחי' מהלך, דאזלינן מיני', היינו בחי' בלי גבול, בכל מאדך.

והנה כמה סוגים באופני חתונה זו, היינו עבודת האדם הישראלי בעוה"ז ובכללות נחלקו: א) בעבודתם הנוגע לעצמם: עובדי ה' בגופם בנשמתם. ב) בעבודתם בעולם: יושבי אוהל ובעלי עסק.

- וי"ל שזהו רמז מרז"ל (סוף קידושין) א"א לעולם בלי בשם (מוכר בשמים. ריח, דבר שהנשמה נהנית ממנו - ברכות מג, ב) ובלי בורסקי (עורות דגוף ונה"ב).

והנה סימיו רז"ל (קידושין שם) אשרי מי שאמונתו בשם. ובכללות עם בני היינו ענין שבט לוי, אשר (ל' הרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל) "הובדל לעבוד את ד' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים הצדיקים לרבים כו' לפיכך הובדלו מדרכי העולם כו' אלא הם חיל השם".

ועאכו"כ הכהן, אשר (ל' הרמב"ם שם) "נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל

לעמוד לפני ד' לשרתו ולעבודו כו' ה"ז נתקדש ק"ק ויהי' ד' חלקו כו' ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו".

ברכת מזל טוב, לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה
הרב מנחם שניאורסאהן

חתונה חלבית...

המטעמים בחתונה היו על טהרת המטבח החלבי, שכן לא ניתן אז היה להשיג קייטרינג בשרי כשר למהדרין. את ההשגחה על החליבה ביצעה אחות הכלה, דבורה זיסל, שלימים נישאה אף היא לבחור מאותה הקבוצה, הרה"ח יוסף מנחם מענדל שנבנים ששימש משך שנים ארוכות כבעל תוקע בבית מדרשו של הרבי וכמנהל רוחני

מאנטרעאל

כ"ט סיון איז בשעתומ"צ פאָרגעקומען די חתונה פון התמים הרב יצחק הענדעל. הרב הענדעל איז פון די געוועזענע תלמידי דים מצוינים אין דער ישיבה תומכי תמימים אין אַטוואַצק און איצט פון די הויפט ראשי ישיבה אין דער ישיבה תומכי תמימים אין מאָנטרעאַל. הרב ר' שמואל לעוויטין, און הרב שלמה אהרן קאזארנאווסקי זיינען ספעציעל גע" קומען אויף דער חתונה. דער גאַנצער מאָנטרע" אַלער ראַבינאַט און א גרויסער עולם עסקנים און פריינד פון דער ישיבה האָבען בייגעוואוינט די חתונה, וועלכע איז פאָרגעקומען ברוב פאר והדר אין אמת'ן חסידישען גייסט. עס האָבען גערעדט הרבנים: הרב קאהן, הרב שמואל לעוויטין און הרב ש. א. קאזאר" נאווסקי. הרב הירשהארן איז געווען טאָסט" מייסטער.

הדיווח בקובץ ליובאוויטש על החתונה

בישיבת 'תומכי תמימים' בניו-יורק. את השידוך ביניהם סידר הרב הענדל.

בגיליון השלישי של קובץ ליובאוויטש (אייר-תמוז תש"ד) התפרסמה ידיעה אודות החתונה:

מאנטרעאל. כ"ט סיון, בשעה טובה ומוצלחת נערכה החתונה של התמים הרב יצחק הענדל. הרב הענדל מהתלמידים המצוינים לשעבר של ישיבת תומכי תמימים באוטוואצק ועכשיו מראשי הישיבה של ישיבת תומכי תמימים במונטריאול. הרב ר' שמואל לעוויטין, והרב שלמה אהרן קאזארנאווסקי, הגיעו במיוחד לחתונה [מניו יורק בהוראת הרבי הריי"צ]. כל רבני מונטריאול וקהל גדול של עסקנים וידידים של הישיבה נטלו חלק בחתונה, שנערכה ברוב פאר והדר ברוח חסידית אמיתית. בחתונה נאמו הרבנים: הרב קאהן, הרב שמואל לעוויטין והרב שלמה אהרן קאזארנאווסקי. הרב הירשהורן היה מנחה.

מכתבים מהרבי הריי"צ לאחר החתונה

לאחר החתונה, התגלו אצל הרב הענדל בעיות בשקדים, ועלתה הסברה לבצע ניתוח להסרת השקדים. כאשר שאל על כך את הרבי הריי"צ, נענה במכתב הבא:

ב"ה, [כ' תמוז תש"ד

ברוקלין

ידידי התלמיד החשוב הרב וו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו אודות הסרת השקדים ידחה עתה והשי"ת ישלח לו רפואה ויחזק את בריאות זוגתו תחי' ויחיו חיים מאושרים בגו'ר באהלה של תורה בפרנסה טובה.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

כשנתיים אחר-כך, כאשר הרב הענדל כתב לרבי הריי"צ שזוגתו אינה חשה בטוב, ענהו הרבי הריי"צ במכתב, בו מברכו גם "שיוכל לשקוד בתורה ועבודה ויצליח בללמוד וללמד ובעבודה שבלב":

ב"ה, כ"א כסלו, תש"ו

ברוקלין

ידידי עוז וו"ח אי"א הרב מוה"ר יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על כתבו, ישלח השי"ת רפואה לזוגתו תחי' ויחזק את בריאותו בגו"ר שיוכל לשקוד בתו"ע ויצליח בללמוד וללמד ובעבודה שבלב.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מזכיר.

כאשר הרב הענדל כתב לרבי הריי"צ על חיפושיו אחר דירה חדשה, שיש בזה קשיים כיוון שצריכים לשלם מראש סכום גבוה כדמי מפתח' – כתב לו הרבי הריי"צ:

ב"ה, כ"ח תשרי תש"ז

ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו השי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויתן לו פרנסה טובה ויזמין לו דירה טובה לפי כחו.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

כעבור מספר חודשים, לאחר שנוצרה אפשרות לשכור בית עם חדר נוסף שמיועד להשכרה, שאל הרב הענדל לדעתו של הרבי הריי"צ, ונענה במכתב הבא:

ב"ה א' שבט תש"ז

ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו אודות הדירה, נכון הדבר והשי"ת יזמין לו דיירים נוחים בכל הפרטים ויצליחו בגו"ר,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א מזכיר.

פרק אחד עשר

ביקור ראשון

ב-770

מאז דרכה כף רגלו על אדמת אמריקה הצפונית, השתוקק הרב הענדל לבוא לראות ולהראות בחצרות קודשנו אצל כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ, אולם בתקופת מלחמת העולם השנייה לא התאפשר לפליטים מקנדה לקבל אשרת כניסה לארצות הברית.

רק בחורף תש"ה הצליח סוף סוף להשיג אשרת כניסה לארצות הברית, בזכות השתדלותו של הרש"ג, שהפעיל עורך דין מיוחד לשם כך, ואף ניצל את קשריו עם אחד הסנטורים המקורבים אליו. כאשר בישר על כך לרבי הריי"צ, השיב לו הרבי במכתב הבא:

ב"ה, נר השביעי, תש"ה

ברוקלין

ידידי עוז התלמיד החשוב ו"ח אי"א מוה"ר יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

ת"ל אשר השיג [ה]ויזה להצלחה ובטח קודם נסיעתו יסדר מי שימלא מקומו בעניני הישיבה.

...בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

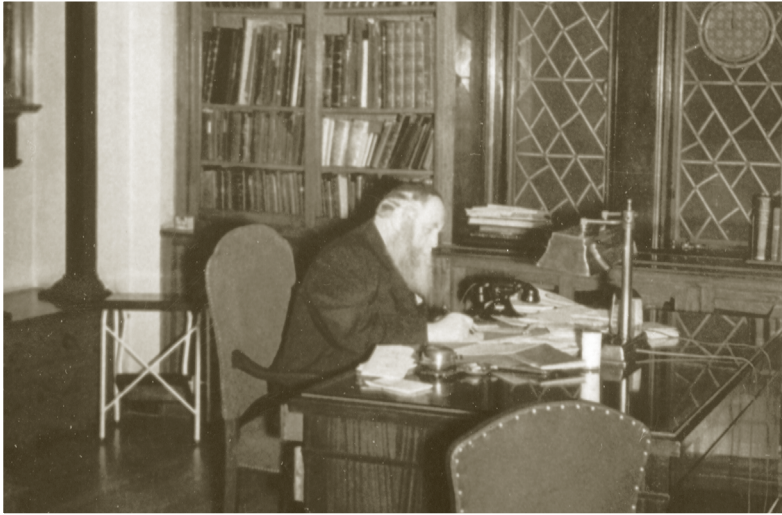
כעבור שבועיים, באמצע חודש טבת, הגיע ל"בית חיינו" יחד עם ידידו הרה"ח ר' אריה לייב קרעמער. השניים התקבלו בשמחה רבה על ידי חבריהם החסידים, וכפי שדווח בחוברת השישית של "קובץ ליובאוויטש":

"לשבת קודש פרשת ויחי, י"ד טבת, הגיעו ממונטריאל להסתופף בצל כ"ק אדמו"ר [מהוריי"צ] שליט"א, הרבנים התמימים: ר' יצחק הענדל, ראש מתיבתא, ואריה לייב קרעמער, מנהל, של הישיבה והמתיבתא תומכי תמימים במונטריאל. הרבנים התמימים האמורים, לא התראו עם הרבי שליט"א מאז תחילת המלחמה. אחרי כל כך הרבה חוויות ונידודי גלות, הייתה מובנת מאליה השמחה הגדולה כל כך להתראות עם הרבי ולהפגש עם ידידים וותיקים מהישיבה".

באותה שבת, בעת רעווא דרעווין, כובד הרב הענדל על ידי חתנא דבי נשיאה, הרש"ג, לחזור על מאמר חסידות בזאל הקטן של 'בית חיינו'. בדרך כלל חזר הרש"ג את המאמר, על פי הוראת חותנו הרבי הריי"צ, אולם באותה שבת באופן חריג ביקש מהרב הענדל לחזור על המאמר.

היחידות הראשונה אצל הרבי הריי"צ ב-770

כחודשיים קודם בואו של הרב הענדל לניו-יורק, הורע מצב בריאותו של הרבי הריי"צ. החל מכ"א חשוון הפסיק הרבי הריי"צ לקבל חסידים ליחידות. בשלהי חודש חשוון החמיר עוד יותר מצב בריאותו, עד שאף לא יכול היה להשיב למכתבים. לאחר שלושה שבועות של ייסורים גדולים, הוטב מעט מצבו של הרבי הריי"צ, והוא שב

הרבי הרי"צ בחדר היחידות

לכתוב מכתבים, אולם חלפה עוד תקופה עד שהרבי חזר לקבל חסידים ליחידות. יחד עם זאת, הרבי לא התוועד עם החסידים, כך שההזדמנות היחידה שהרב הענדל יכול היה להתראות עם הרבי פנים אל פנים, הייתה רק ביחידות.

ביום רביעי ח"י טבת זכה הרב הענדל להכנס ליחידות. באותן שנים התקשו החסידים להבין את דיבורו של הרבי הרי"צ, והמזכיר הרב אליהו יאכיל סימפסון היה מתלווה אל הנכנסים ליחידות, כדי לחזור עבורם על דברי הרבי. אולם הרב הענדל, שזכה לשמוע את הרבי הרי"צ במשך שנים רבות, לא היה זקוק לעזרתו של הרב סימפסון, ונכנס לבדו ליחידות.

באיגרת ששלח הרב הענדל לידידו (ולימים – גיסו), הרה"ח ר' מנחם מענדל טננבוים, הוא כותב "עתה אמלא בקשתך לכתוב לך מה שאמר לי כ"ק אדמו"ר שליט"א". לפי מכתב זה, ולפי זיכרונות שסיפר הרב הענדל במהלך השנים, שיחזרנו את מהלך היחידות והרקע לדברים שנאמרו בה:

כאשר נכנס הרב הענדל להיכל פנימה, שאל אותו הרבי הרי"צ:

וואס האסטו געטאן די גאנצע צייט? [מה עשית כל הזמן?]

הרב הענדל השיב: קצת שוחחתי עם התלמידים בלימוד, קצת למדתי בעצמי, והשאר הייתי טרוד בהשגת רישיון יציאה מארצות הברית.

בימינו לא מכירים את המושג "רישיון יציאה מארצות הברית", אבל באותן שנים, כאשר הגישו בקשה לאשרת כניסה, היו צריכים לומר מראש כמה זמן מעוניינים

לשהות בארצות הברית, והוויזה הייתה מוגבלת בדיוק לזמן זה. לא פחות ולא יותר. מכיוון שתוכניתו המקורית של הרב הענדל הייתה לשהות אצל הרבי שלושה שבועות – ניתנה לו אשרת כניסה לשלושה שבועות.

לפועל, לאחר ששהה כשבוע אצל הרבי, והבין כי בעקבות מצבו הבריאותי של הרבי לא יוכל לשמוע מהרבי מאמרים – ביקש הרב הענדל להקדים את שובו למונטריאל. הוא פנה לאחד מעסקני אגודת ישראל בניו-יורק, שהיו לו קשרים במשרדי ההגירה, כדי שידאג לקצר את תקופת אשרת הכניסה שלו, כך שיתאפשר לו לצאת מניו-יורק מוקדם מהמתוכנן. זאת הייתה כוונתו של הרב הענדל באומרו לרבי הרי"צ שהוא טרוד בהשגת רישיון יציאה.

לימים סיפר הרב הענדל שגעגועיו אל הרבי היו כה חזקים, עד שכאשר רעייתו הטרייה הביעה בפניו את החשש שהוא יתעכב מעבר לצפוי – הוא הגיב בנחרצות: אני חייב לנסוע לרבי! כמובן אשתדל לרוז את בואי חזרה ככל שניתן, אבל על הנסיעה לרבי לא אוכל לוותר!...! כעת, בהיותו ביחידות, ביקש את ברכת הרבי שיצליח להסדיר את עניין יציאתו מארה"ב וכניסתו לקנדה, ללא עיכובים.

אמר לו הרבי: "וואס איז די איילעניש? אז מ'קומט אין ליובאוויטש, דארף מען נישט איילען אוועקצופארן" [מה המהירות (לחזור)? כאשר מגיעים לליובאוויטש לא צריכים למהר לנסוע חזרה].

והוסיף הרבי וסיפר: פעם אחת בא לליובאוויטש חסיד אחד לרבי מהר"ש, לשבת קודש, ואחר-כך חפץ לנסוע לביתו. ואמר לו המהר"ש: אז מ'קומט אין ליובאוויטש, דארף מען נישט איילען אוועקפארן, נאר מ'דארף א דורכטאן די יחידות. [כאשר מגיעים לליובאוויטש, לא צריכים למהר לחזור, אלא צריכים לעבור/לעיין היטב על היחידות (היינו, להביא את היחידות לידי פועל)].

"איך בין נישט געזונט. אז איך זאל פילן געזונט, וואלט איך מער פארברייגען. אבער וואס קען מען טאן, אז מ'טאר נישט. קען מען גארנישט טאן אין דעם. אבער, עס איז שוין צייט צו וויסען, אז מ'קען נעמען פון 'מקיף', פון די ווענט וכו'". [אינני בריא. אילו הייתי מרגיש בריא, הייתי מתוועד יותר. אבל מה אפשר לעשות שאסור. אי אפשר לעשות בזה שום דבר. אבל, הגיע הזמן לדעת שאפשר לקחת מה'מקיף', מהקירות וכו'].

אחר-כך אמר הרבי: איך וויל, אז דו און די בני בית זאל קובע מקום זיין בארצות הברית [ברצוני שאתה ובני ביתך תקבעו את מקומכם בארצות הברית].

והמשיך הרבי: והבני בית, בוודאי צריכים לקרב אותם ולהנהיג ולהדריך אותם בקירוב, אבער צו דעם וואס מ'דארף טאן – דארף דאס נישט האבן וכו'. [אבל אין בזה סתירה למה שצריכים לעשות בפועל ממש].

ובקשר אליו אמר הרבי: עליך לבוא בתור רב, ולקחת סמיכה. כאשר הרב הענדל אמר לרבי שיש לו 'סמיכה', שאלו הרבי ממי קיבל את ה'סמיכה',

ולאחר שהרב הענדל פירט את שמות הרבנים שהעניקו לו 'סמיכה', הגיב הרבי ואמר: ... והיה משמע שדי בכך ואין צורך לקבל עוד 'סמיכה'.

בהמשך התייחס הרבי למכתב ההדרכה הכללי ששיגר לר"מים בישיבות ליובאוויטש, שלושה ימים לפני היחידות, ואמר שמצד הבריאות לא היה יכול להאריך יותר, אבל כל תיבה ותיבה יש לה כוונה מיוחדת.

לאחר מכן התעניין אצלו הרבי בעבודתו בישיבה, ושאל: **וואס טוט זיך מכוח עבודה וכו'?** מ'לערנט חסידות? [מה עושים עם 'עבודה' (עבודת התפילה) וכו? לומדים חסידות?].

הרב הענדל התבטא "עס פעלט" [חסר]... זאת אומרת שאי־אפשר להשוות את הישיבה במונטריאל לישיבה בליובאוויטש או באוטווצק...

אמר לו הרבי: **"מדארף זיין צופרידן מיט דעם"** [צריכים להיות מרוצים עם זה!]. בהמשך שאלו הרבי בנוגע למצבו בעבודת ה', והרב הענדל בענוותנותו השיב שהמצב חלש [שוואך]...

אמר לו הרבי: **"מהתלמידים שהיו באוטווצק יש לי ציפיות, וצריך להתחזק בעבודת ה"!"**

במהלך היחידות אמר לו הרבי הרי"צ בקורת רוח מיוחדת שהקשיב מחדרו שבקומה השניה לחזרת המאמר בזאל הקטן (חדר השינה של הרבי ממוקם מעל הזאל הקטן, ומכיוון שחזרת המאמר נערכה בשולחן ליד החלון הפונה לחצר הסוכה, אפשר היה לשמוע את המאמר מחלון חדר השינה) – **"איך האב דיר געהערט חזר'ן חסידות, איך בין געלעגן יעמאלט אין בעט. גוט גע'חזר'ט!"** [שמעתי אותך חוזר חסידות. שכבתי אז במיטה. חזרת היטב!]. הרב הענדל אמר לרבי את שם המאמר שחזר.

לקראת סיום היחידות, שב הרבי והביע את רצונו שהרב הענדל יעבור לגור בניו־יורק: **איר טוט א סאך, אבער עס קומט ניט צו דעם וואס איר דארפט. און בפרט, וויפל איר קענט. עס פעלט דא אייגענע מענטשן [אתה פועל רבות, אבל זה לא מגיע למה שאתה צריך. ובפרט, כמה שאתה יכול. חסרים כאן אנשים 'משלנו']**.

בסיום מכתבו של הרב הענדל אודות היחידות, הוא מציין כי הרבי דיבר עוד דברים, אבל כמה משפטים הוא התקשה להבין, ולא רצה לעשות תנועות שהרבי יראה שאינו שומע...

היה אצלי ידידי עוז

את היחידות של הרב הענדל הזכיר הרבי הרי"צ במכתב ששלח שבוע אחר־כך אל הרב מנחם זאב גרינגלאס. ממכתב זה עולה כי במהלך היחידות דיבר הרבי עם הרב הענדל על ענייני הכלל בנוגע להנהגת ישיבת תומכי תמימים במונטריאל. וכך כותב הרבי (אג"ק שלו, ח"ח ע' תקכא):

ב"ה כ"ב טבת תש"ה ברוקלין

ידידי עוז ו"ח אי"א הרב מוה"ר [מנחם זאב] שי' הלוי
שלום וברכה!

במענה על מכתבו, נהייתי לשמוע מכל הנעשה ת"ל לטובה ולברכה. ביום ח"י טבת ה' אצלי ידי"ע התלמיד היקר הר"י שי' ודברתי אליו דברים אחדים מה שאתם, ידידי עוז, כולכם צריכים לדעת זאת וביותר מפורט במכתב הכללי מט"ו לחדש זה [מכתב הדרכה כללי לר"מים בישיבות ליובאוויטש], והשי"ת יהי' בעזר כלכם בגשם וברוח.

מתוועד עם התמימים

במהלך שהותו בבית חיינו, התוועד הרב הענדל עם תלמידי התמימים. אחד מהם, הרה"ח ר' אברהם ווינגארטען, העלה את הדברים על הכתב, ולהלן כמה סיפורים מתוך הספר "ניצוצי אור":

באותן שנים, סדר חסידות בוקר בישיבה בניו-יורק, היה פחות משעה וחצי. ועל כך אמר הרב הענדל שחסר הכוונה של תומכי תמימים. יש תמים במעשיו, בלב ובמוחין. וכאן, חסר ה'מוחין', היינו עניין הלימוד והתפילה. ואמר: צריכים ללמוד שעה וחצי חסידות בבוקר!

בקשר לזה אמר מה ששמע מהרבי הרי"צ בווארשה (או באטוואצק): "שמונה בבוקר צריך להיות שמונה בבוקר, ומי שבא רבע שעה אחר-כך, הרי הוא מזיק בנפשו". עוד דיבר על עבודת התפילה, שלפעמים בדיוק כשנעמדים להתפלל, מתחילים להגיע כל המחשבות-זרות... וסיפר ששמע על כך משל מהמשפיע: התפילה היא כמו בשר בתהליך בישול, שכאשר מבשלים אותו – המים מבעבעים (די וואסער טומעלן זיך), אבל בסיום הבישול הרי הבשר ראוי לאכילה.

בין מתנגדים לחסידים

עוד סיפר על אימרת החסידים, שמי שבא לליאזנא – אינו יוצא משם. ומעשה שהיה כך היה: פעם בימי כ"ק אדמו"ר הזקן, כאשר המשכילים חיפשו כיצד ללעוג על תנועת החסידות, וביקשו להשיג דברים חדשים גם נגד החסידים וגם נגד המתנגדים – שלחו שני אנשים, אחד לליאזנא ואחד לזילנא.

האיש שהגיע לזילנא, נכנס לגאון ושאלו מה החילוק בדקדוק בין 'רינה', 'גילה' ו'דיצה'. והשיב לו הגאון פירוש רש"י, והמשכיל אמר שיכולים להשיג על רש"י ולומר פשט אחר. כאשר שמע זה הגאון, הסתובב ופנה לקיר; והמקורבים הבינו שהגאון אינו חפץ שיהיה כאן, לקחו אותו והובילוהו החוצה, ושם כל הקהל עשו לו עינויים (קשרו אותו ורקקו עליו).

[הסיפור הנ"ל מובא באריכות בספר 'עליות אליהו' (עמ' 49), מתוך מכתב ארוך של

הרבי יושב עם חסידים בשנים ההן

אותו 'משכיל', ושם מסופר כי המשכיל התחזה כמחבר ספר על שמות נרדפים, ושאלו הגאון: מה ההבדל שבין לשונות השמחה – ששון, שמחה, גילה, רינה, דיצה וחדווה – הנמצאים בתנ"ך? המשכיל אמר ביאור לפי דעתו, וכאשר העיר לו הגאון שהשמיט ביאור על המילה 'דיצה', טען המשכיל כי דיצה אינו לשון שמחה בלשון הקודש. אמר לו הגאון: הרי על הפסוק באיוב "וּלְפָנָיו תְּדוּץ דְּאָבָה", כותב רש"י ש"תדוץ לשון דיצה ושמחה"? התבטא המשכיל בעזות ואמר כי רש"י לא השכיל לפרש לפי פשוטו של מקרא. נרעד הגאון מחוצפתו של המשכיל, ואמר: הרי רבותינו הקדושים בעלי המדרש פירושוהו בלשון שמחה, כפי שנאמר 'עשרה לשונות של שמחה', ומונים גם את המילה 'דיצה'. לאחר שהמשכיל התבטא בחוצפה גם כלפי בעלי המדרש, הפנה הגאון עורפו אליו ושב לחדרו. בדרכו למלון בו התאכסן, תפסוהו אנשי הגאון, והביאוהו לפני בית-דין שפסק דינו למלקות, ואחר-כך קשרוהו באזיקי ברזל לקיר בית הכנסת, וכתבו מעליו כי זה האיש נענש על שהלעיג על דברי רבותינו הקדושים. וכל הבאים להתפלל קראוהו 'פושע ישראל' וירקו על פניו עד שנקוותה שלולית של רוק תחתיו... ואחר-כך גירשוהו מן העיר].

לעומת המשכיל שהלך לולנא וגורש משם – הנה המשכיל שהגיע לליאזנא, ביקש לעשות מעשה קונדס ('שפיצעל'), וכתב פדיון נפש, בו ביקש תיקון על עונו – שעשה את צרכיו באור השמש או באור הלבנה על טלית קטן. על הפדיון לא חתם את שמו האמיתי, מאיר, אלא המציא שם אחר. כאשר נכנס עם הפדיון לרבינו הזקן, קראו

רבינו בשמו האמיתי ואמר בניגון (כידוע דרכו של רבינו הזקן להשיב בניגון): "מאיר'ל, ניט מער, ניט מער' [לא עוד, לא עוד]... האיש, שהבין כי אין נסתר מעיני רבינו, התעלף במקום. ואחר־כך נעשה חסיד גדול, ולא יצא מליאזנא...

להזהר מ'יראה זרה'

באותה התוועדות דיבר הרב הענדל על כך שלפעמים אנשים נמצאים בסביבה ואווירה מסויימת, אך יכול להיות שיש להם חיסרון בגלל יראה זרה. וסיפר על כך את המעשה מר' רפאל המבורגר:

פעם קרא הרב המגיד לר' זושא מאניפולי, ואמר לפניו פלפול עמוק, ובסיימו צווה עליו לנסוע, אך לא אמר לו להיכן. ר' זושא יצא לדרכו, והגיע לעיר אחת, נכנס לבית הכנסת וביקש לומר דרשה. אמרו לו שאינו יכול לדרוש כעת, כי אמור להגיע לכאן ר' רפאל, שנוסע להמבורג כדי לקבל שם את הרבנות, ואמור לדרוש בבית הכנסת. ביקש ר' זושא את רשותם להשאר באחד החדרים בבית הכנסת, ונענו לו.

כאשר הגיע ר' רפאל, שיכנו אותו סמוך לחדרו של ר' זושא. בטרם הדרשה, חזר ר' רפאל לעצמו את הדרשה, ור' זושא ששמע את הדברים מעבר לקיר, שם לב שזה בדיוק הנושא בו פלפל לפניו המגיד ממעזריטש, והבין שזאת מטרת שליחותו. נכנס אליו ר' זושא, והקשה לפניו על הפלפול שלו. ור' רפאל ראה שזו קושייה טובה וחיפש תירוץ, אך לא מצא (והר' רפאל הרגיש לא טוב מזה, כי רצה לקבל את הרבנות בהמבורג). אמר לו ר' זושא כי יאמר לו את התירוץ, רק אם יתן לו תקיעת כף שיעשה כל מה שיבקש ממנו. לאחר שר' רפאל הסכים, אמר לו ר' זושא שרצונו הוא שר' רפאל יסע אל המגיד ממעזריטש.

לאחר שקיבל את הרבנות בהמבורג, רצה ר' רפאל לקיים את התקיעת כף, אך מצד שני לא רצה לנסוע למגיד – כי היה תלמידו של הגאון מוילנא, ולא ידע מה לעשות. בסופו של דבר נסע אל רבו, ושאלו מה עליו לעשות. אמר לו הגאון, שמאחר ונתן תקיעת כף – עליו לנסוע, אך כאשר יבוא לבית המדרש לא יעסוק עמו, ותוך זמן קצר יסע משם.

נסע ר' רפאל למעזריטש, ועשה כמו שצווהו רבו. והרב המגיד ידע מהכל, וכאשר נכנס ר' רפאל לבית מדרשו של המגיד, הנה לאחר התפילה נכנסה אשה עם עוף, שהייתה עליו שאלה הלכתית אם מותר הוא באכילה. אמר המגיד לתלמידיו, שיפסוק לפי נגלה, ולפי חסידות. בתחילה פירש סברת הרי"ף, רא"ש ועוד, ופסק שהשאלה כשרה. ואחר־כך אמר שצריך למצוא את השיטות הנ"ל גם בדברי הקבלה, והראה כמה שיטות בקבלה, שיטת הרמ"ק והאריז"ל ועוד; ואחר־כך בירר והשווה שיטתם עם הגמרא, על פי השיטות הנ"ל בנגלה, ויחדיו היו תואמים ומאירים אורם כי גם על פי קבלה העוף כשר. אחר־כך אמר הרב המגיד: נו, עכשיו ייגש הרב מהמבורג ויפסוק

השאלה... כאשר ר' רפאל שמע זאת, הלך לעבר המגיד, ואמר שיכול לפסוק רק על פי נגלה, ולא על פי קבלה וחסידות, ועל פי נגלה, הדין הוא כפי שפסק הרב המגיד.
 ר' רפאל נשאר זמן מה במעזריטש, ואחר-כך חזר לעירו. ומאז – לא נסע לא לרב המגיד, ולא לגאון מוילנא: לגאון לא נסע מכיוון שהכיר שהאמת נמצאת במעזריטש; ולרב המגיד לא נסע, כי ירא מהגאון.
 וזה הפשט: יראה זרה...

אודות בנו של רבינו הזקן

במהלך ההתוועדות סיפר הרב הענדל מה ששמע מהרבי הרי"צ בשנת תרצ"ו:
 פעם אמר אדמו"ר הזקן לאשתו הרבנית אז ער האט בכוח אראפצובריינגען א הויכע נשמה נאר ער וויל נישט ווייל עס וועט זיין א חילול השם [=שבכוחו להוריד מלמעלה נשמה גבוהה, אלא שאין רצונו בכך, מכיוון שיהיה חילול ה']. ושאלה הרבנית: האם יעשה תשובה? והשיבה רבינו: כן. ואמרה אשתו שהיא אינה מוחלת, ונולד ר' משה.

[בספר 'ניצוצי אור' מופיעה רשימה נוספת, ושם שבראש השנה תרצ"ו דיבר הרבי הרי"צ אודות ר' משה, ושאלו הרש"ג האם הוא עשה תשובה. והשיב הרבי: חס ושלום, ער האט ניט געהאט אויף וואס תשובה צו טאן, ער איז געווען א צדיק גמור [=לא היה לו על מה לעשות תשובה. הוא היה צדיק גמור]. וסיפר הרבי שיש לו 11 קונטרסי חסידות מר' משה בכתב יד, והתבטא "אף זיינס א ווארט רעכענט מען זיך אין חסידות" [=בחסידות מתחשבים בדבריו]].

בשנת תק"פ, ביום ב' לחודש מנחם אב, נאסר ר' משה (שהיה רבה של אולע), והעלילו עליו שהמיר את דתו ר"ל, והכניסוהו לבית הסוהר, וכעבור זמן (בחודש מרחשון) החליטו להעבירו לוולאדימיר, וביום הרביעי להובלתו, כאשר לנו באחד הכפרים, אנדרעיעווקא, סמוך למוסקבה, נפלה תרדמה על כולם וברח ר' משה מהמאסר והלך לגלות, והאריך ימים. פעם היה אצל האדמו"ר מהר"ש, וקרא אדמו"ר מהר"ש לאשתו, כדי שר' משה יברכה.

וסיפר הרב הענדל, שהכיר יהודים זקנים שעוד זכרו את ר' משה, שהתגורר בשנותיו האחרונות בטשענסטאכאו שבפולין.

הרבי הרי"צ מורה לרב הענדל להשאיר במונטריאל

בהמשך למה שדובר ביחידות אצל הרבי הרי"צ בנוגע למעבר לניו-יורק, קיבל הרב הענדל פנייה נוספת בנידון מחתנו של הרבי הרי"צ, הרש"ג שהיה מנהל של תומכי תמימים, והציע לרב הענדל לסדר עבורו אשרת שהייה קבועה בניו-יורק, כדי שיעבור לעבוד בישיבה בניו-יורק.

"כאן אין כמעט אנשים", אמר לו הרש"ג, "ואילו שם יש לכם יותר אנשים". ואכן, בשנים ההן, מלבד תשעת התמימים שהגיעו משנחאיי, היו במונטריאל עוד קרוב לעשרים בחורי ישיבה שהוצאו ממחנות ההסגר, כפי שסופר לעיל. לעומת זאת בנייר-יורק היו רק חסידים בודדים בהנהגת הישיבה. הרב מרדכי מענטליק היה ראש הישיבה, והרב מאיר גרינבערג מסר שיעורים.

כאשר נודע להנהלת הישיבה במונטריאל על הרעיון, הם פנו מייד במכתב אל הרבי, וטענו שהישיבה במונטריאל זקוקה לאישיות כמו הרב הענדל, שמוסר לתלמידים שיעורים ברמה גבוהה.

לפועל, הרש"ג לא הצליח להשיג עבורו את אשרת השהייה בארצות הברית, ומכיוון שכן, הורה הרבי לרב הענדל שיישאר במונטריאל.

הרבי מתוועד באופן פנימי

ביקור אחר של הרב הענדל אצל הרבי הריי"צ, בחג השבועות – הרמ"ש שלח לקרוא את הרב הענדל וכמה מתלמידי התמימים לסעודה בדירת הרבי הריי"צ. כאשר הגיעו, החל הרבי הריי"צ להתוועד באופן מאוד 'פנימי'. כשנודע על ההתוועדות וכמה מזקני החסידים הגיעו להשתתף אף הם, שינה הרבי את סגנון דיבורו. הרה"ח ר' שמואל לעוויתין ביקש שהרבי ימשיך להתוועד בסגנון הקודם, אולם הרבי לא המשיך כך.

הקשר עם הרמ"ש מתהדק

במהלך ביקוריו של הרב הענדל ב'בית חיינו' הלך והתהדק הקשר עם חתנו הצעיר של הרבי הריי"צ, שכונה אז 'הרמ"ש'. קשר זה החל בחליפת מכתבים ממונטריאל: כאשר הרב הענדל ביקש להביא נואם אורח לאירועים של הישיבה, הוא היה מבקש זאת מהרמ"ש, שהיה דואג לשלוח את אחד מחשובי החסידים לסייע לישיבה במונטריאל.

באחת השנים הגיע הרב הענדל לבית חיינו בתקופת חג הפסח, והתאכסן עם עוד מספר אברכים בדירתו של הרה"ח ר' בערל בוימגארטן. בליל אחרון של פסח, החל הרבי הריי"צ להתוועד באופן פתאומי, למרות שמלבד הרב שמואל לעוויתין ובני המשפחה – לא היו חסידים נוספים. הרמ"ש, שחיבב את הרב הענדל וחבריו, וביקש ליכות אותם בהתוועדות שלא מן המניין – ירד מיד לזאל הקטן, שם פגש את הרה"ח ר' ישראל גורדון וביקש ממנו למהר לדירתו של ר' בערל בוימגארטן, ולהודיע לאברכים שם כי הרבי מתוועד.

הרב הענדל וחבריו היו בעיצומה של סעודת החג, וכאשר קיבלו את ההודעה – הרב הענדל והרב גרינגלאס עזבו את הכל ורצו לכיוון 770. שאר האברכים שהיו איתם התעכבו לסיום סעודת החג...

כך, בזכות ההודעה המיוחדת שקיבלו מהרמ"ש – הספיקו הרב הענדל והרב

הרבי הרי"צ עם חסידים

גריןגלאס להגיע במהירות ולזכות להשתתף בהתוועדות של הרבי הרי"צ. אלא שהם לא זכו להשתתף להרבה זמן, כיוון שהרבי הרי"צ לא אהב כל כך שהם הגיעו להשתתף בסעודה, ורמז להם שעליהם ללכת, באומרו בדרך צחות: בליל שבת אנו מקבלים את המלאכים בברכת 'שלום עליכם'; אבל מיד אחר-כך אומרים להם 'צאתכם לשלום'...

כך נתרם המזגן לדירת הרבי הרי"צ

לקראת קיץ תש"ה הגיע למונטריאל הרה"ח ר' שלמה אהרן קאזארנאווסקי, מגדולי עסקני חב"ד בניו-יורק. כאשר הרב הענדל פגש אותו, הוא הבין מייד שהרב קאזארנאווסקי לא הגיע לביקור נימוסין גרידא, ובוודאי מדובר בשליחות בעניין חשוב העומד על הפרק. ואכן, לאחר שיחה קצרה עם הרב קאזארנאווסקי, התבררה התמונה המלאה:

כמה חודשים קודם לכן, בחשוון תש"ה, קיבל הרבי הרי"צ מכתב המתאר בפרוטרוט כיצד הנאצים ימ"ש כינסו את יהודי ריגא – ובתוכם גדולי החסידים שהיו שם, כמו הרה"ח ר' איצ'ה דער מתמיד, הרה"ח ר' מרדכי חפץ ועוד – ולאחר שסגרו את כולם בבית הכנסת שרפו אותם חיים, הי"ד. לבו של הרבי לא עמד בזעזוע, והוא קיבל התקף לב.

בחודשים הבאים החל הרבי להחלים מהתקף הלב, אבל עדיין היה חלש מאוד.

לקראת הקיץ, חששו החסידים שהחום הניירירקי יקשה מאוד על הרבי, ועלה הרעיון להתקין מזגן בדירתו של הרבי. באותן שנים, אפילו לאנשים עשירים לא היה מיזוג בבית, וגם מבחינה חוקית, מחמת המלחמה לא היה פשוט להתקין מזגן בבית.

אחרי שנערכה מגבית בין אנ"ש למזגן עדיין היה חסר סכום גדול לזה, זו הייתה הסיבה לבואו של הרב שלמה אהרן קאזארנאווסקי לקראת קיץ תש"ה.

לאחר שהרב הענדל שמע במה מדובר, הוא נרתם לעניין בכל נפשו ומאודו. מצד אחד היה צריך למצוא גביר גדול מספיק שיוכל לתרום כזה סכום גדול, ומצד שני זה צריך להיות אחד כזה שאכפת לו מהרבי כל כך, ויוכל להבין את חשיבות הדבר – כדי שישכים לתרום, למרות שלו עצמו, עם היותו גביר גדול, אין מזגן בבית...

הרב הענדל העביר במחשבתו את הגבירים המקומיים, ולבסוף אמר לרב קזרנאווסקי כי הפתרון נמצא אצל "האמא של הישיבה"... מרת בלומבערג, הייתה זו אשה שמצד אחד היה לה פינה חמה בלב לליובאוויטש – כיוון שנודלה בשצעדרין, אחת העיירות שייסד אדמו"ר הצמח-צדק וכל היהודים בעיירה היו ליובאוויטשערס, כך שחוץ מליובאוויטש היא לא הכירה עוד חוגים יהודים. ומצד שני – היא הייתה מיליונרית גדולה, שיחד עם בעלה ניהלה מפעל ענק לייצור חולצות. בזמנו, היה זה המפעל הגדול ביותר בקנדה, והוא אף נסחר בבורסה.

היא הגיעה למונטריאל שנים רבות קודם לכן, וכמו רוב המהגרים ירדה למרבה הצער מדרך התורה והמצוות. אבל כאשר שמעה שחסידי חב"ד הגיעו ופתחו ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש – היא מיד פתחה את לבה וארנקה לטובת הישיבה והייתה תורמת סכומים גדולים, עד שזכתה לכינוי החיבה "האמא של הישיבה".

הרב הענדל סיפר לרב קאזארנאווסקי על הרקע החסידי של האשה הזאת, ויחדיו הלכו לפגישה בביתה. היא קיבלה אותם בכבוד גדול, ולאחר שסיפרו לה על מצבו הרפואי של הרבי, והצורך הדחוף במזגן עבור בריאותו, היא הסכימה מייד לתת את כל הסכום העצום. כך הושלמה השליחות, וזמן קצר אחר-כך הותקן המזגן בדירתו של הרבי הריי"צ.

פרק ארבעה עשר

בשדה
החינוך

לבד עבודתו בישיבה וברבנות, היה הרב הענדל מעורב באופן פעיל גם בתחום של חינוך הבנות בעיר. בשלהי חורף תש"ה נוסדו במונטריאל שני בתי-ספר לילדות – בית-ספר יסודי ושמו 'בית רבקה', ובית-ספר על-יסודי ושמו 'בית שרה'.

בתי-הספר לבנות ולנערות

כבר בשנת תש"ג כתב הרבי לתלמידי התמימים במונטריאל על ההצעה להקים בתי-ספר לילדות בעירם, בעקבות ביקורו של הרב חמ"א חדקוב בעיר. בשלב ראשון התבקשו תלמידי התמימים לפעול להקמת 'מסיבות שבת' לילדות, כדי שבמשך הזמן יוכלו ילדות אלה להוות גרעין ראשוני שממנו יוקם בית-ספר לבנות.

כשנה לאחר מכן, בט"ו כסלו תש"ד, כתב כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע "אל ידידי יקירי תלמידי צמודי לבבי הרבנים תלמידי התמימים בעי"ת מאנטרעאל יע"א, ה' עליהם יחיו":

...בהנוגע לחינוך הבנות לא נעשה מאומה, ובא המועד לסדר בעזה"י בית ספר לילדות בשם בית רבקה או בית שרה, וראשי המתעסקות בזה צ"ל מרת ראדעל תחי' ומרת גלעניצקי [גערליצקי] תחי', לקרא אסיפה מאלו הראויות להשתתף במפעל כזה תחת הנהלת המרכז לעניני חינוך ולבחור באלו הראויות להיות מורות – בשכר – כפי הוראת המרכז לעניני חינוך.

בהמשך המכתב פונה הרבי הרי"צ אל "ידידי תלמידי התמימים" בקריאה לדון

בחגיגת סיום בבית רבקה

בכובד ראש בנושא זה, וכן בשאר הנושאים המוזכרים במכתב, ולדאוג להבאת הדברים לידי ביצוע בפועל ממש.

במשך הקיץ נבחר ועד הנהלה לבית-הספר: הרב אריה לייב קרעמער, הרב דוד כץ, הרב יוסף ראדאל, הרב יצחק הענדל והרב משה אליהו גערליצקי.

מסיבות שונות בית-הספר לא הצליח לשרוד לאורך זמן וכעבור זמן קצר נסגר. באלול תשט"ז נפתח ביה"ס מחדש, והמנהל היה הרב שניאור-זלמן בוטמאן ע"ה, שהתגורר באותם ימים במונטריאל. לאחר שהרב בוטמן עבר להתגורר בקראון-הייטס, עבר ניהול ביה"ס לידי הרב אייזיק גרשון מינץ. במהלך השנים הראשונות התחלפו כמה מנהלים. כמעט יובל שנים האחרונות, מנהל הרוחני של בית הספר הוא הרה"ח ר' יוסף מינקאוויטש.

במסגרת עבודתו של הרב הענדל, נכלל גם הפיקוח על מוסד החינוך לבנות 'בית רבקה'. מדי שבוע הקדיש הרב הענדל מזמנו היקר כדי ללכת לבחון את תלמידות 'בית רבקה' בתחומי לימודיהן התורניים והחסידיים, דבר שגרם עידוד וחיזוק למורות וגם לתלמידות. בנוסף לכך, גילה הרב הענדל מעורבות פעילה גם בניהול ביה"ס, הן מההיבט הגשמי והן מההיבט הרוחני.

חינוך על טהרת הקודש

בשנים הראשונות פעלה הנהלת הישיבה לייסד כיתות לימוד על טהרת הקודש במסגרת התלמוד-תורה החב"די במונטריאל. בתחילה סידרו שילדי הכיתות הנמוכות (א-ד) ילמדו בבית הכנסת "כרם ישראל", עם המלמד הרה"ח ר' ראובן צבי יהודה פייגלשטוק. זו הייתה כיתה אחת, אליה נכנסו כל הילדים הצעירים.

בכיתה ה' ומעלה, עברו הילדים ללמוד בתלמוד-תורה החב"די, שבו למדו בבוקר לימודי קודש, ואחר-הצהריים עברו ללמוד לימודי חול, מלבד כמה ילדים בודדים של אנ"ש, שיצאו מהכיתה – למסגרת מיוחדת של לימודי קודש. עם קשיי ההתחלה, המסגרת ללימודי קודש לא הייתה מסודרת, והילדים שהיו אמורים ללמוד לימודי קודש – התבטלו לפעמים מהלימודים.

כאשר הרב הענדל היה ביחידות, סיפר על כך לרבי, ואמר כי יש הורים הטוענים שכאשר לא מתקיימים לימודי קודש – אולי כדאי שהתלמידים יכנסו ללמוד לימודי חול במקום ללכת בטל. הרבי השיב, שלימוד חכמות חיצוניות גרוע יותר מדברים בטלים, שהרי מפורש בתניא (פרק ח') שהן מטמטמות את המוחין ומטמאות את כוחות החב"ד שבנפש בטומאת קליפת נוגה, לעומת דברים בטלים שמטמאים רק את המידות שבנפש!

הרבי התבטא אז, שהסיבה להתנגדותו ללימודי חול, איננה בגלל שזה דברים בטלים, אלא משום שלימודי חול גורמים לטמטום המוח, שגורם נזק לאדם לכל ימי חייו!

בשנים ההן, רוב הילדים בת"ת החב"די באו מבתים מודרניים והיה קשה מאוד

לשכנע את ההורים שיסכימו לבטל את לימודי החול. הרב הענדל לא התיימשך במשך השנים מסר את נפשו במאמציו למען החינוך על טהרת הקודש בעיר. בהזדמנויות רבות ציטט ברבים את שיחות הקודש של הרבי בנושא גודל המעלה והחשיבות שבלימוד תורה על טהרת הקודש.

גם כאשר סיפרו לרב הענדל על חסיד פלוני שנחשב לאחד מגדולי החסידים והוא שולח את בנו ללמוד לימודי חול, הוא לא היה מוכן לשמוע על כך מאומה. "אין על מה לדבר! הרבי הודיע לנו ב'יחידות' שהוא לא רוצה שילדינו ילמדו לימודי חול ולכן ברור שילדינו לא ילמדו לימודי חול" – פסק חד משמעית. כמו בכל הנושאים החסידיים האחרים הוא עמד על שלו בעקשנות ולא היה מוכן לוותר בשום פנים ואופן על מילוי הוראת הרבי.

בשנים מאוחרות יותר, כאשר מספרם של חסידי חב"ד בעיר הלך וגדל, כבר נוסדו בתוך המוסד כיתות מיוחדות ללימודי קודש בשעות אחר הצהריים, בשעות שהילדים האחרים לומדים במקביל לימודי חול. בשנים האחרונות, ככל שהתרבו התלמידים מאנ"ש – התהפכה המגמה: בתלמוד תורה לומדים הילדים רק לימודי קודש, ועבור לימודי החול המחוייבים מצד הממשלה – סידרו מסגרת מיוחדת בשעות שאחרי הלימודים.

הרב והמשפיע במשלחת אל הרבי

באחת השנים (כנראה תשי"ג) נפטרו כמה תינוקות בפרק זמן של שנה אחת. הקהילה החב"דית במונטריאל מנתה אז כשלושים משפחות בלבד, וזו הייתה טרגדיה אמיתית.

המומים וכואבים, החליטו שחייבים לשלוח משלחת לרבי, כדי להעתיר רחמים עבור בני הקהילה. חברי המשלחת היו – רב הקהילה הרב הענדל ומשפיע הקהילה הרה"ח ר' פרץ מוצקין.

הם חשבו שיש עליהם קפידה, מכיוון שכמה מאנ"ש לא נזהרו מספיק בלבישת פאה, וכן בלימודים על טהרת הקודש לילדים – דברים שהרבי דיבר עליהם בקאן מיוחד בשנים ההן. ולכן, כאשר נכנסו ל'יחידות' ביקשו לעורר רחמים על הקהילה וביקשו את ברכתו של הרבי "שלא תהיה עלינו קפידה".

ביחס לביטוי זה ענה להם הרבי: "מכאן לא יוצאת קפידה על יהודים. אבל מאידך יש דברים הדורשים תיקון, וכאשר אומרים – צריכים לשמוע".

בין המסמכים של הרב הענדל נמצא דף אחד, ובו העתקה של קטעים מאותה 'יחידות' (ושאר הקטעים נאבדו): [...] און מען דארף ניט גיין זוכען די סיבות. פון וואנעט האט זיך גענומען אז די סיבות זיינען פון [?] אויף. מ'זאל זען דאס זוכען אין כשרות, שבת אדער טהרת המשפחה. וואס עס איז דאך מובן אז עס איז ניט שייך [?]

צו זיין אויף תולה זיין אין דעם. און אפילו אפשר איז פאראן ענינים פון תיקון המקוה, האט דאס דאך אויך ניט צו כלל.

איז פארוואס זאל מען זוכען ערגעץ אנדערש? פונקט אזוי ווי א רופא, אז עס איז פאראן א קלקול אין יד, גייט מען ניט זוכען אין פוס. אז מען טרעפט גארניט אין האנט, תולה צו זיין דעם קלקול, זוכט מען ערגעץ אנדערש. אבער אז מען זעהט דעם חסרון אין דער מחלה אין דער האנט, איז מען מתקן דעם קלקול פון האנט. אזוי איז דאך אז מען זעהט וואס האט געטראפן, א ענין וואס איז שייך סיי צום קינד און סיי צו דער מוטער, בפרט אז דאס איז תינוקות שצריכים לאימם, איז די ענינים וואס דארפען תיקון, סיי בהנוגע צו א שייטעל, וואס דאס איז נוגע צו דער מוטער, און סיי בהנוגע צו תינוק אויף ניט צו לערנען לימודי חול, וואס דאס איז נוגע צום קינד. איז אז מען וועט דאס מתקן זיין, איז דאך די הנהגה פון השי"ת מדה כנגד מדה, וועט נאך זיין די נחמה בכפליים.

אבער מען דארף נאך א זאך קלאר מאכען, און דאס איז וואס דער רבי דער שווער האט געענטפערט אויף דעם וואס מען האט ביי אים געפרעגט מיט יאהרן צוריק, פארוואס האט דער גאנצער חורבן יוראפ געטראפען צו אידן פון פולין, ליטא אונגארען וכו', וואס זיי זיינען דאך געווען יראים ושלמים? האט ער גענטפערט אז א פאטש גיט מען אין פנים [...]

להלן תרגום הקטעים הנ"ל:

[...] ולא צריכים ללכת לחפש את הסיבות. מהיכן זה נלקח [=המחשבה] שהסיבות

הן מ[?], כך שיחפשו בענייני כשרות, שבת או טהרת המשפחה? והרי מובן שלא שייך לתלות זאת בכך. ואפילו אם אולי ישנם עניינים של תיקון המקוה, הרי גם זה אינו שייך אל הכלל.

ואם כן, למה שיחפשו במקומות אחרים? בדיוק כמו רופא, שכאשר ישנו קלקול בידו של אדם, אין הולכים לחפש מה חסר ברגל. ואם לא מוצאים שום דבר ביד, לתלות בה את הקלקול, מחפשים במקום אחר. אבל כאשר רואים את החיסרון של המחלה ביד, מתקנים את הקלקול ביד. וכך גם [=עליכם לנהוג במקרה שלכם], מכיוון שרואים מה אירע, עניין ששייך הן לאמהות והן לילדים, ובפרט שמדובר בתינוקות הזקוקים לאימם, לכן [=עליכם להתחזק] בעניינים הדורשים תיקון אצלם, הן בנוגע ל[=חבישת] פאות נוכריות [=לנשים], שזה נוגע לאמהות, והן בנוגע לתינוקות, שלא ללמוד לימודי חול, שזהו דבר הנוגע לילדים. וכאשר יתקנו זאת, הרי הנהגתו של השם יתברך היא מדה כנגד מדה, ואז תהיה הנחמה בכפליים

אבל ישנו דבר נוסף שצריכים להבהיר, והוא מה שכ"ק מו"ח אדמו"ר ענה על כך ששאלו אותו לפני שנים רבות: מדוע אירע כל חורבן אירופה אצל יהודי פולין, ליטא והונגריה וכו', שהיו יראים ושלמים? והוא ענה: סטירה – נותנים בפנים [...]

אחריות ההורים והמחנכים

בהזדמנויות שונות הזכיר הרב הענדל את ההוראה הנ"ל של הרבי כאשר נשא דברים לפני בני הקהילה. באחת ההזדמנויות, כאשר ראה חלישות בכמה וכמה עניינים, הודיע שכל הגברים והנשים של הקהילה חייבים לבוא ל התעוררות, ואמר בחריפות: מי שלא יגיע – אני לא אהיה הרב שלו מכאן ולהבא, ושיחפש לו רב אחר! כמובן שאחרי הבהרה כזו – כולם הגיעו, ללא יוצא מן הכלל!

להלן קטעים אחדים מתוך הדברים:

"עניין נוסף שטעון חיזוק הוא נושא הצניעות וההקפדה על איסור ייחוד. בשנים קדמוניות הרבי לא הזכיר את הצורך לדבר על נושא זה, אבל מכיוון שנהייתה חלישות בזה והאווירה השתנתה – לכן צריכים לדבר על כך בפומבי.

"ישנם בזה כמה פרטים: (א) חבישת פאה נוכרית ('שייטל'). זהו עניין שהרבי דיבר עליו הרבה פעמים ועשה מאמצים רבים כדי לוודא שכל אישה תחבוש פאה, ולא מטפחת, לכיסוי השערות. היתה פעם תקופה, לא עלינו, שאצל כמה משפחות מאנ"ש כאן אירעו דברים שלא כשורה. אני ור' פרץ מוצ'קין ע"ה נכנסנו אל הרבי ל'יחידות', שוחחנו על כך ושאלנו על מה ולמה אירע המצב הזה. שאלנו את הרבי אם יש איזו קפידה או רוגז על קהילת אנ"ש במונטריאול. הרבי ענה: חס ושלום, אין שום קפידה. אבל מאידך גיסא, ישנם דברים הטעונים תיקון. בין הדברים הרבי הזכיר את הצורך שהנשים יכסו את השערות.

"צריך להבהיר שהמטפחות שנשים לובשות כאן כיום אינן כמו המטפחות שנשים

ב"מסיבת סיום" על פרשת בראשית עם תלמידי חתנו ר חיים יצחק בערקאוויטש

לבשו בעבר. פעם השער היה מכוסה לגמרי ולא הייתה שום אפשרות לראות את השערות, אבל כיום המטפחת אינה מכסה לגמרי את השערות. כשחובשים פאה, השער מכוסה לגמרי. בכל פעם שנשים יוצאות מהבית החוצה, אפילו רק כדי לקבל את הילדים כשהם מגיעים מבית הספר וכדומה, השערות צריכות להיות מכוסות לגמרי כל הזמן. עניין זה שייך למשפיעות, שתפקידן הוא לחזק את כל הנשים לנהוג באופן המתאים. והן צריכות לומר את הדברים בדרכי נועם, ולא לבייש את אף אחת.

"ב) צניעות בלבוש. זהו עניין שנחוץ להדגיש אותו הן עבור המבוגרים והן עבור הילדים. לעיתים קורה שכאשר מעירים לילדה על צניעות הבגדים שלה שאינם כראוי, היא עונה: מה אתם רוצים ממני? אימא שלי מתלבשת כך, והיא גם מלבישה אותי כך! ולכן צריכים לדעת שבנוסף לאחריות האישית של כל אחד מההורים, האחריות על צניעותה של כל ילדה רובצת גם על הנהלת בית-הספר בו היא לומדת.

"ג) ישנו עניין של איפור (Makeup) בשבת. בגלל חומר האיסור של איפור בשבת, אף אחד אינו חושד באישה שתתאפר בשבת. אם רואים בשבת אישה מאופרת, ברור שהיא התאפרה בערב שבת באופן כזה שהאיפור נשאר במצב טוב גם בשבת. אבל בכל זאת, גם במצב כזה שהאיפור נעשה מערב שבת, ישנו החשש של מראית עין. אם נשים יראו אותה מאופרת בשבת, ייתכן שהן לא ידעו שזה נעשה מערב שבת והן עלולות לחשוב שהדבר מותר. ולכן יש להזהר מאוד בעניין זה."

הדרכות בחינוך הילדים

הלן קטעים מתוך אחד מנאומי ההתעוררות שנשא הרב הענדל לפני עדת חסידי חב"ד במונטריאל:

"כאשר אנשים ונשים יוצאים לטיול, קורה לפעמים שהולכים כמה משפחות ביחד – גברים ונשים – וזה עלול להשריש אצל הילדים את ההשקפה הפסולה, כאילו שהדבר הוא מתאים וראוי לחסידים. ההורים צריכים להיזהר מאוד ולחנך את הילדים כראוי. גם אם אצל ההורים עצמם קורה לפעמים שהם לא מצליחים לעמוד בפיתוי ונכשלים פעם בהנהגה כזו שהיא לא חסידית, חשוב להיזהר שלפחות כאשר הם יוצאים עם הילדים לטיול, יקפידו לחנך את הילדים להנהגות של צניעות.

"יש נושא נוסף שחשוב מאוד לחינוך הילדים, ולפעמים אנשים אינם שמים לב לכך. ישנם אנשים שיש להם מנוי על עיתונים, מגזינים וחוברות שונות, שלא כל התמונות שמופיעות בהם הן של צדיקים וצדקניות... ושוב, ייתכן שההורים מורים היתר לעצמם בנימוק שהם בטוחים שראיית הדברים לא תשפיע עליהם לרעה, ובשעה שהם נמצאים בבית אינם נותנים לילדים להסתכל בהם. אבל כשההורים יוצאים מהבית ועיתון כזה מונח על השולחן, או אפילו במקום נגיש באחד החדרים בבית, ייתכן שהילדים מסתכלים בו. לכן, דרושה תשומת-לב מיוחדת כדי לוודא שעיתונים שיש בהם חומרי קריאה או תמונות שעלולות להזיק לנפש הילד לא יגיעו אל הילדים ולא ישפיעו עליהם לרעה, חלילה. אם הילדים יתרגלו להסתכל בעיתונים האלה, קשה לדעת לאן זה יוביל אותם, והרי זה עלול להביא לצרות רבות ורעות!

"דבר נוסף: בליובאוויטש מופרכת לגמרי האפשרות של טלוויזיה בבית. אבל לא די בכך שההורים ידאגו שבביתם הפרטי לא יהיה מכשיר כזה. הרי לפעמים הילדים הגדולים הולכים לשמור על ילדים קטנים בבתי שונים ('בייביסיטר'), וצריכים לדעת לאיזה בית להרשות להם ללכת ולאיזה בית לא להרשות ללכת. כבר שמענו סיפורים על ילדים שאהבו ללכת להיות 'בייביסיטר' דווקא בבתי כאלה שיש בהם טלוויזיה, ושם ראו את כל מה שההורים מונעים מהם לראות בביתם. לכן, ההורים צריכים להיזהר מאוד לפני שהם מחליטים לאיזה בית ילדיהם רשאים ללכת.

"כיום ישנם מכשירי וידאו, שיכולים לשמש לצפייה בסרטים כשרים של 'מראות קודש' וכדומה, אבל יש גם אפשרות לראות בהם דברים אחרים, ואפילו דברים שליליים מאוד. אם הורים מחליטים להכניס הביתה וידאו בשביל כל הדברים החיוביים והטובים שאפשר לצפות בהם, כמו וידאו של הרבי, התועדויות וכדומה, עליהם להשגיח מאוד ולהיזהר שלא ייכנסו הביתה בשום אופן דברים אחרים שעלולים להיות מאוד לא טובים. ייתכן גם שילד מביא הביתה קלטת וידאו לא טובה שההורים אינם נמצאים בבית.

"לאמתו של דבר, חובת הזהירות אמורה קודם כל כלפי עצמנו, המבוגרים. שהרי כולנו בני אנוש, בשר ודם ולא יותר, ואולי יתחשק לנו פעם לצפות בדבר אסור. בעבר

ב"אריינפירעניש" לנכדו, בכיתת חתנו ר' יוסף יצחק ווילענסקי

זה היה כרוך בהליכה למקום שבו מראים סרטים (קולנוע) והתביישו ללכת למקום כזה שבו כולם יראו אותנו, אבל כיום אפשר להשיג קלטת וידאו אסורה ולהביא אותה הביתה. זה גם לא עולה הרבה כסף ואפשר להשיג את זה בקלות. ולכן, אלה שיש להם בבתיהם מכשירי וידאו צריכים לבדוק היטב כל סרט וידאו שנכנס הביתה ולוודא שזה משהו טוב, חינוכי או לימודי. הכי טוב להקפיד שיהיה הכל רק על טהרת הקודש, אבל לפחות צריך לבדוק היטב שלא יהיה שם משהו ממש פסול. ההורים חייבים לעמוד על המשמר כל העת, כי בדברים כאלה היצר הרע מנסה בכל כוחותיו להתגבר.

"בנוסף לנושא של הליכת הילדים להיות 'בייביסטר', יש להוסיף שגם כשהילדים הולכים סתם כך לבקר חברים או לבתים של ילדים אחרים, ההורים צריכים לדעת עם מי הם מתחברים שם ולאיזה בתים הם הולכים. חובת ההורים להשתדל ולהשגיח ככל יכולתם גם בזה.

"מאחר שהקהל התאסף כאן ביחד למטרת התחזקות רוחנית וכולם שמעו את מה שדיברנו כאן, נקווה שבעזרת השם מכאן ולהבא הכל יהיה בסדר, וכל אחד ישתדל שכל העניינים שדוברו כאן יבאו על תיקונם. הגמרא מספרת שבשעה שרצו להכתיר את רבי אליעזר בן עזריה לנשיא (לאחר שהורידו את רבן גמליאל מהנשיאות), הוא אמר: "איזיל ואימליך בדביתיה" – אלך להתייעץ עם אשתי. וישנו פירוש שרבי אליעזר בן עזריה אמר כך: תחילה יתייעץ בעניין הנשיאות עם אשתו, היינו שיבדוק אם הוא יכול להיות 'נשיא' בביתו הפרטי. אם יגלה שהוא מסוגל להיות נשיא בביתו, אזי יקבל את הצעת הנשיאות שמציעים לו. ואם לאו, איך יוכל להיות נשיא על אחרים כאשר בביתו הפרטי אין הוא יכול לשלוט? כל אחד מאיתנו צריך לדעת שקודם כל עליו לשלוט על מצב העניינים הרוחניים בביתו, ורק אחר כך יוכל לנהל את העניינים גם במקומות אחרים."

פרק שבעה עשר

המאבק
על
בישדות
המקוואות

שנות השי"ן הראשונות טבלו יהודי מונטריאל במקוה שפעל בתוך בית מרחץ עירוני כללי שנקרא "Turkish Baths" [=אמבטיות טורקיות]. האחראי על כשרות המקוה היה אחד הרבנים החשובים בעיר. כשהגיעו תשעת תלמידי ה'תמימים' למונטריאל בשנת תש"ב, היו טובלים בהתחלה במקוה זה, משום שמלבדו לא פעל שום מקוה אחר בכל העיר.

כזכור, הרבי הריי"צ שלח אליהם למונטריאל את המשפיע הרב ר' שמואל לעוויתין ע"ה, כדי שידריך אותם ויעקוב אחר התקדמותם הלימודית. חלפו שנה-שנתיים והבחורים הגיעו לפרק 'האיש מקדש'. אחד המסרים שהעביר להם ר' שמואל לעוויתין בשם הרבי היה שהבחורים המבוגרים צריכים ללמוד את ההלכות שצריכים לדעת אחרי החתונה, כולל הלכות מקוואות. בהתאם להוראה זו התחילו הרב הענדל וחבריו לעסוק ביסודיות בלימוד הלכות מקוואות. משנה-מרץ קיבלו הבחורים לאחר שאחדים מהם כבר השתדכו והתחילו להתכונן לחתונתם. המחשבה על חיי הנישואין גרמה להם להיכנס לעובי הקורה בבירור ענייני כשרות המקוה בעיר.

כמו בכל תחום, גם בעניין המקוואות – הרב הענדל למד קודם את הנושא באופן יסודי, עד שידע אותו היטב היטב, הן מהפן ההלכתי, והן מהפן הפרקטי. לאחר שהיה בקיא בתחום – הוא נכנס לעניין במלוא המרץ, ופעל בכל התוקף כדי שהמקוואות במונטריאל יהיו בתכלית ההידור.

מקוואות של השקה זריעה

כדי להבין את מאבקו של הרב הענדל בנושא סבוך זה, חובה עלינו להקדים הקדמה כללית בנושא המקוואות:

עד לפני כ-150 שנה, מי שרצה להטהר, היה הולך למעיין או לנהר. גם המקוואות שבימיהם, היו למעשה מבנה על הנהר, כאשר הטבילה עצמה היא במי הנהר. המקוואות במתכונת המוכרת בימינו – החלו להבנות לפני כ-150 שנה, לאחר שהונחה רשת צינורות מים המביאים את מי הנהרות לבתים דרך צינורות וברזים. מאז החל דיון בין גדולי ישראל באיזו צורה יש לבנות מקוואות שמימיהם אינם מי גשמים, ובאיזה אופן יהיה חיבור כשר בין אוצר מי הגשמים למי הטבילה (רובם ככולם של הפרטים דלהלן נלקחו מהספר "תיקוני מקוואות לפי תקנת רבותינו" בעריכת הרה"ח רש"ב לוי, ניר-יורק תשנ"ח).

פתרון אחד שנמצא הוא בדמותם של מקוואות המוכשרים בשיטת 'השקה': ממלאים בור כשר במי גשמים, ובצידו יש בור בו קיימים מים שאובים, ומשיקים את המים שאובים למי הגשמים. אלא שקיימים שני חששות לגבי מקוואות שנעשו בהשקה: א) לעיתים הנקב שבין שני המקוואות לא ייפתח, מתוך כוונה לשמור על מי המקוה שיישאר נקיים (ולא יתבו עם מי הגשמים ששוהים זמן רב ואינם נקיים), ואז המקוה לא הוכשר (וגם אם הנקב נפתח ונסגר לאחר מכן, ישנה שיטה שלפיה יש

להחמיר שהנקב יהיה פתוח בזמן הטבילה). (ב) ייתכן שלא ימלאו את הבור במים עד לגובה הנקב שבין שני המקוואות, והמקוה יישאר פסול.

פתרון שני שנמצא הוא בדמותם של מקוואות שמוכשרים בשיטת 'זריעה': ממלאים בור במי גשמים ואליו שופכים מים רגילים, כאשר הם 'נזרעים' בתוכו, ומשם המים ממשיכים אל בור הטבילה שלצידו. כמה חששות מרכזיים קיימים במקוה זריעה: (א) אם לא מנגבים היטב את בור הטבילה לפני מילוי באופן שלא נשארים בו מים – ייתכן שיישארו בבור שלושה לוגים של מים שאובים ממי המשאבה וכדומה, והמקוה יפסל. (ב) לאחר שהמים נכנסים לבור הזריעה, הם ממשיכים לבור הטבילה למעלה כשהם זוחלים, ואין המים הזוחלים מטהרים את המים השאובים שנכנסים לתוכם (לבעייה זו מצאו אמנם פיתרון, כאשר החור בין הבורות נמצא בתחתית בור הטבילה).

בעיה נוספת קיימת בזריעה (וגם בהשקה, אם כי במידה פחותה): "נתן סאה ונטל סאה". מי הגשמים מתחלפים בתדירות גבוהה, ולאחר מספר פעמים של מילוי לא נשארים מי גשמים מקוריים. חלק מהראשונים סוברים שמקוה כזה פסול מן התורה, וחלקם סבור שזוהי בעיה מדרבנן (בשולחן ערוך נפסק להתיר בבעיה זו, אך הש"ך כתב להחמיר בזה לכתחילה).

בור על גבי בור

בליובאוויטש, הייתה המקווה בנויה על גבי מעיין. אולם בשנת תרע"ח כאשר עזבו את ליובאוויטש ועברו לרוסטוב קנה כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בית גדול והתחיל להתעניין בדבר בניית מקוה בביתו. הוראת הרבי נ"ע היתה לבנות מקוה בשיטת 'בור על גבי בור', לפיה מי הגשמים מצטברים במאגר שבחצר, ומשם הם נמשכים לבור שמתחת מקוה הטבילה. אל מקוה הטבילה שעל גבי הבור ממשיכים מים מהברז, שמוכשרים על-ידי זריעה והשקה למי הגשמים שבאוצר התחתון, דרך שני נקבים שיש ברצפה שביניהם.

השיטה של "בור על גבי בור" פותרת את כל הבעיות שבשיטת ההשקה מהצד – כיוון שיש שני נקבים, כך שתמיד נקב אחד יהיה פתוח, ותמיד יש חיבור שהרי החיבור הוא בתחתית בור הטבילה. שיטה זו פותרת גם את כל הבעיות שיש בשיטת הזריעה, שהרי הכשרת המים נעשית לאחר שהגיעו לבור הטבילה. והעיקר, שבזה פותרים את בעיית התחלופה של מי הגשמים – כיוון שמי ה'אוצר' נשארים קרים, והמים בבור הטבילה חמים, ומכיוון שעל פי טבע החום עולה למעלה והקור יורד למטה – הרי המים העליונים החמים לא מתים כמעט במים התחתונים הקרים, וכך נשארים מי הגשמים בטהרתם למשך זמן רב ביותר.

הרבי מקפיד על קיום התקנה

תקנותיו של הרבי הרש"ב לא היו ידועות ברבים עד לראשית שנות היו"דים.

למעשה, רק בחודש טבת תש"ט ביקש הרבי מהרב יעקב לנדא שיעלה על הכתב את הידוע לו מהוראות הרבי הרש"ב בנוגע לבניית מקוה 'בור על גבי בור'. הרבי עוד הספיק להראות לרבי הרי"צ את רשימתו של הרב לנדא, ולאחר שהרב הרי"צ אישר שהכל מדויק – החל הרבי לשלוח את הרשימה לרבנים מורי הוראה, כדי שישתדלו לסדר את המקוואות בעירם בהתאם לתקנות הרבי הרש"ב. כפי שהרבי כותב באגרות-קודש (חי"א איגרת ג'תרלט): "הוראות בעניני המקוה מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, הם על פי רשימת הרב מוה"ר יעקב שי' לנדא – שהיו לעיני כ"ק מו"ח אדמו"ר כאן, ואישרם אשר נכונים המה".

התקנות פורסמו לראשונה במהדורה השניה של הספר 'טהרת מים', שנכתב על ידי הרב ניסן טלושקין, מגדולי רבני חב"ד בארה"ב ומומחה למקוואות. ובמקביל עורר הרבי רבנים על חשיבות העניין:

"תקנת מקוה על גבי מקוה דהאוצר, תיקון שהוא מקדוש ישראל ותפארתו, הוא כ"ק אדמו"ר מהורש"ב (אביו של כ"ק מו"ח אדמו"ר) זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שמסר נפשו הק' על ענין המקוואות, כידוע לכל באי מדינתנו מלפנים. ושקלו וטרו עמו גדולי דורו, דור דעה, בהלכות אלו במיוחד וכו' וכו'. וכל היודע בטיב מקוואות יבין כמה מעלות במקוה על גבי האוצר" (אגרות-קודש ח"כ איגרת ז'תק"ח, עמ' פב).

חידוש נפלא בפני עצמו מחדש הרבי בעניין זה: מכיוון שהחיבור הוא מלמעלה למטה – נחשב הכל כמקוה אחת ממש. וכך כותב הרבי (חכ"ב איגרת ח'רפא): לכאורה פשוט, שהתועלת הכי גדולה באופן בניה האמורה, היא, שאז הטבילה באוצר עצמו, אלא שהרצפה מחלקתו לשני חלקים, ובטלה הרצפה מענינה על ידי החורים שבה, והתועלת בטבילה באוצר עצמו – כמה וכמה.

ובאיגרת אחרת מדגיש הרבי את מעורבותם של אדמו"רי חב"ד בנושא זה (חי"ט איגרת ז'עב): עד כמה התענינו בזה רבותינו נשיאינו זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ונפלא הענין – שאפילו אלו מהם שמכמה טעמים לא רצו לפסוק דינים, ועד כדי כך, אפילו כשהיה הכרח לפסוק דין, מסרו הנוסח לרב שיאמר הוא שכן הוא הדין, יצאו מכלל זה עניני מקוה טהרה, שהתענינו בזה בתשומת לב מיוחדת, שלחו שאלות ותשובות, הוראות מפורטות וכו' וכו'.

כפי שנראה להלן, בשנים הראשונות התמקד מאבקו של הרב הענדל על ההשקה הרגילה של המקוואות, ורק בהמשך שנות היו"דים, לאחר שפורסמו רשימותיו של הרב לנדא – החל בפעילות להחלת ההידור הנוסף של 'בור על גבי בור'.

מ'בדיעבד שבדיעבד' - ל'לכתחילה שב'לכתחילה'

כפי שהוזכר בתחילת פרק זה, קיימות מספר שיטות כיצד להכשיר מקוה ותוך כדי לימוד ההלכות עלה בדעתם של הרב הענדל וחבריו לברר כיצד פועל אופן ההכשרה של

המקוה המקומי שכאמור – פעל בתוך בית המרחץ העירוני, תחת אחריותו של אחד הרבנים החשובים בעיר.

הם פנו אפוא אל הרב הנ"ל וביקשו לברר אצלו מהו אופן ההכשרה של המקוה אבל הוא לא הסכים לשמוע אותם. הם ביקשו ממנו שיאפשר להם לפחות לראות לבדם את אופן ההכשרה של המקוה כדי שיהיו רגועים וידעו שהכל בסדר, אך הוא סירב בכל תוקף למלא גם את בקשתם זו.

באותן שנים, מצב היהדות במונטריאל היה כבמדבר שממה, והרבנים המבוגרים לא ראו עתיד לקהילה היהודית. משום כך לפעמים הסתפקו במועט, ולא אהבו את המעורבות של הבחורים הצעירים, שמתחילים לבחוש בעניינים ההלכתיים...

מה עשו הבחורים? הם הצליחו לשחד את השומר הממונה על המקום, קיבלו ממנו את המפתח וחדרו פנימה. בדיקה מהירה ויסודית שערך הרב הענדל בשטח העלתה שאין במקום שום מאגר של מי גשמים אלא מדובר בסך הכל ב'שאוּבין שבאים בהמשכה שלושה טפחים'. כלומר: מים שאובים שמצד עצמם הם פסולים לטבול בהם, אלא ש'ממשיכים' אותם ומזחילים אותם על גבי הקרקע למשך שלושה טפחים עד לבור הטבילה. לפי רוב הדעות זהו מקוה פסול. תדהמה אחזה בתלמידי ה'תמימים': היעלה על הדעת שהמקוה היחיד שפועל בעיר ואם בישראל כמונטריאל רבתי הוא מקוה כזה שלרוב הדעות הינו פסול!?

כשהתברר לרב הענדל ולחבריו שיש בעיה חמורה לגבי כשרות המקוה, החלו לחשוב בקדחתנות על רעיונות שונים, עד שמוחם הגה פתרון חדש שהיווה פריצת דרך של ממש בהשוואה ל"מקוה" הקודם שבכלל לא היה מה לעשות כדי לתקן ולהכשיר אותו.

הרעיון היה להפוך את בריכת הטבילה למקוה כשר, על-ידי שיחפרו מהצד בור של השקה וימלאו אותו במי גשמים. עם הרעיון המבריק החדש באמתחתם, פנו תלמידי ה'תמימים' אל הרב הנ"ל ודרשו ממנו בכל תוקף שייתן להם לסדר את העניין אך הוא סירב גם הפעם להתייחס לבקשתם וטען שאם יעשו כך, הרי בכך יוציאו לעז על הראשונים ויאמרו שהטבילה שלהם לא היתה כשרה...

הרב הענדל, שלמרות גילו הצעיר, היה אמיץ ותקיף מאוד, התאזר בכל התוקף שהיה לו והציב לפני אותו רב אולטימאטום חד-משמעי: או שתיתן לנו לתקן את המקוה – או שאני עצמי אכריז בכל העיר על הבעייה שיש במקוה...

לאיום כזה לא התכונן אותו רב, הוא נאלץ להיכנע אפוא לדרישותיהם של הצעירים החב"דיים.

כעת הם פעלו במסירות נפש, עברו מבית לבית ואספו כספים למען המטרה הנעלה הזו של הכשרת מקוה הטהרה היחיד בעירם, כך שיהיה כשר לכתחילה.

השלב הבא היה – שיכנוע בעליו של בית המרחץ לסדר בור השקה בצידה של הבריכה. ההשגחה העליונה זימנה להם כאן הזדמנות פז שנקרתה להם בדרך נס: ממש

באותם ימים עסקו בשיפוץ הבריכה. הבחורים שיחדו את בעל-הבית ובנו בצד הבריכה בור של השקה.

הרב הענדל בעצמו היה האיש שאסף את הכסף הדרוש לצורך הכשרת המקוה, ויחד עם חבריו תלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' עסקו במלאכת הפירת הבור שיקלוט את מי הגשמים ועשו את כל הפעולות הנחוצות כדי שהמקוה יהיה כשר לכתחילה.

בשלב הראשון לא יכלו למלא את הבור במי גשמים אלא מילאו אותו בקרח, דבר שכשר לפי חלק מהדעות, וכעבור זמן מסוים הצליחו לבנות סידור שהיווה פתרון הלכתי להעברת מי גשמים לבור ההשקה כך שיהיה כשר מלכתחילה לפי כל הדעות. את כל התיקונים הם ביצעו בחשאי, מבלי שאף אדם לא ידע על כך מאומה, וכך עבר כל העניין בשקט ובשלווה.

[לימים אמר לרב הענדל אחד מרבני העיר, הרב יהושע הלוי הירשהארן, בעל מחבר שו"ת 'ממעני ישועה' ולימים הרב הראשי של העיר, שהיה מגיע לבריכה בכל ערב שבת: "ראיתי את הכל, ולא אמרתי כלום... אבל מאוד נהניתי מהעבודה שלכם!"]

שוב התגלה אופיו של הרב הענדל הצעיר שבכל הקשור לענייני החזקת הדת הוא יודע להתבצר בעמדתו ולעמוד תקיף כסלע איתן. שוב נוכחו הכל לדעת, כי עד כמה שהרב הענדל מוכר להם כאדם נוח לבריות – הרי כשזה מגיע לענייני הלכה, אין הוא מוכר להתפשר כהוא-זה אלא נאבק עד הסוף בתוקף הכי גדול נגד עמדתם הפשרנית של רבנים גדולים שהיו מבוגרים ממנו בכמה עשרות שנים. הוא, הבחור הצעיר שזה עתה אך ציין את חצי היובל הראשון לחייו, הצליח להביא לכך שהרבנים הגדולים יסכימו לתקן את המקוה העירוני כך שיהיה כשר מלכתחילה.

הקפדות והידורים בהכשרת מקוואות

בשלב הבא בנו חסידי ליובאוויטש במונטריאל מקוה כשר בתוך המבנה של 'ישיבת תומכי תמימים' ששכן בפארק עוועניו.

כאשר הנהלת בית-הכנסת של 'אָנג זרעאל' בנתה מקוה חדש בשנות הכ"פים, היו שם שני בורות טבילה, שכל אחד מהם היה מחובר לשני בורות, בור 'השקה' ובור 'זריעה'. הרב הענדל לא היה מרוצה במאה אחוזים מבור ה'זריעה', משום שהמים נכנסו מיד לבור התחתון שהוא המקוה שבו טובלים, ויש פוסקים שלדעתם המים צריכים להת קודם. מה עשה הרב הענדל? הוא הביא צינור גדול מאזבסט, שהמים השאובים העירוניים יעברו בו ויגיעו למטה, ורק אחר כך הם יעלו בחזרה. בדרך זו, צינור האזבסט גרם למים העירוניים שיעברו 'המשכה' ואחר כך מי הגשמים היו אמורים לדחוף את המים העירוניים כלפי מעלה.

מסביר הרב דוד באנון: "לרב הענדל היה הידור מסויים במקוואות של 'זריעה'. הוא רצה שהמים לא רק ירדו מלמעלה לבור ה'זריעה', אלא הוא הביא צינור שבאמצעותו המים השאובים ייכנסו לבור מלמטה ואז יצאו משם המים האחרים. פעם הייתי יחד

איתו בקראון-הייטס וכאשר נפגשנו עם הגר"י מארלאו ע"ה שוחחנו בנושא זה. הרב מארלאו ביקש להבין בשביל מה צריכים את זה, והרב הענדל הסביר לו את הסיבה של החומרא הזו: כשרוצים להכשיר את המקוה באמצעות 'זריעה', הרי מכשירים אותו בהתחלה במקוה פסול. זוהי השאלה המפורסמת בקשר ל'זריעה': הרי בבור הזריעה יש מי גשמים שהם 'זוחלין', ואיך אפשר להכשיר מים שפסולים לטבילה? הצינור של הרב הענדל מסיר במידה מסוימת את הפסול, כי המים שאובים נכנסים מלמטה, כך שמעולם הם לא היו בגדר 'זוחלים'."

בשלב מסוים נוצרה בעיה ביחס להעברת מי הגשמים שירדו מהגג, והרב הענדל עשה תיקון לדבר על ידי שהתקין בגג צינור שבאמצעותו המים הגיעו ישירות מלמעלה למטה. הצינור הונח בצורה קצת משופעת וכך הגיעו המים ליעדם בבור כהלכה.

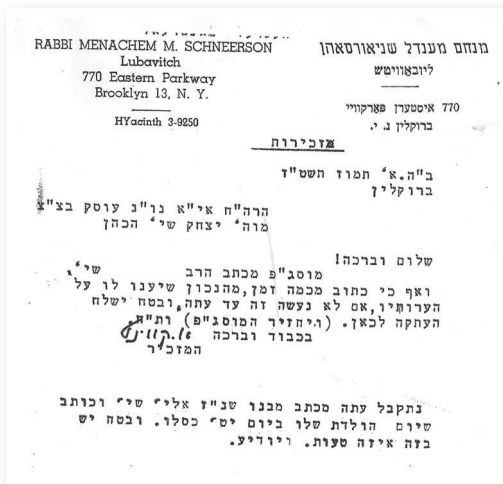
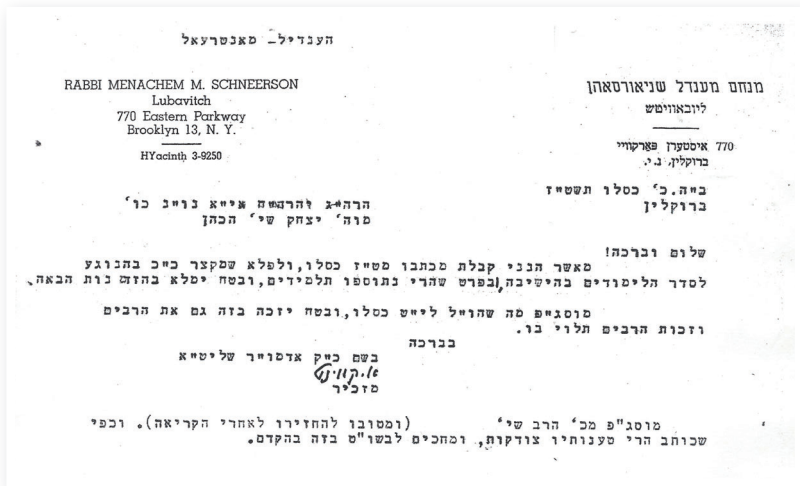
מעיד הרב בערל בעל: "ראיתי הרבה רבנים שמתעסקים בהכשרת מקוואות, אבל הרב הענדל עשה זאת בהקפדה יתרה ובאופן אחר לגמרי. בכל פעם שהיו צריכים להחליף את מי הגשמים, והיה צורך לוודא לפני כן שהבור יבש לגמרי, הוא לא סמך על אף אדם בעולם. הוא תמיד הלך בעצמו לבדוק זאת. זהו דבר לא קל עבור יהודי קשיש כמותו, אבל כשהיה מדובר במקוואות של השקה, שהבור נמצא מהצד – זה היה קל יותר, כי אפשר לעמוד ולבדוק. אבל כאשר היה מדובר במקוה של 'בור על גבי בור', שלעיתים המקום צר וקשה להיכנס אליו עד שלפעמים צריך לרדת ממש בחילה, זה היה קשה הרבה יותר. ובכל זאת הוא לא ויתר ועמד על כך שהוא צריך לראות זאת בעצמו. גם כשהיה צורך לטפס בסולם עד לגג המקוה כדי לבדוק את כניסת מי הגשמים מהגג, הסולמות לא היו מיועדים לטיפוס יציב אפילו בשביל אדם רגיל, אבל הוא תמיד טיפס בעצמו ולא סמך על איש".

'בור על גבי בור' לכלל הציבור במונטריאל

מומחיות מיוחדת היתה לרב הענדל בתחום של הקמת מקוואות, והוא פעל רבות למען בניית מקוואות מהודרות לפי כל כללי ההלכה. בנוסף לכך, דאג לבנות מקוואות בהתאם לשיטת הרבי הרש"ב הידועה בשם 'בור על גבי בור'.

כאשר הרה"צ מהעלמעץ ביקר לראשונה במונטריאל בנוגע לענייני מקוואות, סיפר לו הרב הענדל שהופיעו לאחרונה רשימותיו של הגר"י לנדא [זצ"ל] שם כתוב בהרחבה אופן תיקוני המקוואות של 'בור על גבי בור' ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע. בהזדמנות הבאה בה נפגשו שניהם, סיפר לו הרב מהעלמעץ שהראה את הדברים לאדמו"ר רבי יואל מסאטמאר ולדבריו הוא ממש 'יצא מכליו' מרוב התפעלות מהרעיונות הנפלאים שהגה הרבי הרש"ב לתיקון המקוואות. האדמו"ר מסאטמאר אף אימץ באותו זמן חלק אחד מתוך הדברים, החלק הקשור לאופן עריכת ה'השקה' (אם כי באופן שונה מעט).

יום אחד הגיע למונטריאל רב נכבד, שהיה עסקן רב פעלים בענייני הקמת מקוואות בארה"ב ועמד בקשר קרוב עם הרבי. משום מה, משהו במקוואות של 'יאנג זרעאל'

ושל ישיבת 'תומכי תמימים' במונטריאל לא מצא חן בעיניו והוא כתב לרבי שיש לו פקוק על כשרות המקוואות. בעקבות זאת, קיבל הרב הענדל שיחת טלפון מהרב חדקוב שביקש לברר את הדבר לאשורו ולדווח לרבי.

במקביל, במכתב שכתב לו הרבי בכ' כסלו תשט"ז בענייני הישיבה, נכתב: **מוסגר פה מכתב הרב... שי...** (ומטובו להחזירו לאחרי הקריאה). וכפי שכותב הרי טענותיו צודקות, ומחכים לבשרות טובות בזה בהקדם.

כעבור כמה חודשים, בא' תמוז תשט"ז, קיבל הרב הענדל מכתב נוסף בעניין, ממזכירות הרבי: מוסגר פה מכתב הרב ... שי'. ואף כי כתוב מכה זמן, מהנכון שיענו לו על הערותיו, אם לא נעשה זה עד עתה, ובטח ישלח העתקה לכאן. (ויחזיר המוסגר פה) ות"ח.

הרב הענדל עונה למערערים על כשרות המקווה

בתחילה לא ידע הרב הענדל כיצד להגיב לכל העניין, שכן למקווה ב'יאנג-זרעאל' היו רק שני מפתחות: אחד אצל הבלנית שהפעילה את המקווה, ואחד אצל הרב הענדל. לאחר שהרב חדקוב סיפר לו בטלפון, שאותו רב טען שהיה במקוואות של 'יאנג זרעאל' ושל ישיבת 'תומכי תמימים' במונטריאל, ויש בהם בעיות – טלפן הרב הענדל לבלנית ושאל אם איזה רב ביקש ממנה את המפתח למקווה. היא השיבה בשלילה, ומכיוון שהמפתח השני לא יצא מרשותו של הרב הענדל, לא הבין הרב הענדל כיצד יכול אותו רב לטעון על כשרות המקווה בלי שביקר בה...

אבל לאחר שקיבל את מכתבי הרבי, עם ההוראה להשיב לרב ההוא על טענותיו – ענה הרב הענדל לאותו רב במכתב הלכתי מפורט ומנומק, לא לפני ששלח את טיוטת המכתב אל הרבי:

אל כבוד ידידי הרה"ג הרה"ח עוסק בצ"צ מוה"ר . . שיחי'

נודעתי מכבר ממכתבו שכתב לכ"ק אדמו"ר שליט"א מלויבאוויטש אודות שני המקוואות שבמחננו, היינו ביאנג זרעאל ובליובאוויטש שכרומע"ת ראה אותם.

אמנם, לפלא לי שאופן מכתבו שכתב סתום כ"כ [=כל כך] לכ"ק אד"ש, וז"ל: "הנה על שני המקוואות אודות נסונו"ס [=נתן סאה ונטל סאה] יש חשש על ב' מקוואות". הנה, ראשית המקווה דליובאוויטש הוא באופן שכזה | בור ב' | = בור א' | = מקוה | שהבית הטבילה יש לה השקה להבור הא', והבור הא' יש לה השקה פעם אחת לבור הב', והנקב שבבור הב' הוא למעלה מהנקב שבבור הא'. וזהו ממש באופן שכרומע"ת עושה בכ"מ, ומדוע כלל בזה ב' המקוואות בשוה.

וגם בנוגע להמקווה של היאנג-זרעאל שהמקווה יש לה השקה לב' הבורות, היינו בור הזריעה ובור השקה, הנה לענ"ד יש לדון בזה. כי לפי דעתי הלא בהבור הזריעה יש שם חשש גמור של נסונו"ס כי המים של הוואסער-לייטונג [=המים העירוניים] יורדים שמה בזרם. אמנם, בבור של ההשקה הנה המי גשמים עומדים שם, רק מה, שבעת הטבילה (שעל פי רוב הנשים טובלות בנחת) הנה מתים המים בנחת. אמנם, אין זה לעניין נסונו"ס. ומה גם שהמים המה חמים, וידוע דטבע המים החמים שהמה למעלה ואינם מתים, ועיין בדרכי תשובה סי' ר"א סעיף כ"ד, שמביא שם בשם האמרי יושר, שבכהאי גוונא אין לחשש דנסונו"ס ומשתמש בסברא זו (ואף שיוכל להיות ששם מיירי כמו המקווה שהיה בראסטאו מאדמו"ר נ"ע שהבור היה תחת הרצפה וכו').

ועיינתי בשו"ת דברי חיים סי' ל"ז חו"מ שמשם למדו כולם לעשות שני בורות, לבד בור הטבילה. הנה השאלה חסרה שם, אמנם מהתשובה הנה לענ"ד ששם מיירי בנסונו"ס ממש, היינו שהיו שואבים מים מהמקווה ונתנו אחרים תחילה בטח, או מחמת נקיות המים או בכדי ליתן מים חמים וכו', עד שלא נשאר רוב כשרים ועיי"ש, ולזה נתן עצה לעשות נקב בהמקווה אצל בור הסמוך לה, ולהשיק פעם אחת לבד.

אמנם בנידון דידן נלע"ד שיותר טוב שתהי' ההשקה לאחר שהי' הזריעה בהבור

הראשון, תמיד בעת הנפילה להבור השני, וטוב יותר מכמו שישיקו רק פעם אחת הבור זריעה להבור השני, והמקוה תהיה נישוקת רק להבור זריעה ששם יש ממש החשש של נסונ"ס. ורק בזה לסמוך על הקולא של ההשקה פעם אחת, דלא כר"מ.

ובכלל הלא כרומ"ע בעצמו כותב כי אם מחליפים המי גשמים מפעם לפעם בעתים תכופים יהיה כשר בלי שום חשש, ומי נתן השיעור לשער כמה פעמים צריכים להחליף – ב' פעמים בשנה, או באופן אחר.

ומ"ש אודות נקב ההשקה שהוא פחות מטפח, הנה באמת מתחילה היה לי מחלוקת עם... בדבר זה, אמנם לאחר המעשה, הנה אין יכולים לעשות גדולה יותר, שאם נעשנה למטה הנה יהיה נתמעט המי גשמים שבהבורות, ואם נעלנה למעלה הנה יהיה הבית הטבילה גבוה ויהיה החשש זחילה חוץ למקוה מחמת הטבילה וכו'. ולאחר כל אלה, הנה זה שנוהגין לעשות טפח, זה רק מחמת שאם יתמעט הנקב מחמת עיקולי ופשוירי, וזה לא שייך במקומות שלנו.

ואודות המקוה דליובאוויטש שאין שם אמבטיאות, הנה כבר אמרתי לכרומע"ת שהמקוה לא נבנית בשביל נשים, ורק בשעת הדחק שלא היה מקוה אחרת, אבל עכשיו הנה אין משתמשים בה לנשים, רק פעמים ביוצא מדרך הרגיל במקרה.

בכל אופן הנני משתדל להחליף לפעמים תכופים המקוה של היאנג־זיראל.

וכן הלא יש שם שני מקואות ולכל מקוה יש שני בורות מיוחדים, ואין משתמשים בב' מקואות כאחת, רק פעמים משתמשים במקוה זו ופעמים במקוה זו.

בשולי הגיליון:

מ"מ אין לחלק, ומה שאדמו"ר נ"ע צוה לעשות הנקב באופן כזה, שמעתי אומרים שזה מפני החשש נסונ"ס, וכן אמר לי האדמו"ר מסאטמאר שליט"א. אבל לענ"ד שאין זה הטעם, כי הלא רבני וגאוני אנ"ש בכל פעם שעשו ברוסיא מקוה של מי גשמים לא דקדקו לעשות ב' בורות לבד בור הטבילה ולא חשו מהחשש הנ"ל, אלא יותר נראה לי שמה שצוה כן הוא משום בטוחות ההשקה שיהיה בטוח שתמיד יהיה השקה ולא יחשוש מחמת שכחת הבלן וכו', ומעולם לא היה צריך לבור זריעה גם כן (וכמדומה לי שדיברתי מזה עם כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש עוד טרם שקיבל הנשיאות).

האדמו"ר מסאטמאר מאשר את כשרות המקוה

בדיוק באותם ימים ביקר במונטריאל האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר זצ"ל והרב חדקוב טילפן אל הרב הענדל ואמר לו: 'הלוא האדמו"ר מסאטמאר נמצא כעת אצלכם והוא ידוע כמי שבקי בענייני מקוואות, כדאי לדבר על כך גם אתו'. הרב הענדל עשה כפי שנצטווה. הוא ביקר אצל האדמו"ר מסאטמאר באכסנייתו וסיפר לו את כל פרטי הדברים. בתגובה שאל האדמו"ר את הרב הענדל אם יש לו את המפתח של המקוה. הרב הענדל נענה בחיוב ואמר כי בתור הרב המכשיר של המקוה, המפתח תמיד אצלו. מששמע כך, ביקש האדמו"ר לצאת מיד ולראות את המקוה בעצמו.

וכך היה. בהגיעם למקום, אמר האדמו"ר לנהגו שימתין בחוץ, ונכנס רק עם הרב הענדל. בתוך המקוה פשט האדמו"ר את בגדיו העליונים, והחל לבדוק את מוצאו ומבואותיו של המקוה, לפרטי פרטים. תוך כדי בדיקה הראה לו הרב הענדל כמה וכמה דברים שהיו טעונים תיקון, וסיפר כיצד פתר כל בעייה על הצד הטוב ביותר מבחינה טכנית והלכתית. האדמו"ר היה שבע רצון מכל מה ששמע, ועל כל דבר הגיב בסיפוק ואמר "טוב עשית!"

אחרי בדיקה מקיפה, שארכה למעלה משעה, סיכם האדמו"ר את בדיקתו, באומרו: לא זו בלבד שאין כאן פסול, אלא שהמקוה הזאת כשרה לכתחילה!

לאחר ששב לאכסנייתו, ביקש האדמו"ר מסאטמאר להמתין מעט. הוא כתב מכתב לרב המפקק, בו פסק כי כל חששותיו היו לשווא.

אחת הבעיות שעוררו בנוגע למקוה: בבור מי הגשמים היתה כמות מצומצמת, והיו שטענו שבבור ההשקה אין כמות של אלף ליטר. האדמו"ר מסאטמאר כתב שמי שמוציא לעז על כשרות המקוה הזה עתיד לתת את הדין, כי הכמות של אלף ליטר אינה אלא חומרא של ה'חתם סופר', ויש שיטות אחרות לפיהן די ב־450 ליטר, או על כל פנים ב־750 ליטר. בבור ההשקה של המקוה הזה היו מים בכמות של 800 ליטר, כך שהכמות היתה מספיקה לפי שתי דעות (אם כי בבור הזריעה הכמות היתה פחות מ־750 ליטר).

האדמו"ר מסאטמאר מסר העתק של המכתב לידי הרב הענדל באומרו: "את זה תשלחו להבי..." על המכתב לרב המפקק הוסיף וכתב: כיצד יכולתם לכתוב כך על מקוה מהודר שכזה? הרי כל דבר שהיה צריך תיקון – הרב הענדל תיקן זה מכבר!

כאשר האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר זצ"ל ביקר במונטריאל באותן שנים ורצה לטבול במקוה, טבל מדי יום במשך שבוע שלם במקוה של ליובאוויטש. כמה שנים אחרי־כך, כאשר הקהילה של סאטמר בנו מקוה – הורה להם האדמו"ר מסאטמר שיזמינו את הרב הענדל שיבדוק את המקוה לפרטי פרטים, כי עליו הוא סומך!

בשלב מאוחר יותר, חסידי סאטמאר במונטריאל בנו מקוה, וכשהאדמו"ר מסאטמאר בא לבדוק את כשרות המקוה, מצא בעומק הקרקע מעיין נובע והכשיר את המקוה על ידי המעיין. הרב הענדל נכח במקום וראה שהאדמו"ר מסאטמאר חלץ את נעליו ונכנס לבור כדי להרגיש ברגליו האם הבור יבש לגמרי. וזאת, כדי למנוע את החשש של שלושה לוגים מים שאובים שפוסלים את המקוה שנעשית בשיטת זריעה, כפי שהוסבר למעלה.

במהלך בניית המקוה הייחודי על גבי המעיין, ביקשו חסידי סאטמאר שלצד רב קהילתם, הרב שמאי שווארץ, לבדוק את המקוה רב נוסף. האדמו"ר מסאטמאר הורה להם לצרף את הרב הענדל, רב קהילת ליובאוויטש, באומרו שהוא "מומחה במקוואות". לאחר שהגישו לאדמו"ר את רשימת השינויים שהרב הענדל ביקש לשנות – הורה לקבל הכל, באומרו שכך זה יהיה יותר מהודר.

המאמר ב'המאור' שהסעיר את העולם התורני

מאז חלפו כמעט 10 שנים, במהלכן הספיק הרב הנ"ל להמשיך לפעול גדולות ונצורות ברחבי ארה"ב בתחום של הקמת מקוואות. בשנת תשכ"ד הקימו רבני ועסקני חב"ד במיאמי-ביטש מקוה טהרה שיש בו גם בור מן הצד וגם בור על-גבי בור, בפיקוחו של הגאון רבי זלמן-שמעון דבורקין זצ"ל, רבה של קראון-הייטס.

חלפו כשמונה שנים, עד שנודע על כך לרב הנ"ל, והוא יצא חוצץ נגד כשרותו של המקוה במיאמי-ביטש, בגלל שיש בו גם הכשר של בור על-גבי בור. הדברים נדפסו בגליון "המאור" של תמוז-אב תשל"ד שהופיע בארה"ב והתפרסם בכל חוגי היהדות החרדית באמריקה. הודפסו דברים מפורשים נגד כשרותו של המקוה במיאמי-ביטש, שיש בו גם בור מן הצד וגם בור על-גבי בור.

הרב הענדל שנסער מהפגיעה בכבודם של רבותינו נשיאינו, אשר הכשירו 'בור על גבי בור' ואף קבעו כי זהו התיקון הכי מושלם בנושא המקוואות, כתב מאמר הלכתי ארוך ומנומק שמוכיח כי דווקא המקוה הזה, שהינו בור על גבי בור, הוא המקוה המהודר ביותר.

את המאמר שלח לפירסום בקובץ 'המאור'. וכך כתב הרב הענדל בב' דר"ח תמוז תשל"ד לעורך 'המאור':

**אל כבוד ידידי הנעלה הרה"ג הרה"ח הר"מ שליט"א אמסעל עורך "המאור".
שלום וברכה!**

אקוה כי מכתבי ימצא את כרומ"ע בבריאות הנכונה. רצו"פ מאמרי בנוגע לענין מקוה ע"ג מקוה לדפוס בהמאור ואתפלא על כרומ"ע מה שלא מצא לנכון להעיר מצדו על ענין זה, בה בשעה שכרומ"ע כתב מאמר גדול בחכמה בינה ודעת על אלו שרצו לפסול הטבילה על השליבות של המקוה על יסוד הד"ח זצ"ל וא"כ מדוע מנע פרי עטו על הוצאת לעז על ענין מקוה ע"ג מקוה וכו', ואיהו הוא המצוה דלא תגורו וכו'.

כן ראיתי מאמר בענין זה מהרב פינחס וועבערמאן ממיאמי נדפס בפ. והנני משער בעצמי כי בטח שלח זאת מקודם לכרומ"ע להדפיס זאת בהמאור וא"כ איפוא שלא נדפס לכן הדפיס זאת בהפ. ע"כ הנני לבקש מכרומ"ע שלא ידחה זאת ואם מצד איזה טעם אין באפשרותו של כרומ"ע לזה... הנה אבקשו שיודיע לי מזה.

והנני ידידו הדושה"ט ומברך אותו שיזכה להאיר בהמאור רק את האור כי טוב עד ביאת גו"צ בב"א,

יצחק הכהן הענדל

רב ור"מ במאנטרעאל

למעשה, עורך 'המאור' הרב מאיר אמסעל, משיקולים שונים שעמדו לנגד עיניו, לא חפץ להדפיס את המאמר. בסופו של דבר הוא כתב לרב הענדל שבגלל מצבו הכלכלי הדחוק של 'המאור', הוא יוכל להדפיס את המאמר בתנאי שישלם לו תרומה של סכום כספי מסוים.

השיג תרומה לבניית מקווה חדשה. כאשר ראשי הקהילות האחרות בעיר שמעו על כוונתו להקים מקווה חדשה, הם פנו אליו וביקשו שלא יבנה רק עבור חב"ד, אלא לכל העיר. הוא השיב מיניה וביה שבודאי כך הייתה כוונתו, לדאוג לכל יהודי העיר.

מכיוון שכך, ביקשו ראשי הקהילות, לערוך אסיפה של כל רבני העיר וראשי הישיבות, כדי שיחליטו כולם יחד איך לבנות את המקווה שיהיה מוסכם על כולם.

הרב אלבסקי הסכים, למען השלום, לקיים את האסיפה. מכיוון שהרב חייקין היה צעיר, הם הזמינו את הרב הענדל לבוא ולהציג את העמדה של ליובאוויטש בעניין המקוואות, כיוון שהרב הענדל נחשב אז לאחד הבקיאים הגדולים בנושא מקוואות.

בפתח האסיפה התכבד אחד מראשי הישיבה המקומית להשמיע את דבריו, ומיד בפתח דבריו תקף את הרעיון לבנות את המקווה בשיטת בור על גבי בור, באומרו שכאשר בונים מקווה צריכים שתהיה כשירה לכל הדיעות, ולא בא בחשבון לבנות מקווה כזאת שהטובלות בה יהיו פ. לבעליהן, ולכן אי אפשר לבנות "בור על גבי בור"... הוא הוסיף ואמר שדבריו מיוסדים על דעתו הידועה של רבי חיים הלברשטאם מצאנז בספרו "דברי חיים" על מקוואות, והתחיל לצטט קטע מתוך ה'דברי חיים' שכביכול לפי מה שהוא פוסק יוצא שב'בור על גבי בור' יש בעיה של 'קטפרס'...

הרב הענדל לא היה מסוגל להחריש לנוכח ההתקפה הבוטה על שיטת הרבי הרש"ב, ובפרט שההסתמכות של ראש הישיבה על ה'דברי חיים' לא הייתה נכונה. הוא קטע את דבריו של ראש הישיבה, ואמר בטון פסקני: ראשית, איך אפשר לומר על אלפי נשים הטובלות במקוה 'בור על גבי בור', שהן "פ. לבעליהן"? ושנית, ה'דברי חיים' לא אומר דבר כזה!

ראש הישיבה חזר על דבריו ואמר שכך כתוב במפורש ב'דברי חיים', והרב הענדל התעקש שוב על עמדתו וקבע נחרצות: לא על המקרה הזה מדבר ה'דברי חיים'!

אחד הרבנים הנוכחים באסיפה פנה אל הרב הענדל בעדינות ואמר לו: ישים נא לב, כבוד הרב. ראש הישיבה שלנו אומר שה'דברי חיים' אומר שיש כאן בעיה של קטפרס.

אך הרב הענדל לא התפעל מהדברים, וכאשר אחד הנוכחים רמז שלא נאה להתווכח עם ראש ישיבה מכובד, שעוד זכה ללמוד בישיבות שלפני השואה – החליט הרב הענדל להשתמש באותו מטבע לשון, בבחינת מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא, ואמר בתוקף:

אני גם רב קהילה וגם ראש ישיבה, ואמרתי שיעורים עוד לפני שהראש ישיבה שלכם התחיל לומר שיעורים... למדתי בישיבה לפני המלחמה ונבחרתי למסור שיעור לבחורים מצוינים שהיו בקיאים בכל ג' ה'בבות' (כיניו למסכתות הגמרא בבא-קמא, בבא-מציעא ובבא-בתרא)! מעניין כמה בחורים בישיבה שלו בקיאים בכל ה'בבות'... ואני אומר לכם שה'דברי חיים' לא אומר דבר כזה! אדרבה, ניתי ספר ונחזי, תראו לי איפה זה כתוב ב'דברי חיים'!

ראש הישיבה המקומית נפגע מנימת הדברים, ועזב את האסיפה בחרי אף. אחר כך, עיינו בתוך הספר שהרב הענדל הביא אתו וראו שהצדק עם הרב הענדל. רבני החוג

הליטאי ביקשו לאחר מכן שהרב הענדל יבוא לבקש מחילה מראש הישיבה שלהם, אך הוא אמר שלא ביזה אותו וממילא אין לו על מה לבקש מחילה. לאחר שהם התעקשו בדרישתם וטענו שכיוון שמדובר בראש ישיבה שמוסר שיעורים וכו', הרי זה ביזיון של 'כבוד התורה', הגיב הרב הענדל ואמר: אם אתם לא מעוניינים לשמוע את דבר ה' זו הלכה – אין לי מה לעשות איתכם, ואלך מכאן.

[חשוב לציין, כי לימים גם אותו ראש ישיבה כתב שאין בעייה לבנות מקווה עבור חסידי חב"ד, היינו בור מן הצד, ובור על גבי בור. – היפך ממה שאמר בעת האסיפה]. בסופו של דבר הגיעה ההוראה מהרבי, שלא יבנו את המקוה כ"מקוה עירונית", שאז אמורים להתחשב בשאר הקהילות, אלא שחב"ד יבנו בעצמם את המקוה, כך שזה יהיה מקוה חב"די לכל פרטי ודקדוקי, ויחד עם זאת אפשר לקבל כסף מאנשים אחרים, ויזמינו את מי שרוצה להשתתף בבניית המקוה החב"די, ואפשר לקבל מהם תרומות.

'מבין' ומומחה גם מהצד הפרקטי

במשך עשרות בשנים, בכל הקשור להקמת מקוואות חדשות המשרתות את כלל הציבור היהודי במונטריאל, עמדתו של הרב הענדל היתה חד משמעית: כל המקוואות ייבנו באופן שכשר לפי כל השיטות – גם 'בור על גבי בור' כשיטת חב"ד, וגם בור השקה מהצד, כדי שכל החוגים יוכלו להשתמש במקווה, גם אם שיטתם שונה. הדברים גם אמורים במכתב הרבי ח"י כסלו תשט"ו: "וכבר ידוע שבמקוה משתדלים לצאת רובא דרובא של הדיעות בזה" (ומציין שם לתשב"ץ ח"א פ"ז הובא בב"י).

מספר הדיין החב"די הרב דוד באנון שליט"א: "הרב הענדל היה 'מבין' ומומחה גדול בענייני מקוואות, לא רק מהצד ההלכתי אלא גם מהצד הפרקטי. כשעסקו בתיכנון הבנייה, היה יושב עם האדריכלים על התוכניות והיה נותן עצות מעשיות, איפה למקם את הצינורות, מאיזה מכשולים צריכים להיזהר, וכיוצא באלה. כאשר החלו התוכניות להקמת שני המקוואות החדשים של חב"ד במונטריאל, ביקשו ממני לסייע בזה. כשהלכתי לבקש את רשותו של רב הקהילה הרב הענדל, הוא הסכים לכך בשמחה רבה. כשהסתיימה מלאכת בניית המקוה, הוא בא לבקר במקום כדי לתת את הגושפנקא הסופית ולקבוע שהמקוה אכן כשר מכל הבחינות".

בניית המקוה באלסקה

בשנים הבאות היה הרב הענדל מעורב בבניית מקוואות גם בערים אחרות, אף מחוץ לקנדה, וגם בשנות זקנותו היה נוסע למרחקים גדולים על מנת לבדוק את כשרות המקוואות.

מספר הרב ישראל הבר שכיהן בשנות ה"למ"דים כרב צבאי בבסיס חיל האוויר האמריקאי אלמנדורף אשר באלסקה:

ב־1 במרץ 1974 הגעתי עם הרב גרשון גרוסבאום, מנהל בית-חב"ד בטוויין-סיטי, למשרדו של מהנדס הבסיס, לאחר שהיו ביניהם שיחות טלפון ארוכות בחודשים שעברו. הרב גרוסבאום שלף נייר פשוט מכיסו והסביר למהנדס בשפה ברורה את תוכניות הבנייה. יום ראשון, ה־3 במרץ, נרשם בתולדות הבסיס כיום ההיסטורי שבו החלה בניית המקוה. עבדנו במרץ כשבוע ימים. העבודה נמשכה לא רק בימים, אלא גם בלילות.

"בסיכומו של דבר, באמצע חודש מרץ המקוה היה מוכן לביקורת של סמכות רבנית. הרב גרוסבאום יצר קשר עם הרב יצחק הענדל, מראשי הרבנים במונטריאל, קנדה, והציע לו לבוא ולבדוק את כשרות המקוה מבחינה הלכתית. הרב הענדל נענה ברצון, והגיע לבסיס ב־21 במרץ 1974. הוא לא איבד זמן. עוד באותו יום חמישי בחן הרב הענדל היטב את המקוה מכל צדדיו. הוא שיבח את התיכנון ואת הביצוע וסמך את ידיו על המקוה. שוב עשינו היסטוריה: מקוה באלסקה, דבר שמעולם לא היה במדינה זו קודם לכן. זהו המקוה הקבוע הראשון שנבנה אי־פעם בבסיס של צבא ארה"ב.

"סיפור המקוה היה סיפור לוחט שהופיע בכתבות מצולמות רחבות יריעה בעיתונים רבים מאוד. המקוה הפך לעובדה בשטח, והגיעה העת להיפרד מהרבנים הענדל וגרוסבאום. טרם עוזבם את אנקורג', יצאנו איתם לטיול באזור. עיניהם נקרעו מתדהמה לנוכח הנופים המוזרים והפראיים. הרב הענדל מילמל לאורך הדרך יותר מפעם אחת: "אח, מעשה בראשית, מעשה בראשית..." בעוזבם את אלסקה השאירו

אחריהם שני הרבנים ידידים רבים מקרב הקהילה, שעיימם קשרו קשרים נהדרים בעת שהותם כאן."

גם הרב לושאק ע"ה, השליח בס' ברברה, קליפורניה, מספר שהרב הענדל סייע לו רבות בהקמת והכשרת המקוה בעירו.

בחודש חשוון תשמ"ה ערך הרב הענדל מסע ארוך במדינת ברזיל. זו מדינה רחבת ידיים, והמרחק בין עיר לעיר חייב אותו לטוס ממקום למקום. בדו"ח שכתב לרבי הוא מעדכן כי ביקר בשבע ערים ובדק את המקוואות בכל אחת מהן. שלוש מקוואות ששופצו על ידי שלוחי הרבי בערים פורטו-אלגרה, בלו הוריזונטה, ובעלעם; ושלוש מקוואות שנבנו מחדש על ידי שלוחי הרבי בערים פאלולו, קוריטיבה ורסיפי; ועוד מקוה שנבנתה

על ידי הרב יוסף יצחק פייגלשטוק בעיר פטרפוליס. בשמחה הוא מבשר לרבי כי מצא את הכל כשר למהדרין, ומציין כי ארבעת המקוואות האחרונות נבנו על פי התיקונים של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

המקוה בבניין הישיבה

כאשר בנו את בניין הישיבה ובית הכנסת במונטריאל, למרות שהרב הענדל לא היה אחראי על העניינים הגשמיים – בחושיו העדינים הוא הבין שבתוך ההוצאות הרבות של הבניין, לא יקדישו סכום מספיק עבור בניית מקוה מהודרת. הוא פנה איפוא לידידו הקרוב, הרה"ג ר' מאיר חיים חייקין, וביקשו לבוא יחד איתו אל אחד הגבירים בקהילה היהודית. באותן שנים הרב חייקין היה חולה וחלש והלך בקושי רב, אבל לנוכח חשיבות העניין התאמץ וצעד יחד עם הרב הענדל.

הגביר הופתע לראות את שני הרבנים בביתו, וקיבלם בכבוד גדול. הם סיפרו לו על בניין הישיבה ההולך ונבנה בימים אלה, והוא אמר בחיך שראה את הבנייה, ואכן חיכה שיבואו לשתף אותו בעניין... אמר לו הרב הענדל, שיש גבירים שמתעניינים רק באולמות, אך הוא מבקש לזכות אותם בחלק הכי רוחני ונעלה – בניין המקוה. הגביר נענה ברצון, ותרם חלק נכבד מעלות המקוה.

בעד הפילטרים החדשים במקוואות

שנים ספורות לפני פטירתו המציאו פטנט חדש של פילטר שמוטקן בתוך בור המקוה עצמו, ומנקה את המים. ממציא המכשיר, הרב חיים אליעזר מאשקאוויטש, תושב מונטריאל, הציג את המכשיר לפני הרב הענדל, ולאחר שבחן היטב את פעולתו, פסק כי ניתן להשתמש בו ללא חשש.

הרב הענדל הדגיש במכתבו כי בפילטרים שהיו בשימוש עד אז, יש בעיה רצינית, שבזמן שהם פועלים המקוה איננה ראויה לטבילה, והיה צורך בהירות גדולה שלא יבואו לידי מכשול.

[הבעיה בפילטרים הישנים הייתה, שכאשר המים יוצאים מבור המקוה אל הפילטר וחוזרים חזרה – הם נחשבים 'זוחלים' ובאותו זמן המקוה לא ראויה לטבילה. בניסיון להתמודד עם הבעיה, היו מקומות שהתקימו מנורה אדומה שנדלקת כאשר הפילטר דולק, ומנורה ירוקה כאשר הפילטר כבוי. אבל פעמים רבות לא שמו לב למנורה, וזה הביא למכשול. הרב הענדל, בכושר המצאתו, מצא פיתרון מקורי גם לזה – הוא סדר, שמערכת התאורה בכל המקוה תכבה ברגע שהפילטר נדלק, וכן להיפך – שכאשר הדליקו את האור, הפילטר נכבה. כך לא היה מצב שיטבלו במקוה בשעה שהפילטר דולק...]

משום כך, הוא ממליץ מאוד להשתמש בפילטר החדש, וכותב כי "באשר ישנה

האפשרות להשתמש עם המכשיר החדש הנ"ל, שאינו פוסל את המקוה גם כשהוא פועל, אם ח"ו ח"ו יאוונה איזה מכשול עם ה"פילטר" שמשתמשים בו עכשיו כנ"ל, ה' ישמרו הרי יהי' נדון כמו קרוב למזיד, ומי הוא זה שיקבל על עצמו אחריות חמורה כזו של איסור כרת ר"ל והולדת פגום לכל ימי חייו ר"ל – לזאת החש על נפשו יחליף ה"פילטר" העלול למכשול כנ"ל על מכשיר הזה שאין בו שום חשש לא של זחילה ולא של שאובין, ובבנין מקוה חדשה עם "פילטר" – בוודאי ובוודאי שישתמשו אך ורק במכשיר החדש הזה".

בנוסף, הדגיש הרב הענדל מעלה נפלאה שאפשרית בזכות הפילטר החדש, שבאופן עקרוני אפשר למלא את בור הטבילה עצמו עם מי גשמים, ומכיוון שהפילטר הפנימי ינקה כל הזמן את המים, הם יישארו נקיים וכך יוכלו לטבול ממש בתוך מי גשמים עצמן!

מבצע 'טהרת המשפחה'

בשנת תשל"ה ביאר הרבי בשיחה מיוחדת ('לקוטי שיחות' חלק י"ג עמ' 259-260) את החובה המוטלת על כל אחד ואחד לעסוק בתעמולת מבצע 'טהרת המשפחה'. מאז נקבע הדבר לאחד המבצעים הקבועים, אשר כל שליח חייב להתעסק בו. הרב הענדל היה מהעוסקים במבצע זה במונטריאל.

גם בענייני 'שאלות' של נשים הקפיד עד הקצה הכי אחרון. פעם באו אליו בערב שבת עם 'שאלה' והוא התיר זאת. אחר כך הוא חכך בדעתו והחליט שיש להחמיר במקרה כזה. בינתיים כבר נכנסה השבת ולא היתה אפשרות להודיע להם בטלפון. הרב הענדל חשש ממכשול שייגרם בגללו, ולכן הלך לבית של אותה משפחה, שעה הליכה כל צד, והודיע להם כי הגיע למסקנה שעליהם להחמיר.

אישה מקומית התקשרה פעם לאחת מנשות אנ"ש במונטריאל כדי לשאול שאלת נשים, משום שהיא עצמה לא דיברה באידיש וחששה שהרב לא יבין היטב את השאלה. האישה החב"דית התקשרה אל הרב הענדל והסבירה לו את הפרטים. הרב שאל כמה פרטים והיא חזרה וטילפנה לאישה ושאלה את הפרטים. כך זה נמשך כמה פעמים הלוך וחזור, עד שהרב הענדל קבע את פסק הדין. למחרת פגש הרב הענדל את בעלה של האישה החב"דית ואמר לו: 'תבקש מאשתך שתתקשר אל האישה ההיא כדי לברר פרט נוסף. תאמר להם במפורש שזה לא משנה את פסק ההלכה, אלא שחשוב לי לדעת לצורכי סטטיסטיקה האם היה באופן כך או כך, בבחינת 'יגדיל תורה ויאדיר'. "אשתי התקשרה ובדקה זאת, וכשחזרתי אליו עם התשובה הסופית, היה ניכר על פניו שהוא שמח מכך שזה מתאים גם לסטטיסטיקה", מסיים האיש את הסיפור.

מעשה שהיה באישה שפנתה אל הרבי בנושא בריאותי. הרבי הורה לה שאם הרופא יאמר לה שיש להימנע מהריון מצד מצב בריאותה, עליה לפנות אל הרב הענדל, ומיד שיגר אל הרב הענדל את המכתב הבא:

ב"ה י"ד טבת תשט"ז

ברוקלין

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה' יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

אפשר שתפנה אליו מרת . . תחי' בשאלה, שמצב בריאותה אינה כדבעי וישנם מעוררים חשש בהנוגע אם הבריאות מרשה לה להתעבר, (כתבתי לה - שאם הרופא יאמר כהנ"ל, תפנה אליו בשאלה איך להתנהג).

ובודאי ידוע לו פסק דין כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בזה (שו"ת אה"ע סי' צט) המקיל ומתיר בזה. וכבר אמרתי בזה להמחמירים מאנשי אונגארן - שנוסף על הנ"ל, אשר באתרא דרב הלכה כרב ואנו בכל מקום באתר דנשיאותו הק' אנו, הנה קרוב לודאי, שאלו שהחמירו בדורות שלפנינו שבמילא אמרו להתנהג בפרישות - מפני החשש הידוע, הנה בידעם המצב בדורנו דור יתום זה, קרוב לאמר שמפני חשש זה עצמו, אדרבא, היו פוסקים בפירוש שלא להתנהג בפרישות. וכיון שצריך הסכם שני הצדדים בזה - היו אוחזים בפרט - בהיתר הצמח צדק. וד"ל.

בהזדמנות אחרת, כאשר הרב הענדל נכנס ל"יחידות", שאל את הרבי: הרי בתשובה של ה'צמח צדק' מדובר במקרה של פיקוח נפש ממש, וזה לא דומה למצב שהיה כאן? ענה לו הרבי: האם צריכים לחכות עד שיהיה מצב של פיקוח נפש?!

פרק שמונה עשר

על
מישמר
חובות
הכשרות

הקפדתו של הרב הענדל על הכשרות, כפי שתתואר בהרחבה בפרק שלפנינו, הלכה יד ביד עם הקפדתו על טהרת המשפחה, כפי שסיפרנו בפרק הקודם. שני יסודות אלו יחדיו יהלכו אצל חסיד ומקושר זה, ששמע מהרבי עד כמה חשובים יסודות אלו לכל בית ישראל, והרב הענדל נלחם למען קיומם בכל שנות חייו.

ביארצייט הראשון שלו, התייחס בנו, הרה"ח ישראל יוסף הרב הענדל, להקפדתו היתרה של אביו בנושאי הכשרות, וציטט את דברי עמיתו המשפיע של קהילת חב"ד במונטריאול הרב פרץ מוצ'קין ע"ה, כי גם בימים הכי קשים ברוסיה הקפידו חסידי חב"ד במסירות נפש ממש על שמירת הכשרות, על אף שאינה משלושת המצוות שנאמר עליהן "ייהרג ועל יעבור". וזאת, משום שהדבר החשוב מכל הוא שיזרום בגופו של יהודי דם כשר ואז יהיה לו רגש לכל עניין יהודי.

בהקשר זה הזכיר גם את שיחתו של הרבי לביל י"ז תמוז תשל"ה, אז הכריז הרבי על 'מבצע כשרות' ו'מבצע טהרת המשפחה'. באותה שיחה שאל הרבי מה גרם לכן ששורר שפל-המצב שכזה בחוגים יהודיים מסוימים, כזו נפילה רוחנית?

והסביר הרבי, שיש שתי סיבות שגורמים לירידת הדורות בדורנו – העדר ההקפדה בטהרת המשפחה והעדר ההקפדה בעניין הכשרות. מצד העניין הראשון (אי שמירת טהרת המשפחה כדבעי, חס ושלום) בא החיסרון של היפך התורה, אופן של היפך היהדות, כיצד ובאיזה "לבושים" הילד נולד; ובכל זאת, לאחר מכן יש לנשמה בחירה חופשית ובמילא יש בכוחה – באמצעות כוח ומאמץ מתאים להכריע את התכונות המולדות של הלבושים שהם היפך-התורה – אם היא רק תעשה זאת בתוקף; ולנשמה יש תוקף זה!

אם כן, מדוע לא רואים אצל כל היהודים את התגברות הנשמה על טבע הלבושים? כאן בא העניין השני: מכיון שגם לאחר מכן במשך החיים לא נזהרים בכשרות, ומכיוון שעל ידי מאכלים לא כשרים, מאכלים שהם היפך התורה, מולידים בנפש תכונות לא כשרות – הרי מובן מדוע זה לא מניח ולא נותן מקום לכוח ולתוקף הנ"ל של הנשמה.

הידור במאכלים ושמירת המצוות

מספר הרב ישראל-יוסף הענדל, בנו של הרב הענדל: "פעם אירע אצל אחת ממשפחות אנ"ש במונטריאול שהילדה שלהם לא היתה מוכנה לאכול בשר אלא רק נקניקיות, ובאותם ימים לא היה נקניקיות בשחיתת ליובאוויטש, אלא הכשר אחר פחות מהודר. באמריקה של שנות הכ"פים, כאשר ילד לא אכל בשר – חששו שגופו לא יתפתח כראוי. שאלו על כך את הרבי, והרבי ענה (נדפס יגדיל תורה אה"ק כרך א' עמ' 2153) שאצל ילד קטן, שגופו עדיין לא התפתח, המאכלים קובעים את אופן התפתחותו הגופנית ואת תכונות הנפש שלו ולכן אצלו חשוב עוד יותר ההידור בכשרות המאכלים, וזה לשונו הק':

”...בשאלה כיצד לנהוג בקשר למאכל בלתי מהודר (בכשרות) כשנראה שהמאכל עשוי להוסיף תיאבון לילדים.

– בכלל ההידור במאכלים (כפי המוסבר במקומות רבים) נוגע לא רק לשמירת המצוה, כי אם מאחר שמכל מאכל נעשה לאחר מכן דם ובשר בגוף, המתקשר עם הנשמה, הרי הכשרות והעדניות של המאכלים משפיעות על האופי ועל המרות הטובות של המשתמש בהם. לפיכך כל תוספת בהידור עדינות וטוהר המאכל, היא למעשה תוספת בעיצוב ושיפור ועידון האופי והמדות. אם כך הדבר לגבי אנשים מבוגרים הרי זה במדה גדולה בהרבה אצל ילדים, שאופיים עדיין בתהליך של גיבוש. משום כך יש חשיבות גדולה לכיוון שבו מוליכים אותם בענין זה.

לאור האמור מובנת דעתי שמאחר ולא מדובר, ח”ו, בענין שבו תלויה כל הבריאות, כי אם רק בקשר לתוספת טעם וחיזוק, אין להפחית את ההידור של המאכלים, ודאי אפשר למצוא עצות ודרכים אחרות כיצד להגביר את התיאבון, ולהוסיף לבריאות הילדים, לא על חשבון הכשרות וההידור.”

מהמקרה הזה ותשובתו המפורטת של הרבי – שאב הרב הענדל תוספת חיזוק ועידוד במאמציו לשמור על חומת הכשרות מכל משמר.

על משמרת הכשרות בוועד הרבנים

בשנת תשי”ב צורף הרב הענדל לוועד הרבנים של מונטריאל, המשמש למעשה כסמכות הרבנית הגבוהה בעיר לכל ענייני היהדות. מרצו ותקיפותו של הרב הענדל הקנו לו מעמד מיוחד בתוך הוועד, ובפרט בענייני הכשרות. בהמשך לפעילותם של חשובי הרבנים בשעתו, שרובם כבר הגיע אז לגיל שיבה, הוא החדיר מחדש כוחות צעירים לוועד הרבנים’ ושיקם מחדש את מעמדו התקיף והבולט של הוועד.

כמה שנים לאחר הצטרפותו של הרב הענדל, הקים ‘ועד הרבנים’ העירוני מערכת

כשרות ששמה MK [=מונטריאל כשר], ובזכות פעילותו של הרב הענדל השתכלל ההכשר א.מ.ק.י. והתפרסם כאחד ההכשרים הטובים והמהודרים, כפי שסיפור להלן. אחד הנתונים הטבעיים שהציב אותו בעמדת עליונות מול שאר חבריו הרבנים, היתה העובדה שבנוסף לבקיאותו הרבה בצדדים ההלכתיים של הנושא, הרב הענדל בכישרונותיו הברוכים הבין גם את הטכניקה של כל מפעל. הוא קלט במהירות רבה את התהליכים הסבוכים הכרוכים בייצור המזון, וידע בדיוק באלו נקודות ייצור יש לבדוק היטב לפני מתן תעודת הכשרות. כשהיה מגיע לבקר במפעלים לצורך הכשרתם, למד מיד איך פועלת כל מערכת המכונות והצינורות וקבע איך להכשיר אותם.

כשהגיע פעם לבדוק האם אפשר להכשיר את המכונות במפעל מסוים, הוא שוחח עם הגוי מנכ"ל המפעל והראה לו איך ניתן להחליף כמה חלקים במפעל ולהציב מכונות שונות בצורה שונה ואז המפעל יתפקד בצורה קלה בהרבה. המנכ"ל הגוי נהנה לשמוע את ההצעות פנה אליו ואמר לו בבת שחוק: אם אתה מחפש מקום עבודה, אני מוכן לקבל אותך לעבוד כאן...

בדרך כלל, הרבנים מתקשים להבין איך פועלת כל המערכת, עם צינורות שעולים מכאן ויורדים משם, וחבריו הרבנים שראו איך הוא עוקב בסבלנות אחר כל המערכת ומבין את כל הפרטים, היו עומדים נדהמים נוכח בקיאותו והתמצאותו בתחומים שונים של תעשיית המזון. בלט במיוחד היחס של גאב"ד מונטריאל הגר"פ הירשפרונג זצ"ל כלפיו. בכל שאלה שהופנתה אליו בנושאי כשרות, הוא נהג תמיד לשאול את הרב הענדל, הן בגלל הידע הפרקטי שהיה לו והן בגלל בקיאותו הרבה בכל הצדדים ההלכתיים הכרוכים בנושאים אלה.

בשנות הכ"פים פרץ סכסוך חריף בין בעליה של מפעל עופות ענק, לראשי ועד הרבנים בעיר, סביב שאלות שונות בענייני ההשגחה על הכשרות. האבסורד שבדבר היה בכך שהבעלים של המפעל טען בכל תוקף: 'אני בעצמי הייתי ממקימי 'ועד העיר', ואין להעלות על הדעת שמישהו מחברי הוועד יעז לבוא ולהגיד לי מה עלי לעשות'... הרב הענדל לא התרגש מהדברים ועודד את חבריו הרבנים לעמוד על שלהם.

הבעלים כעס והחליט להסתדר בכוחות עצמו. הוא הצליח להשיג מכתב מאת רב מסוים המעיד על כשרות מפעל העופות שלו ופירסם בעיר שהמקום עומד תחת השגחתו של אותו רב. ביוזמתו של הרב הענדל, 'ועד הרבנים' פירסם בעיתונות המקומית מודעה המבהירה שהמכתב של אותו רב אינו נחשב כלל לאישור של פיקוח והשגחה על כשרות מפעל העופות. פרסום המודעה גרר אחריו הדים עזים שגרמו לרדיו המקומי לקיים ראיונות עם הבעלים של המפעל ועם חברי 'ועד הרבנים'. הוא מצידו ניסה לשבור את מעמדו החשוב של 'ועד הרבנים', והרבנים מצידם עמדו בתוקף על שלהם והסבירו לציבור מה משמעותה של השגחה רצינית על כשרותה של מפעל עופות. במשך כשבוע ימים סערה מונטריאל בגלל הפרשייה הזו. בפועל, הציבור הפסיק לקנות ממפעל העופות הזה. תוך זמן קצר נגרמו למפעל הפסדים כספיים גדולים ובסופו של דבר הבעלים נאלץ להיכנע.

הרב הענדל הכיר היטב את פעילות המכונות, ומתוך הידע הטכני – הבין מהן דרישות ההלכה כדי להכשיר את המכונה, ועמד על דעתו בכל התוקף. כפי שמספר הרב בערל בעל: "בכמה מפעלים משתמשים בשיטת בישול על-ידי אדים. במקום להבעיר להבת אש תחת דוד הבישול – בונים דופן כפולה סביב הדוד, ומזרימים לתוך הדופן הכפולה אדים חמים. תהליך זה מזרז את תהליך הבישול וגם מוזיל אותו. כאשר רוצים להכשיר כזה דוד, ממלאים אותו מים ומחממים אותם עד שיבואו לרתיחה. אבל הרב הענדל החמיר שלפני תהליך ההכשרה יוציאו את האדים מהדופן הכפולה, כיוון שבישלו בהם דברים לא כשרים.

"באמת, בתחתית הדופן הכפולה יש כעין ברז שכאשר פותחים אותו, האדים מתעבים למים, ויוצאים משם. אבל בדרך כלל לא משתמשים בברז הזה, ולאחר כמה שנים ללא-שימוש, מאוד קשה לפתוח אותו. פעם באנו לאחד המפעלים, וכאשר הרב הענדל דרש לנקז את האדם החוצה לפני ההכשרה – טענו העובדים שאי-אפשר לפתוח את זה. הרב הענדל עמד על דעתו וקבע שאפשר לפתוח אותו. הם כעסו ואמרו לנו: אם אתם יכולים, בבקשה תפתחו. להערכתי, באותו זמן כבר לא פתחו את זה לפחות 20 שנה והיה קשה מאוד לפתוח אותו. היה צורך לשכב על הרצפה ולהגיע אל הכלי מלמטה. דפקנו ודפקנו, אבל הברז לא נפתח. בסוף קראנו לגוי אחד, אדם שכוחו במותניו, עד שבסוף הברז נפתח ויצאו ממנו מעט אדים שהתעבו לטיפות מים, ממש "על הסלע הך ויצאו מים". פועלים רבים הגיעו לחזות בפלא הגדול... כולנו היינו מלאי

שמחה, אבל הרב הענדל אמר שזה לא מספיק וצריך להוציא עוד אדים. הרב הסיר את מעילו כדי להתכופף לרצפה ולפתוח מלמטה, אבל אני אמרתי לו שאעשה זאת בעצמי. נשכבתי על הרצפה ודפקתי על הברז עד שיצאו מתחתיו מים רבים. באותו רגע ממש ראיתי איך צהבו פניו מרוב שמחה".

מספר בנו ר' ישראל יוסף: "אבי סיפר לי שפעם התקשר אליו רב ידוע וטען כלפיו מדוע הוא מערים קשיים על אחד מקרובי משפחתו בנוגע לליבון חמור בכלים שבמפעל שלו במונטריאל וגורם לו בכך הפסד מרובה. אבל אבא לא התחשב בכבודו של אותו רב ולא ויתר לקרוב משפחתו".

דאגה אישית לכשרות בקעמפים

בחודשי הקיץ העניקה מערכת הכשרות של מונטריאל הכשרים לכל הקעמפים היהודיים שהתקיימו סביבות העיר, גם כאלה של ארגון 'בני ברית' שאינם מעניקים אפילו חינוך דתי מינימלי, או אפילו של ארגונים שאינם שומרים שבת, ובלבד שהילדים יאכלו שם לפחות אוכל כשר.

בכל קעמפ היה בחור דתי שהיה אחראי לנושא הכשרות, ובכל זאת, מדי שנה נסע הרב הענדל בקיץ לבקר לפחות פעם אחת בכל אחד מהקעמפים הללו, כדי לבדוק באופן אישי אם הכל מתנהל שם כראוי מבחינת כשרות המאכלים. אמנם הוא סמך על הבחורים, אבל היה חשוב לו גם לבדוק את הדברים במרעיניו.

ילדיו מעידים שה"טיול" היחיד אליו זכו להצטרף בחודשי הקיץ היה כאשר נסעו איתו לקעמפים הללו. הוא היה נכנס למטבח של כל קעמפ, שואל ומוודא שהאחראים במקום יודעים לגבי כל כלי – האם הוא חלבי או בשרי, ובודק שהכשרות נשמרת כהלכה.

"כך צריך כל רב חסידי לפסוק!"

במשך השנים רכש לו הרב הענדל מעמד נכבד במיוחד בקרב עמיתיו חברי הוועד, כפי שמעיד אחד מחברי ועד הרבנים, הרה"ג רבי יחיאל מאיר כץ שליט"א, אב"ד דז'בוי: "הרב הענדל נתן לכולנו דוגמה, כיצד צריך להיראות ולנהוג רב חסידי. באחת האסיפות השבועיות של ועד הרבנים הועלתה שאלה: באחת המסעדות בעיר טיגנו על מחבת בשרית אוכל חלבי. האם מספיק להגעיל את המחבת או שצריכים ללבן אותה? השאלה היא איך מתייחסים לכלי שבלע טעם של בשר לבדו ואחר כך בלע טעם של חלב לבדו: האם זה כמו כלי שבלע איסור בשר בחלב וחייבים להכשירו בליבון, או שמכיוון שהכלי בלע בשר לחוד וחלב לחוד, והרי הבשר לחוד אינו אסור והחלב לחוד אינו אסור, אפשר להכשירו בהגעלה בלבד (שאינה מפליטה את כל מה שבלוע בכלי באותה מידה שהליבון מפליט).

הרב הענדל מבקר במשחטה של העופות

"רוב הרבנים נטו להחמיר ולהצריך ליבון, כפי שמקובל לפסוק בעולם הרבנות. פתאום הרב הענדל ניגש לארון ושילף 'שולחן-ערוך הרב' והראה לכולנו חידוש נפלא שנפסק שם בהלכות פסח [סימן תנ"א סעיף י"ג, בהגהה], שבמקרה כזה דין בליעת בשר לחוד וחלב לחוד כדין בליעת היתר, ואפשר להכשירו על ידי הגעלה בלבד למרות שהטעם נבלע על-ידי אש! זאת, משום שהגעלה מפליטה את רוב הטעם הבלוע, ואילו הטעם הקלוש של הבשר ושל החלב שנפלטים רק באמצעות ליבון אינם מספיק ממשיים כדי שייקרא עליהם שם חדש של איסור בשר בחלב. בנוסף לעצם ההתפעלות מהחידוש הנפלא של ה'שולחן ערוך הרב', כולנו התפללנו איך הרב הענדל ידע למצוא מיד את המקור המדויק! עוד לא ראיתי בחיי אדם שבקי כמוהו בכל סעיף ובכל הגהה של 'שולחן-ערוך הרב', ישר והפוך!

"לאחר האסיפה התקשרתי לאחד מגדולי הרבנים בניו יורק, שבקי בכל ספרי הפוסקים, וסיפרתי לו שהיום שמעתי פסק נפלא של ה'שולחן-ערוך הרב' ושהרב הענדל הראה לנו את זה כתוב, שחור על גבי לבן. אותו רב ענה לי שהוא מכיר את הפסק הזה, אבל ה'חתם סופר' פוסק במקום פלוני שזה נידון ככלי שבלע איסור בחלב ודינו בליבון. אחר כך סיפרתי לרב הענדל שכתוב במפורש ב'חתם סופר' במקום פלוני שההיתר להכשיר בהגעלה הוא רק אם נבלע בכלי הצלייה בשר לחוד או חלב לחוד, אך לא בבליעת בשר וגם חלב, אף שנבלעו בזה אחר זה ולא בבת אחת.

"בשבוע הבא, לפני תחילת האסיפה, הרב הענדל סיפר לנאספים שבהמשך לדבריו

בשבוע שעבר, ביקשתי ממנו לעיין ב'חתם סופר'. 'עיינתי ב'חתם סופר' וראיתי שהוא פוסק להחמיר', אמר הרב הענדל והמשיך: 'אמנם החתם סופר הוא רבן של כל בני הגולה, ואין צריכים הסכמה על זה. אבל דאס איז דער רבי!'

"היו שם הדיין מסקווער, הדיין מבעלז, הדיין מסאטמר, ועוד רבנים חשובים, ואיש מהם לא העז לחלוק על מסקנתו של הרב הענדל. לא היה שם אף רב שיעז לקום ולטעון משהו כמו 'אצלכם פוסקים לפי ה'שולחן ערוך הרב', ואצלנו פוסקים לפי ה'חתם סופר'... הרבנים כאן כבר ידעו שזו הגישה שלו, ומאוד העריכו אותו. על אף שהשתייכו לחצרות חסידיות אחרות, כולם העריכו את אישיותו. הם ראו בו רב חסידי אמיתי, שכל הנהגותיו תואמות לחלוטין להלכה ולדרכי החסידות במילואן, ולכן כיבדו מאוד את דעתו.

"כך היה גם כאשר ציין לפנינו את 'פסקי הסידור' שבהם פסק ה'אלטער רבי' בשונה ממה שפסק בשולחן-ערוך שלו. הרב הענדל, בתור חסיד ליובאוויטש, עסק כל-כך בלהט בהבדלים הללו ("ער האָט זיך געקאַכט אין דעם"), עד שגם רבנים שאינם חסידי חב"ד הבינו שאם הרב הענדל מכריע כך הלכה למעשה, סימן שמדובר בפסק ברור המעוגן היטב בכל המקורות ההלכתיים".

בדיקת ה'חלפים'

"מה שכתב אודות הנחיצות בדביקת הסכין על ידי שני שו"בים" – כתב הרבי לאחד הרבנים באגרת מכ"ג אלול, תשי"ד – "בודאי נכון הוא במאד, אלא שהדבר תלוי בהרבנים, והעיקר בהשו"בים. ולצערנו, רק לאט לאט הולך המצב ומשתפר, אף שאין לך דבר העומד בפני הרצון. ואם היו הרבנים והשו"בים רוצים באמת ובתוקף המתאים, היו מצליחים בזה".

גם בתחום זה נודע הרב הענדל כמי ש"רוצה באמת ובתוקף המתאים", ואכן הצליח להעמיד את הדת ואת המסורת החסידית על תילה אף בתחום רגיש זה של בדיקת סכיני השחיטה. לפעמים היה הרב הענדל מגיע בהפתעה ובדוק את המצב בבית המטבחים, והשוחטים שידעו על כך חיו תמיד בתחושה כאילו שהוא נוכח במקום בקביעות.

"מי שמבין בנושאי שחיטה, יודע שאם הרב מגיע למשחטה רק פעם בחודש – הוא אינו יכול להתמצא בכל מה שקורה במשחטה", אומר הרה"ג רבי יחיאל מאיר כץ שליט"א, אב"ד ד'ז'ישובי מונטריאול. "רב שמבין לעומק את המורכבויות של מערכת שחיטה, צריך להגיע למקום לעיתים תכופות מאוד. ואכן, הרב הענדל הרבה לנסוע לבקר במשחטות והיה מעורב בכל הפרטים הקטנים. כשהשוחטים היו באים להראות את ה'חלפים' שלהם לרבנים, הראו אותם לרב הענדל שהיה המומחה הכי גדול בעיר לבדיקת 'חלפים'. לפעמים, כשהביאו לו סכין לבדיקה, היה מכה בה מכה קטנה מתחת השולחן כך שלא יורגש שהסכין נפגמה מעט ואז החזיר אותה לשוחט כדי לראות אם

ירגיש בדבר... אמנם תמיד הכרתי אותו כמי שנוהג בתמימות, אך בשעת הצורך ראינו בו סוג של ערמומיות..."

הנחיות מעשיות במליחת העופות ומריטת הנוצות

אחת ההקפדות של הרב הענדל בנושא מליחת העופות היתה, כמו שכתוב ב'פרי מגדים' (סימן ס"ט, משבצות זהב ס"ק ט"ו), שלא להסתפק בחיתוך חלק מהגב של העופות לקראת המליחה, אלא לפתוח לגמרי את כל הגב לפני המליחה ("ספליט" בלע"ז). וזאת, משלוש סיבות: א) כך ניתן לוודא שלא יישארו בפנים חלקים פנימיים כלשהם בתוך העוף שלא יימלחו כראוי (שאז הם אסורים באכילה אף בדיעבד), ב) כדי שהמלח יחדור היטב לכל מקום בתוך הגוף של העוף. ג) רק כאשר הגב פתוח, אפשר להבחין לאחר המליחה אם נשארה באיזו פינה שארית קטנה של דם.

לדברי השוחט החב"ד הרב יוניק, בשחיטת ליובאוויטש שתחת השגחתו של הרב הענדל, הקפידו ומקפידים במשך כל השנים לבצע פעולה זו של 'ספליט'.

על הקפדה נוספת של הרב הענדל, סיפר הדיין החב"ד הרב דוד באנון שליט"א: בהרבה מקומות נעשה תהליך המליחה על ידי פועלים גויים, עם משגיח יהודי עליהם. הרב הענדל, שהקפיד כל כך בעניין של שחיטת ליובאוויטש, הקפיד שאפילו המליחה תהיה על ידי חסיד ליובאוויטש!

מאיך גיסא, התעוררה פעם שאלה בנוגע למריטת הנוצות של העופות לאחר השחיטה, שהיא אחת הבעיות המפורסמות בשחיטת עופות כשרים. את העופות שאינם כשרים מקובל לשים במים חמים ואז קל מאוד למרוט את הנוצות, אבל בשחיטה כשרה הדבר אסור כי זה מפריע למליחה כהלכתה. במשך השנים ניסו ברחבי העולם כל מיני שיטות שיועילו למריטה מוצלחת בלי מים חמים, אך ללא הצלחה. יום אחד הועלתה במונטריאל הצעה להכניס את העופות למים קרים מאוד ואז יהיה קל מאוד למרוט את כל הנוצות. נעשה ניסיון אחד כזה, אבל הרבנים שבאו למקום טענו שהדבר יוצר בעיה הלכתית, כי ראו שכבת קרח מעל המיכל והרי אסור שהעוף יהיה קפוא לפני המליחה. כשהרב הענדל בא למקום, הכניס את ידו לעומק המיכל ואמר לכולם שאמנם יש מלמעלה שכבה דקה של קרח – אבל העופות בכלל לא קפאו. ברגע אחד כל הרבנים ביטלו את דעתם מול דעתו. שוב נוכחו כולם להכיר את מעלתו כרב מומחה בעל ראייה פרקטית.

הגעלת כלים במפעלים

הקמת מקוואות טהרה וביצור מערכת הכשרות – בשני התחומים הללו פעל הרב הענדל במונטריאל גדולות ונצורות, תוך עמידה עיקשת על המשמר וללא נכונות לשום פשרות כלשהן. מעיד בנו הגה"ח הרב ישראל יוסף הענדל שליט"א: "כידוע,

כשהיה צורך להגעיל את המכונות במפעלים, אאמו"ר ע"ה עמד על כך שהמים יגיעו לחום של רתיחה ברמה של 212 מעלות פרנהייט, כלומר מאה מעלות צלזיוס".

באחת מפגישותיו עם חברי 'ועד המוספים' של הקהילת חב"ד במונטריאול אמר הרב הענדל את הדברים הבאים: "אחד התחומים החשובים בשמירת הכשרות הוא – החלב. יש כיום אנשים שחושבים שכל מערכות הכשרות מקפידות באותה מידה על הכשרת החלב בחום של 212 מעלות. צריכים לדעת שלפני שנים זה היה דבר שקשה מאוד לבצע, ורק לאחר שמערכת הכשרות של ליובאוויטש הצליחה להביא לביצוע הדבר, באו גם אחרים וחקו אותנו. לכן, כיום כולם אומרים שהם מכשירים כמונו בחום של 212. אבל מכיוון שזה דבר שקשה לבצע, חשוב לעקוב אצלם אחר אופן ההשגחה על כל מוצרי החלב ולוודא שהם נעשים תחת השגחה קפדנית כראוי".

הבה נבהיר את המושג של 'חום 212' לקורא הממוצע:

החברות היהודיות שמייצרות חלב בחו"ל נאלצות לפעמים להשתמש בשירותיהן של מחלבות גדולות של גויים. אחת הבעיות הנפוצות קיימת במתקני הפיסטור, בהם עובר כל החלב תהליך של חימום בחום מסוים. חום זה נחשב בהלכה כבישול החלב, ולכן, כלי שפיסטרו בו חלב עכו"ם – נאסר לשימוש. כדי שיהיה מותר להשתמש בכלי זה לפיסטור 'חלב ישראל' כשר – צריכים להגעיל אותו במים רותחים לפני הפיסטור.

בקשר לכך כתב בשעתו הגאון הרב זלמן שמעון דווארקין ז"ל אב"ד קראון-הייטס: "וראיתי לעורר כי חלב עכו"ם על-ידי בישול אוסר הכלים (רמ"א סימן קט"ו, יור"ד), וכל מיני חלב ותוצרת חלב בארצות-הברית עשויה על-ידי בישול בחום שהיד סולדת, שעל-ידי-זה נאסרו הכלים אם בישלו בהם חלב ותוצרת חלב של עכו"ם. וכל מיני חלב ותוצרת חלב של ישראל נעשים בהפאבריקין [=מפעלים] של עכו"ם, רק המהדרין מגעילים הכלים בחום לערך 170-180 [=פרנהייט], שבאמת על-פי-דין אין-זו הגעלה כלל, כי הגעלה צריך להיות בחום 212 [=פרנהייט] שזהו מעלה רתיחה ומעלה אבעבועות; ופחות מזה אין זה כלום".

יצוין כי הרב דווארקין הביא לפסיקתו סימוכין גם מהנפסק בשולחן-ערוך של רבינו הזקן (סימן תנ"ב סעיף ג'): "צריך לזהר שיהיו המים מעלין רתיחה דהיינו אבעבועות... שהגעלה אינה אלא ברותחין שמעלין אבעבועות אבל לא בחמין אף על פי שהיד סולדת בו... שאם לא נזהר בזה הרי הפסיד ההגעלה לגמרי". על כך מוסיף הרב דווארקין ומעיר "שאצלנו [בקרוב חסידי חב"ד], אם אחד פוסק נגדו [נגד אדמו"ר הזקן] – הוא טועה בדבר משנה".

הכשרת מפעלים לייצור 'חלב ישראל'

הקפדה יתרה היתה לרב הענדל כל אימת שהתכוננו לגשת להכשיר מפעל והיה צורך להכשיר כלים, ובייחוד לגבי 'חלב ישראל', שם היו לו חומרות מיוחדות והוא

ניהל מערכה גדולה כדי ש'חלב ישראל' במונטריאול יהיה בתכלית ההידור. בעניין זה סיפר את הסיפור הידוע (שנדפס בספר המאמרים אידיש, ד"ה 'כי גדול היום הוא') על אותו יהודי שהגיע לאדמו"ר הזקן והתלונן שחתנו אינו נוהג כראוי בענייני יראת-שמים. ביקש אדמו"ר הזקן שיבדקו האם הוא מדקדק ב'חלב ישראל', ואמר כך: "חלב שחלבו עכו"ם – ואין ישראל רואהו", בגלל השימוש בחלב עכו"ם אין נראית וניכרת היהדות שבאדם.

בהתחלה היתה במונטריאול חברה יהודית אחת שעסקה בייצור חלב כשר, והרב הענדל טען שקשה לו לסמוך על בעלי החברה בנושא הכשרות של החלב. הגישה שלו היתה שגם אם אחד הרבנים בעיר נותן אמון בבעלי החברה, קשה לסמוך עליהם שיקפידו באופן מדוקדק על כל דרישות הכשרות בכל הזמנים ובכל המצבים. זאת, אפילו כאשר אותו רב ממנה מטעמו משגיח כשרות שבה לבקר במפעל לעיתים קרובות. כל עוד הבעלים של המפעל מחזיקים את המפתחות בידיהם באופן בלעדי, הם יכולים למעשה לעשות במפעל כרצונם ואיש אינו יכול למחות בידם. העובדה שהם שואלים מדי פעם את הרב המכשיר מה מותר ומה אסור לעשות, אינה מבטיחה שליטה מוחלטת על כל הסטנדרטים המחמירים של הכשרות.

ר' יצחק שטרן ממונטריאול, שבמשך תקופה ארוכה עבד כמשגיח כשרות, פתח לבסוף בעצמו חברה נפרדת לייצור מוצרי חלב, עם חותמת הכשרות 'MK חלב ישראל'. בתור מנהל הוא ידע את כל הכללים ודאג שהכל ייעשה בהתאם לדרישות הכשרות הכי מחמירות, והרב הענדל עודד אותו מאוד. ר' יצחק שטרן מרחיב לפנינו את היריעה בנושא זה:

"הרב הענדל היה למיטב ידיעתי הראשון שהכניס למפעלים לייצור חלב וגבינה במונטריאול, את המושג של הגעלה בחום של 212. אני עבדתי איתו יד ביד. עד שהתחלנו לא היה קיים המושג הזה של הגעלה בחום של 212. כולם הגעילו בחום של 180, וסמכו על ההיתר ההלכתי של 'כבולעו כך פולטו'. הטענה המקובלת בשנות השבעים היתה שאם נעלה את חומם של המים עד לטמפרטורה של 212, קיים חשש שהגומיות במכונה יתלחו ויגרמו לפיצוץ מסוכן. היתרון של הרב הענדל היה בכך שהוא הכיר היטב את אופן הפעולה של המכונות, וכשאתה מכיר את המכונות אתה יודע איך לעשות את הדברים. השיטה שאנחנו התחלנו לבצע, בהנחיית הרב הענדל, היא לחמם את המים בהדרגה לאט לאט, וכך נמנע פיצוץ. קיימות שתי מהירויות אפשריות לחימום המים במכונה: בייצור חלב צריכים לחמם מהר אבל כשמייצרים קרם צריכים לחמם לאט. הפתרון שלנו הוא לחמם לאט, ואז אין שום חשש לפיצוץ.

"בהתחלה אחד הרבנים במונטריאול טען באוזניי שזוהי חומרא שרק ליובאוויטש נוהגת בה. אבל שאלתי את הרבי שלי, כ"ק האדמו"ר מוויזניץ-מונסי שליט"א, והוא הורה לי לעמוד על כך שהכשרה תהיה בחום של 212. מאז שהתחלנו להכשיר את המכונות של ייצור החלב בחום של 212, כל ההכשרים המהודרים בעולם הלכו בעקבותינו. לפני כן לא היה קיים דבר כזה.

"אין לנו מפעל עצמאי שמייצר 'חלב ישראל', אלא בכל שבוע היינו מגיעים ביום שני בבוקר למפעל החלב כדי להכשיר אותו. צריכים להגעיל את המכונות לאחר שחלפו לפחות 24 שעות מאז השימוש האחרון שנעשה בהן, כדי שהכלים לא יהיו 'בני יומם'. מחליפים את כל המים במכונות ומכשירים את הכלים, ואחר כך אנחנו מתחילים לייצר חלב במכונות במשך כמה שעות. לאחר שאנחנו מסיימים את ייצור החלב הכשר לאותו שבוע, המפעל מייצר בהמשך השבוע חלב לא כשר.

"בפעם הראשונה שעמדנו לבצע הכשרה של המכונות, הגיעו למקום כמה מהרבנים לצד הרב הענדל, ורציתי להמחיש להם את בקיאותו הפרקטית של הרב הענדל בכל שלבי התהליך. יש שם במפעל מעין 'אמבטיה' גדולה, בעלת קיבולת של כחמשת אלפים ליטר שמייצרים בתוכה גבינת קוטג'. כדי להכשיר את ה'אמבטיה', צריכים למלא את כולה במים ולהגעיל אותה. לקחתי כיסוי מפלסטיק, כיסיתי בו את האמבטיה והדבקתי מכל הצדדים עם דבק. היה שם תרמוסטט למדידת החום ואמרתי להם שיבדקו מתי החום מגיע ל-212. כשהמים הגיעו ל-210, היו הרבה אדים, והם חשבו שזה כבר רותח. אך הרב הענדל, שעמד מרחוק, אמר להם שזה עדיין לא 212. ברגע הנכון אמר להם הרב הענדל: כעת זה הגיע ל-212. הם נדהמו ושאלו איך הוא יכול לדעת זאת מבלי לראות את התרמוסטט. הסברתי להם: ברגע שהמים מגיעים לחום של 212 הם מתחילים להעלות בועות ובאותו רגע הפלסטיק שמעליהם מתרומם. כשראה הרב הענדל מרחוק את הפלסטיק מתרומם, ידע שהמים הגיעו לנקודת הרתיחה שלהם. הרבנים שתקו כשקלטו שיש להם עסק עם מישהו שמבין היטב מה קורה שם, והרב הענדל יצא מהמקום כשכולו קורן מאושר.

"פעם הלכתי עם הרב הענדל למפעל שמייצר גלידה חלבית. הכל היה נראה טוב מאד וכמעט שרצינו לסכם איך לבצע את תהליך ההכשרה של המפעל והגעלת הכלים. פתאום גילינו משהו בעייתי במרכיבים של החומר המייצב (חומר ששומר על המרקם האווירי של הגלידה). בשעת הדחק היה מקום לסמוך על היתר מסוים כדי להתיר את החומר המייצב, אבל זה לא היה היתר 'חלק' במאה אחוז כמו שהרב הענדל רצה והוא דרש להשיג חומר מייצב בהכשר מהודר יותר כתנאי להכשרת המפעל. בסופו של דבר לא נמצא חומר מייצב בהכשר מהודר ולכן לא ייצרנו שם גלידה. הרב הענדל אמר לי כך: חלב זה מצרך הכרחי ובשעת הדחק אפשר לסמוך על היתרים הלכתיים שונים כדי לספק 'חלב ישראל' ליהודים, אבל גלידה אינה מוצר הכרחי ואם חסר מרכיב בהכשר מהודר, אין הכרח שנייצר גלידה בכלל. וכך היה.

"חלף זמן נוסף ולבסוף הצלחנו לייצר גלידה חלבית מהודרת שהיתה מיוחדת במינה בטעמה, דבר חדש במונטריאל. כעבור שבועות אחדים נערכה מסיבת 'מלוח מלכה' מטעם מוסדות בעלז וגם הרב הענדל הוזמן למסיבה. במהלך המסיבה מישהו ניגש אלי ושאל האם הגלידה שלנו שמוגשת באירוע זה היא כשרה למהדרין מן המהדרין (משום שהיו גורמים בקהילה החרדית שהפיצו כל מיני שמועות נגדנו). עניתי לו שאני רק בעל-הבית של החברה ושעליו לשאול את הרב הענדל. באותו רגע

נכנס הרב הענדל למקום והוא ניגש אליו ושאל אותו האם הגלידה כשרה. ענה לו הרב הענדל: אם היא לא היתה כשרה, לא היינו נותנים עליה הכשר. אבל האיש שב ושאל: השאלה שלי היא אם זה כשר למהדרין מן המהדרין, משהו שיהיה טוב גם בשביל 'א שמאלציקער חסידישער איד' [=יהודי חסידי 'שמנוני']... סנט בו הרב הענדל: 'א שמאלציקער חסידישער איד' אינו אוכל גלידה, ומי שאוכל גלידה אינו יכול להיות 'א שמאלציקער חסידישער איד'... הוי אומר: אין דרך להיות גם 'בעל תאוה' וגם יהודי חסידי למהדרין..."

השימוש בתרבות של חידקים בייצור גבינה

בייצור גבינה צריכים להשתמש בחומר מסוים לצורך גיבון החלב, ובדרך כלל משתמשים במונטריאול בתרבות של חידקים (culture) שמביאים מניו-יורק. בלשון ההלכה זה נקרא 'דבר המעמיד'. בעבר השתמשו בחומרים טבעיים ('מעמיד בעשבים', בלשון השולחן-ערוך) וכיום משתמשים בחומרים מלאכותיים.

הבעיה היא שהתרבות הזו אינה כשרה למהדרין, אלא שסומכים על כך שבעת תהליך הייצור, החלב מגיע לחום של 100 מעלות צלסיוס, שהם 212 מעלות פרנהייט, ואז מתים כל החיידקים. בתוך עשרים דקות לא נשאר מהם שום דבר ממשי.

השאלה היא האם מותר לעשות זאת לכתחילה או שרק בדיעבד אפשר לסמוך על ההיתר הזה. לכן הפתרון הוא שהגוי יבצע זאת, וממילא זה לא נחשב שיהודי ביטל איסור לכתחילה (אף על פי שהיהודי יודע מראש שהגוי עומד לעשות זאת).

אך הרב הענדל לא אבה לסמוך על ההיתר הזה, ורצה להגיע למצב שזה יהיה כשר למהדרין ומלכתחילה. הוא הצליח להמריץ את ר' יצחק שטרן לייצר תרבות חידקים כשרה. בהתחלה מפעלי החלב לא הסכימו לגלות את הסוד של התרבות שבה הם משתמשים לייצור גבינה, אך הרב הענדל עמד על כך והתעקש על דרישתו. לבסוף הצליח ר' יצחק לייצר בעצמו תרבות כשרה, בהשגחת הרב הענדל.

"בנושאי כשרות הייתי השליח של הרב הענדל במשך כעשרים שנה", אומר ר' יצחק. "בין השנים תשל"ר-תשנ"ו עבדנו ביחד והייתי נוסע בשליחותו לכל מקום שהוא רצה. כך היה גם בעניין זה. נכנסתי למפעלים שונים, ישבתי עם הבעלים ולבסוף גיליתי את הסוד".

במשך הזמן התפרסם הדבר וגם בחברות אחרות הקפידו שבייצור הגבינות ישתמשו ב'דבר המעמיד' בהשגחת MK.

האם הילדים פחות יהודים מאיתנו?

סיפר ר' מיכאל קנאפ, מאנ"ש מונטריאול: פעם פנה אליי הרב הענדל, וביקש שאהיה משגיח מטעם מערכת הכשרות MK על מערכות החליבה. בתחילה סירבתי,

אולם הרב שלח אליי את ידידו הרה"ח ר' מנחם זאב וולף גרינגלאס, שנתן לי להבין שאין אפשרות לומר "לא"... כך למעשה זכיתי לראות מקרוב את התנהלותו של הרב הענדל בכמה וכמה מקרים.

פרשייה אחת שאירעה בתחילת שנות הסמ"ך, שנים ספורות לפני פטירתו, חקוקה בזכרוני:

תקלה כלשהי הובילה לכך שבאחד הימים פס הייצור של החלב לא נעשה בדיוק לפי כל התנאים המחמירים של הכשרות, ורבני העיר התכנסו לדיון האם אפשרי למצוא היתר להשתמש בחלב. אני זוכר שסביב השולחן הארוך ישבו כל רבני מונטריאל, וכמה מהם הביעו את דעתם שהרבנים יתירו את החלב רק לילדים, ולא למבוגרים.

למרות שהרב הענדל היה כבר יהודי זקן ובא בימים, הוא דפק על השולחן בחזקה, ואמר בתוקף גדול: לא ייתכן, בשום פנים ואופן, שניתן לילדים שלנו לאכול – משהו שאנחנו בעצמנו לא יכולים לאכול! "האם הם פחות יהודים מאיתנו?" שאל... כמובן שכל שאר הרבנים ביטלו את דעתם מפני דעתו.

אצל הרב הענדל לא היו 'חוכמות' בכשרות. אפילו אם היו מגיעים במעלה אחת פחות מהדרוש – הוא לא היה מעניק את ההכשר. ולא היה שייך להתווכח על זה. פשוט זה לא כשר, וזהו. כעת, ב"ה, מערכת הכשרות עומדת על תילה, והכל בזכות היסודות האיתנים שהציב הרב הענדל.

ממשיך ומספר ר' מיכאל קנאפ:

פעם הייתי משגיח בבית המטבחים, ובמהלך ההכשרה התעוררה שאלה על שתי בהמות. הרב הענדל בדיוק הגיע למקום, אלא שבינתיים התו בהמות והשוחטים שכחו באיזה בהמות התעוררה הבעייה. לאחר ששמע במה מדובר, אמר הרב הענדל שבמקרה כזה הדין הוא שמוציאים שתי בהמות מכל התערובת – וכל השאר מותרות. הוא בחר בשתי בהמות באופן אקראי, ושמו אותם בצד. לאחר מכן ערכו בדיקה מקיפה, לפי המספרים שיש בכל בהמה, והתברר כי שתי הבהמות שהרב הענדל בחר, היו בדיוק שתי הבהמות בהן התעוררה השאלה! ראיתי אז בחוש את הסייעתא דשמיא המיוחדת שמלווה אותו לפסוק תמיד, אבל תמיד, את הדבר הנכון!

איזו בעייה יכולה להיות בצ'יפס?

בקנדה היה מפעל לצ'יפס עם הכשר של אחת הקהילות האחרות של קנדה, אבל לא של מונטריאל. במשך שנים רבות סירב הרב הענדל לתת הכשר לצ'יפס, וכאשר שאלו אותו האם אפשר לאכול את הצ'יפס הזה – הוא לא רצה לומר שזה 'לא כשר', ומצד שני לא יכול היה לומר שזה כן כשר. לכן היה מתחמק באומרו: יש על זה את ההכשר שלהם... כאשר מישהו ניסה להתחכם ושאל אותו: האם אתה אוכל מהצ'יפס הזה? אמר לו הרב הענדל: אני בכלל לא אוכל צ'יפס...

יום אחד, חתנו הרב מאיר פלוטקין נסע לקויבעק-סיטי, העיר בה מייצרים את

הצ'יפס. ביקשה ממנו חמותו, הרבנית הענדל, שייכנס למפעל של הצ'יפס, אולי כאשר יראה מקרוב בינן מדוע הרב הענדל מסרב לתת לזה הכשר. הרב פלוטקין נסע לשם כדי להפגש עם מישהו בענייני עסקים, אך מכיוון שבעיר הזאת נהוג לסגור את המשרדים בשעה 4 בצהריים ואת החנויות בשעה 5 אחר-צהריים – הוא איחר את הפגישה. הוא ראה בכך השגחה פרטית, והחליט לנצל את הזמן לבדיקת מפעל הצ'יפס, שהיה בקרבת מקום. כאשר הגיע לשער המפעל, ביקש מהשומר להודיע לבעלי המפעל ש"הרב הגיע לבדוק את המפעל". בעל המפעל הכניס אותו בכבוד הראוי, ותוך כדי שיחה התעניין הרב פלוטקין, מתי לאחרונה ביקר כאן הרב מטעם ההכשר, והגוי השיב כמסיח לפי תומו, שזה היה לפני שנה וחצי!

כאשר הרב פלוטקין ביקש לראות את השמן בו משתמשים לטיגון, הוא נחרד לראות שמשתמשים בשמן לא כשר! הוא בירר אצל מנהל המפעל מתי התחילו להשתמש בשמן הזה, והלה אמר שלפני כמה שבועות, והסביר: מכיוון שהשמן הוא המרכיב הכי יקר במרכיבי הייצור של הצ'יפס, ומדובר בכמויות ענק – הנהלת המפעל בוחנת תמיד היכן אפשר לקנות שמן במחיר יותר זול, ולכן מחליפים את חברות השמן לעיתים קרובות. 'לאחרונה', כך סיפר לו, 'מצאנו שהשמן הזה זול יותר בכמה סנט לכל גאלון, ולכן עברנו להשתמש בזה'...

כאשר הרב פלוטקין חזר למונטריאל, וסיפר לרב הענדל על ביקורו במפעל הצ'יפס, ומה שגילה שם – אמר לו הרב הענדל: ראשית, צריכים להודיע לרב המכשיר, שעליו לטפל בעניין מיידי. ושנית, כעת אתה יכול להבין מדוע התחמקתי תמיד מלתת 'הכשר' על הצ'יפס... הבנתי שבמפעל כזה יש בעייה רצינית עם השמן, כי הם כל הזמן מחפשים איך אפשר להשיג יותר זול, ולכן אי-אפשר לתת הכשר לכה מפעל אלא אם כן בודקים את המפעל לעיתים מאוד תדירות. הוא גם אמר שפעם אחת ביקר במפעל ההוא, וראה שם משהו שלא כל כך בסדר מבחינת כשרות, ולכן התחמק תמיד. מצד אחד לא יכול היה לומר שאין זה כשר, כיוון שהיה על זה הכשר, ומצד שני תחושת הלב שלו הייתה שיש שם בעיות...

הרב הענדל מיהר לזמן אליו את הרב המכשיר לפגישה דחופה, ולאחר שעדכן אותו בפרטי הדברים – מיד הוריד הרב את ההכשר שלו מהצ'יפס.

פתרון יצירתי במיוחד

רבנים בדורנו נשאלים לפעמים שאלות שלא היו כמותן בדורות קודמים, והם צריכים להיות יצירתיים מאוד כדי למצוא פתרון שמצד אחד יהיה ישים במציאות של ימינו, ומצד שני יהיה מעוגן היטב ביסודות הפסיקה המסורתית. הרב הענדל ניחן בשתי התכונות גם יחד – מחד היה גאון ובקיא נפלא בהלכות, ומאידך היה אדם פרקטי המכיר היטב את המציאות בת ימינו.

יום אחד הגיעה לפתחו שאלה מאתגרת במיוחד: משאית מלאה בשר שחוט,

שטרם עבר מליחה, ונתקעה בדרך באופן כזה שאין סיכוי שתגיע ליעדה לפני שיעברו שלושה ימים מהשחיטה. הדין היבש הוא, שאפשר למלוח את הבשר רק עד שלושה ימים מרגע השחיטה, ובעלי המפעל התקשרו בלחץ גדול לרב הענדל, אם יש דרך כלשהי להציל את הבשר מאבדון?

הרב הענדל חשב לרגע, וענה שאכן יש דרך יצירתית מאוד להצלת הבשר: להזמין מכבי אש, ולבקש מהם להתיז זרם מים חזק עם זרנוקי המים שלהם, ובכך למעשה להדיח את הבשר. הדין הוא, סיים הרב הענדל, שאם מדיחים את הבשר בתוך שלושה ימים לשחיטה – הפעולה הזאת מאריכה את זמן המליחה בעוד שלושה ימים מרגע ההדחה...

לכתחילה או בדיעבד?

מצד אחד, הרבה לפני שהתפתחו בעשור האחרון כל השיטות הטכנולוגיות החדישות שמקלות מאוד על יישום כללים קפדניים במערכות הכשרות, הקפיד הרב הענדל תמיד שהכל יהיה כשר לכל הדעות. כשהיו צריך להכשיר משהו במפעל, דאג שהדבר ייעשה בשיטות של לכתחילה. הוא לא אהב את שיטת הפשרות ולא שיתף פעולה עם ההכשרים הפרגניים. בזכותו יודעים כיום כולם שההכשר של מונטריאל הוא הכשר ראוי לשמו.

מצד שני, הגישה של הרב הענדל היתה כזו שלפיה יש לדאוג מלכתחילה שהכל יהיה כראוי, אך בדיעבד יש מקום להקל בנסיבות מסוימות. לכן, בכל פעם שדובר על מתן כשרות למוצר חדש, אזי מלכתחילה צריכים לעשות זאת באופן שהדבר יהיה כשר בלי שום שאלות וספקות. אך אם במהלך העבודה נוצרה בעיה, הגישה שלו לא גרסה שיש להחמיר בכל המצבים. לנגד עיניו עמד השיקול החשוב שאי אפשר להשאיר עיר גדולה כמו מונטריאל בלי חלב, רק בגלל הרצון שלו להחמיר בהידורי הכשרות. כך שגם דברים שמלכתחילה לא היה מתיר לעשותם בשום אופן, בדיעבד לא תמיד החמיר בהם.

לדוגמה, פעם היתה בעיה מסוימת בייצור החלב שבהשגחת MK. מנהלי החברה פנו אל הרב הירשפרונג ושאלו אותו האם להשתמש בחלב הזה. הם הבהירו לו שאם לא החלב הזה, תישאר כל מונטריאל היהודית ללא חלב למשך שבוע ימים. עקב הנסיבות של 'שעת הדחק', נטה הרב הירשפרונג להתיר להשתמש בחלב אבל התנה זאת בכך שיקבלו היתר גם מהרב הענדל. גם הרב הענדל הסכים להתיר במצב זה של שעת הדחק, ולסמוך על הדעות המקלות, אבל הוא התנה את היתר שלו בכך שמנהלי החברה יתחייבו בפניו שמהיום והלאה יהיה להם תמיד במלאי עודף של חלב שמספיק לשבוע ימים, כך שלא יגיעו לעולם למצבים כאלה של 'שעת הדחק'...

דוגמה נוספת: ייצור גבינה צהובה כשרה בחו"ל כרוך בשאלות גדולות. בכל המקומות נכנסים למפעל שמייצר גבינה צהובה של חלב עכו"ם, ומקבלים פס ייצור

כשר. הבעיה היא שהאדים שנשארו מהייצור הטרף של בישול עכו"ם נכנסים לתוך הגבינה הכשרה. יש נימוק להתיר זאת משום שהטעם של האדים הוא 'פגום' ואינו ראוי לאכילת כלב, אלא שכאשר הטעם הפגום עובר דרך הפילטר שדרכו עוברים כל המים, ייתכן שהוא הופך לטעם טוב, "חזר והשביח" בלשון ההלכה. אמנם האדים הם בשיעור קטן מאוד, ש"בטל בשישים", אבל עדיין יש בעייה מכיוון שאסור לבטל איסור לכתחילה. הפתרון שמצא הרב הענדל היה כדלהלן: למכור את הגבינה להנהלת המפעל לפני שהאדים חודרים אליה, ולהתנות איתם שהם ישובו וימכרו לנו אותה כשיסתיים תהליך הייצור. בדרך זו אין כאן חשש לבעיה של ביטול איסור לכתחילה, שהרי בשלב זה הגבינה שייכת לגויים.

בעיה נוספת שהרב הענדל גילה: במפעל היו מתיזים על הגבינה שכבה דקה מאוד של חומר מסוים המונע הידבקות של פרוסות גבינה זו לזו, והתברר שהחומר מיוצר מקטניות ואסור לאשכנזים בפסח. הרב הענדל ביקש לברר היכן אפשר להשיג חומר זה כך שיהיה כשר לפסח גם לאוכלי קטניות והפתרון נמצא.

כך התפרסם שמו במשך זמן כסמכות רבנית שמבינה מה קורה במפעלים, אדם שאי אפשר לרמות אותו. הוא היה אחד הרבנים היחידים שמכירים מקרוב את כל תהליכי הייצור של המוצרים שעמדו תחת השגחתו. בצירוף העובדה החשובה של היותו רב שאינו מבקש לעצמו כבוד, היה נוח מאד למשגיחי הכשרות לעבוד איתו. הם ידעו שעומד לפניהם אדם ישר, שאינו קשור לפוליטיקה, ושמסוגל לענות על כל שאלה בתשובה ישירה עם מראי מקומות.

לא היתה לו בעיה להחמיר, אבל מאחר שהכיר היטב ובאופן מדויק את תהליכי הייצור במפעלים, ידע גם מתי אפשר להקל. הוא נהג לומר שהרבה חומרות נובעות מכך שפשוט לא מכירים את המציאות, ואילו כשיודעים בדיוק מה קורה במפעל, מגלים שאין צורך להחמיר, ובוודאי שלא על חשבון יהודי אחר.

טלפון מהרב הענדל בשעה 2:00 בלילה

היתה משפחה במונטריאל שנולד להם תינוק והאימא לא יכלה להניק את התינוק. ניסו לתת לו כל מיני פורמולות, אך התינוק לא רצה לאכול שום פורמולה והקיא את כל מה שנתנו לו. התינוק התחיל לאבד משקל ולהתייבש והרופאים התחילו לדאוג ואמרו שזוהי סכנת נפשות. אחד הרופאים הציע פורמולה מסוימת שבקנדה היא ניתנת להשגה רק בחלב עכו"ם, אך בארה"ב היא מצויה גם ב'חלב ישראל'. הבעיה היתה מימד הזמן. הרופא הזהיר את ההורים: דעו לכם שאם תחכו עד ששיגו עבורכם את הפורמולה מארה"ב, אתם משחקים באש!

ההורים המודאגים ניגשו באותו אל הרב הענדל ושאלו אותו מה לעשות. אמר להם הרב הענדל: באופן עקרוני, בגלל שמדובר בפיקוח נפש, אפשר להתיר. אבל

מכיוון שמדובר בחלב עכו"ם, שרבותינו נשיאינו כה החמירו לגבי משמעותו הרוחנית החמורה – לבי מהסס להתיר.

אז מה עושים? הרב הענדל ביקש מהם לנסות במשך הלילה הקרוב עוד פעם אחת את כל הפורמולות שכבר ניסו, ואם עד הבוקר לא יחול שום שינוי לטובה והתינוק לא יקבל שום פורמולה – שיחזרו אליו. בינתיים, במשך הלילה, אחשוב מה לעשות – אמר להם הרב הענדל.

בשעה שתיים לפנות בוקר התקשר הרב הענדל לבית המשפחה ובישר להורים: קרוב משפחה שלי שוהה כעת בניו יורק. הוא רכש עבורכם את הפורמולה של 'חלב ישראל' ומחר עם שחר יגיע למונטריאל עם הפורמולה הכשרה! בני המשפחה נדהמו מהאכפתיות של הרב, שלא רק ידע לומר את דבר ה' זו הלכה, אלא גם דאג לעזור ולסייע להם בגשמיות.

שומן של 'דבר אחר' ברסק תפוחי-עץ

פעם הלך הרב הענדל עם כמה מרבני 'ועד העיר' לבקר במפעל שמייצר רסק תפוחי עץ, כדי לתת לו הכשר. הרבנים ביררו מבעוד מועד את כשרותם של כל החומרים המשמשים לייצור הרסק, בדקו את הציוד במפעל ובחנו את תהליך הייצור מתחילתו ועד סופו. הכל היה נראה להם טוב ויפה וכעת הם באו לסיור אחרון לפני שהתכוונו להנפיק בפועל את ההכשר שלהם למוצר המדובר.

פתאום, רגע לפני שהרבנים יצאו מהמפעל, הפנה הרב הענדל אל מנהל המפעל שאלה תמימה שהציקה לו: אמור נא לי, מה סוד ההצלחה שלכם? כאשר בבית שלי מרסקים תפוחים בבלנדר לפני חג הפסח, צבעם נהיה כהה כעבור זמן קצר. כיצד אתם מצליחים לשמר את הצבע הצלול המקורי של התפוח כמו שהוא? מנהל המפעל השיב לו מיד: רגע לפני שאנחנו סוגרים את הרסק בקופסאות, מתיזים מעליו חומר משמר מיוחד ששומר גם על צבעו של הרסק. הרב הענדל ביקש מיד לבדוק את החומר המשמר והתברר שהוא עשוי משומן של 'דבר אחר'!

המעניין הוא שכאשר כל הרבנים האחרים ראו את המכונה פועלת, איש מהם לא הבחין בשלב הזה. משום שהכמות שמתזים לתוך הקופסאות היא ממש מזערית, ונראית כמו ערפל דק מעל הרסק. הרב הענדל היה היחיד שקלט את זה. זו עוד דוגמא לכישרון הפרקטי הייחודי בו ניחן.

ברבות הימים נהג הרב הענדל לספר פעמים רבות על המקרה הנ"ל, כדי להוכיח עד כמה צריכים להיזהר בבדיקת כל מרכיבי המוצר וכי לעולם אין לסמוך על ההסתברות שמשומא הכל בסדר.

במקרה אחר נכנסו הרב הענדל והרב ניז'ניק למפעל שמייצר סירופ מייפל. גם הפעם הם בדקו את כל המרכיבים והכל היה נראה להם בסדר גמור. המייפל מיוצר מחומר שנמצא בתוך העצים. מבשלים את החומר עם כמה מרכיבים כשרים, וכך

יוצא הסירופ שנקרא מייפל. פתאום הרב הענדל הבחין שבסיום הבישול של החומר, יש ידית ברזל שנכנסת לתוך כלי הבישול הגדול ומכניסה לתוכו משהו. הרב הענדל שאל את מנהל המפעל מה זה, והוא ענה: זה שום דבר. פשוט, כשאנחנו מבשלים את הסירופ והוא מגיע לרתיחה, יש הרבה בועות. כדי להרגיע את הבועות, אנחנו מכניסים את החומר הזה. הרב הענדל שאל ממה החומר הזה עשוי, והתברר שהוא מיוצר משומן של חיה טמאה!...

היו שאמרו שבתור רב חסידי היתה לו מידה רבה של סייעתא דשמיא. אחרים תלו זאת בפרקטיקה שהיה לו, כי רב אחר במקומו לא היה מעלה על דעתו לשאול שאלה כזו. האמת, ככל הנראה, היא שילוב של שני הדברים ביחד.

מה למיץ תפוחים ולהלכות פסח?

על ה'סייעתא דשמיא' המיוחדת של הרב הענדל בפסיקת ההלכה, מספר בהתפעלות הרב יוסף יצחק פיגלשטוק, רב קהילת חב"ד ומשלוחי הרבי בבואנוס איירס ארגנטינה:

"המקרה הבא ש'בדידי הווה עובדא' – חרות בזכרוני עד היום, כי ראיתי בעיניים ממש איך הקב"ה מדריך ושומר את רב העיר, ומכוון אותו להלכה נכונה. פעם שאלתי את מורי ורבי הגה"ח מרא דאתרא ק"ק מונטריאל, מוריני הרב יצחק הכהן הענדל זצ"ל בקשר לייצור מיץ תפוחים, שבשנים ההן נהגו (ובבתי חרושת רבים נוהגים כך עד היום) להוסיף גלטיין מן החי כדי שיהיה צלול ונקי – ושאלתי: הרי אין מבטלין איסור לכתחילה? ואין להתיר מטעם שזה בטל בששים – שהרי שמים אותו בתערובות בידים ממש בכוונה תחילה?

זו הייתה שאלה ב'יורה דעה', וציפיתי שיראה לי מקור בחלק זה של השולחן ערוך. תוך כדי שהרציתי לפניו את שאלתי, היה מונח לפניו שולחן ערוך של רבינו הזקן, חלק ג'ד וכמנהגו הוא עלעל בספר ועיין בו. כשסיימתי את שאלתי, הוא אחז בדיוק בסי' תמ"ז סעיף נ"ב וזה לשונו הטהור של רבינו הזקן:

"יין לבן שהוכחה מראיתו ורוצים לתקנו על ידי שמשמין לתוכו מעט חלב בהמה ומעט חלב חטה, צריכין להזהר שיהיה בהיין ששים כנגדן גזירה שמא ישתה ממנו בפסח או שמא ישתה אותו עם בשר, כיון שאין החלב ניכר בו. אבל כשיש בו ס', אין כאן חשש איסור. ואף על פי שאסור לבטל איסור בידים בס', מכל מקום כיון שאין כוונתו לתקנו כדי לשתותו עם בשר או כדי לשתותו בפסח, אלא כוונתו לתקנו כדי לשתותו לבדו קודם הפסח או לאחריו – אם כן אינו מבטל שום איסור כלל, ואחר שנתבטל החלב בס' בתוך היין מותר לשתותו עם בשר; אבל אסור לשתותו בפסח, אלא אם כן סיננו קודם הפסח, לפי שיש לחוש שמא אין כל חלב חטה בלול יפה יפה בתוך היין אלא נצלל ממנו מעט וירד למטה והוא עומד בעינו בתוך היין בפסח

ונפלט ממנו טעם משהו לתוך היין" עד כאן לשונו של רבינו הזקן, והרב הענדל הוסיף, שבנידון דידן הרי מסננים את המיץ בפילטר דק מאד.

נדהמתי מההשגחה הפרטית, שהביאה לנגד עיניו הלכה בהלכות פסח שנוגעת בשאלה שזוה עתה שאלתי, אך עדיין שאלתי את הרב הענדל: הרי בנידון שבשולחן ערוך מדובר בהיתר חמץ לפני פסח או חלב, ואילו במה ששאלתי מדובר בגליטין שהוא דבר-איסור ממש?

הרב הענדל הגיב מייד והפנה אותי לשו"ת הצמח-צדק יורה דעה סימן ס"ז. "כדאי שתעיין שם", אמר, "ותראה שמדובר באיסור ממש, אפילו כשאינו בטל בששים, כיון שאינו נותן טעם וכוונתו להצליל כמו בסעיף הזה".

ואכן, עיינתי בשאלות ותשובות צמח-צדק, יורה דעה סימן ס"ז, וזה לשונו: "ע"ד מלאכת עשיית הצוקער ממוחל הבוריקעש וכדי להצליל המוחל מים בו תרי ממאה דם וגם אפר ואחר כך מסתנן והדם מאסף אליו כל הפסולת ונשאר בפ"ע והמשקה נעשי צלולה ונעשה ממנה אח"כ צוקער"; ולמסקנא מתיר לעשות כן לכתחילה ואין בו 'אין מבטלין לכתחילה'. ראיתי במוחש איך שהקב"ה מזמין הספר והדף לידי הרב למצוא את התשובה הנכונה, שבמקרה זה הייתה שלא במקום הרגיל, אלא בהלכות פסח...

כלים להשכרה לא צריכים טבילה

על פרשייה נוספת, בה התגלתה בקיאותו של הרב הענדל בהלכה, מספר חתנו הרב מאיר פלוטקין:

במהלך השנים מערכת הכשרות במונטריאל התפתחה מאוד יפה. מלבד המפעלים הכשרים, היו גם אולם שמחות וקייטרינג כשר. אלא שהיו עשירים שביקשו לערוך אירועים בבתיים הגדולים והמרווחים, ומכיוון שלקייטרינג הכשר היו כלים סטנדרטיים, והם רצו סטים מיוחדים ומפוארים עם סכו"ם מכסף וכדומה – הם הגיעו לוועד הכשרות בדרישה לסדר אפשרות להשכרת כלים יוקרתיים כשרים. הרבנים באו בדברים עם חברה גדולה שמשכירה כלים כאלה, ולאחר שסיכמו את כל דרישות הכשרות, סידרו משגיח מיוחד שאחראי על כל ההזמנות הכשרות מאותה חברה.

המשגיח היה יהודי מבוגר וירא שמים, ויום אחד התברר לו שאנשי החברה הערימו עליו וכמה פעמים סיפקו גם כלים לא-כשרים... זו הייתה חברה גדולה שבעיקר השכירה כלים לא-כשרים, ורק עשו מחלקה עם כלים כשרים. מסתבר, שכאשר היו חסרים להם כלים בסטים הכשרים – הם 'השלימו' מהכלים הלא-כשרים! המשגיח נחרד מהתקלה שיצאה מתחת ידיו, והודיע לרבנים שהוא לא מוכן להמשיך בתפקיד אחראי כזה. כמובן שוועד הכשרות הוריד מיד את ההכשר מהמפעל, וגם קנסו את בעל המפעל בסכום של 20,000 דולר למוסדות צדקה. בנוגע לעתיד, אמרו הרבנים שרק אם ימצאו משגיח 'עם שלוש עיניים', יסכימו להחזיר את ההכשר.

מכיוון שכאמור הייתה דרישה לכלים הללו, הם חיפשו במרץ משגיח עם תוקף

שלא יאפשר לרמות אותו, ובשלב מסויים הגיעו אלי וביקשו שאקבל את התפקיד האחראי. זה היה זמן קצר לאחר שקיבלתי – בהסכמת הרבי – את תפקיד הניהול של הכיתות הגבוהות בבית הספר 'בית רבקה' במונטריאל. אמרתי להם, שתפקיד כזה אחראי, ייקח ממני שעות רבות, ולא יאפשר לי להמשיך לעבוד בבית רבקה. מכיוון שאת העבודה בבית רבקה קיבלתי בהסכמת הרבי – לא אוכל לענות מייד, אבל בעוד שבועיים אהיה ביחידות ואשאל את הרבי, ומה שהרבי יאמר – אעשה. הרבי שמע את הדברים, והורה לי לקבל את העבודה בכשרות.

לאחר שקיבלתי את התפקיד, ביקשו שאגיע לאסיפה עם כל רבני בתי הכנסת, כיוון שפעמים רבות אנשים ערכו את האירועים שלהם בבית הכנסת, ושכרו את הכלים היפים. רבני בתי הכנסת ביקשו לשמוע ממני כיצד אני מתכוון לנהל את הכשרות ואיך אוכל לוודא שלא ירמו אותי כמו שרמנו את המשגיח הקודם.

באותה אסיפה, השתתף רב בית כנסת שניסה לקנטר אותי, ואמר בנימה של חוסר אמון: אני רוצה את החתימה שלך, שאתה אחראי על הכשרות של הכלים! הכרתי את הרב הזה, ולצערי שמעתי זה מכבר עדויות מהימנות על כך שבבית הכנסת שלו מכניסים אוכל מקייטרינג בלי הכשר. ראשית, אמרתי לו, אני לא עובד עבורך אלא עבור וועד הכשרות. ושנית, קשוט עצמך תחילה, שכן אתה מאפשר להכניס קייטרינג ללא הכשר לבית הכנסת שלך, ויש בידי את כל הפרטים הרלוונטיים להוכיח את דבריי.

אותו רב כעס מאוד לשמע תשובתי, ואיים שייקח אותי לדין תורה על הוצאת שם רע. אמרתי שאין לי בעייה לבוא לדין תורה, והוא עזב את האסיפה בכעס גדול בהפטירו: אתה עוד תשמע ממני...

שאר הרבנים התפלאו איך העזתי לדבר נגדו, אבל אמרתי לרבנים שאיני יכול להשאר אדיש מול מעשים כאלה, וכאמור – יש לי עדויות נאמנות, עם כל האינפורמציה הדרושה להוכיח את דבריי.

בהמשך האסיפה, ביקש אחד הרבנים לברר כיצד אני מתכנן לדאוג לטבילת הכלים. אמרתי, שכאשר קיבלתי את התפקיד הבהרתי מפורשות לועד הכשרות שלא אוכל לדאוג לטבילת הכלים, ואם יש צורך בזה – שימצאו בחור או אברך שיטפל בזה. פשוט, מכיוון שפעמים רבות נשברים צלחות וכדומה, וצריכים לקנות חדשים, ואם בכל פעם אצטרך לקחת את הכלים לטבילה במקווה, זה יותר מידי עבורי.

הרב אברהם דוד ניז'ניק התרעם עלי מאוד, באומרו שאחד הרבנים החסידיים שאלו אם טבלו את הכלים, והוא אמר לו בביטחון מלא, שמכיוון שהמשגיח הוא החתן של הרב הענדל, וגם תלמיד שלו (הייתי תלמידו של הרב ניז'ניק) – אין ספק שהכלים טובלים... אמרתי לו שאני מאוד מצטער על אי־הנעימות שנגרמה לו, אבל אינני מסוגל לקחת את התפקיד אם הוא כולל גם אחריות על טבילת הכלים. זה למעלה מיכולתי.

כאשר חזרתי לביתי מהאסיפה, פגשתי את הרב הענדל שביקש לשמוע מה היה. סיפרתי לו על הרב שאיים לקחת אותי לדין תורה, והוא לא התפעל מכך ואמר כי

אדרבא – צריכים לקחת את אותו רב לדין תורה על שאיפשר להכניס לבית הכנסת שלו קייטרינג ללא הכשר.

אחר-כך סיפרתי לו על התביעה שלהם שאהיה אחראי לטבול את הכלים, והזכרתי לו שלכתחילה הבהרתי שלא אוכל לדאוג לכך. הוא שמע, הנהן בראשו, ולא הגיב.

למחרת בבוקר, כאשר הגעתי לשחרית, ראיתי את הרב הענדל עומד ומתפלל ליד הסטנדר שלו, ומימינו היה סטנדר נוסף של הרב קרעמער, אך באותה שעת בוקר מוקדמת התפלל שם הרב ניז'ניק. לאחר התפילה קרא לי הרב הענדל, פתח את הספר 'ערוך השולחן', והראה לי שפוסק שם (יורה דעה, קכ) ש"השוואל או שוכר כלי מתכות של סעודה מהעכו"ם אין צריך טבילה". ומוסיף ש"כן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל שלסעודות גדולות לוקחין כלי זכוכית וכלי ברזל ככפות ומזלגות וסכינים במחיר מעט בדרך שאלה ואחר-כך מחזירין להחנונים ולא שמענו מעולם שיטבילו אותם".

אמרתי לרב הענדל, שמכיוון שהרב ניז'ניק נמצא בבית הכנסת, כדאי שיראה לו את הדברים. הוא ניגש אליו, וברגע הראשון הרב ניז'ניק החל להביע את תרעומתו על כך שלא דאגתי לטבילת כלים. הרב הענדל הראה לו את דבריו הברורים של 'ערוך השולחן', הרב ניז'ניק התפעל מבקיאותו של הרב הענדל, ואמר בהתנצלות: 'אני מכיר את ה'ערוך השולחן' הזה, ואינני מבין איך זה יצא לי מהראש'...

הידורים באפיית המצות

בעת אפיית המצות לפסח היו הרבה הקפדות והידורים שהרב הענדל הקפיד עליהם, כמו ההקפדה על כלים חדשים, שטיפת ידיים לפני כל סט של 18 דקות, ושלא יהיה איפור לנשים שעובדות במקום. הקפדה נוספת: את המקלות עוטפים בנייר. יש מכונה שמסובבת את המקל ועוטפת אותו.

כשלשים את הבצק על השולחן, לפעמים נשארים שם פירורים קטנים. הרב הענדל רצה שיחליפו את הנייר על השולחן פעמיים-שלוש במשך כל 18 דקות, כי נראה מלשון שולחן-ערוך אדמו"ר הזקן (הלכות פסח, תנט, ל) שהפירורים מחמיצים מהר יותר ולכן יש להקפיד עליהם.

גם במאפיית המצות הוא התגלה כאדם פרקטי מאוד ונתן עצות איך לנהל את העניינים כך שהכל יהיה בסדר מסודר. הוא הקפיד שכל התהליך יתנהל בזריזות, ולכן ביקש שלא 'לשגע' את העובדים, כאשר כל רגע מישוהו אחר מגיע אליהם עם הוראות אחרות, וכך זה רק מעכב אותם בעבודה עצמה, שחייבת להעשות בזריזות.

הוא אישית הקפיד להשתמש במצות מתנור ראשון, אך נהג לומר שהשאלות שקיימות כיום לגבי מצות אינן חמורות כפי שהיה בעבר באירופה, כי המצות שלנו דקות מאוד.

מבט חסידי על סערת הפאות מהודו

כאשר התעוררה סערת הפאות מהודו, והיו שטענו כי השערות מגיעות מבתי עבודה זרה ובשל כך ביקשו לאסור את כל הפאות – שאלו לדעתו של הרב הענדל. הוא אמר שאף פעם לא היה בהודו, ולכן אינו יכול לחוות דעה כ'מומחה' בתחום. אמנם, הוסיף ואמר: מכיוון שנאמר בתורה ש'לא יאונה לצדיק כל אוון' – הרי לא שייך במציאות שצדיק ונשיא הדור יעורר כל השנים שנשים תלכנה דווקא עם פאות, וזה יהיה עבודה זרה ר"ל!

בסופו של דבר, כאשר פוסקי ההלכה בחנו את הנושא לעומק מנקודת מבט הלכתית, כולל עדויות ותיאור מפורט של נושא התגלחת שבהודו – הגיעו אכן למסקנה כי אין חשש איסור עבודה זרה בחבישת הפאות מהודו.

שערורייה במפעל שמייצר 'חלב ישראל'

כפי שכבר הוזכר, הרב הענדל הקפיד מאוד בכל הקשור לחלב ישראל, והיו לו טענות על מוצרי חלב מסויימים ששווקו בחניות הכשרות. מאז נפתחה חברה שמייצרת חלב ישראל למהדרין מן המהדרין, הנחה הרב הענדל בחשאי את הנשמעים אליו שלא להשתמש במוצרי החלב האחרים, ובמיוחד במוצרים בהם מוסיפים אבקת חלב. כי כשמייצרים אבקת חלב, מוציאים את כל השומן מהחלב ונשארת רק אבקה חסרת טעם, ולאחר מכן מוסיפים לאבקה כל מיני חומרים כדי להחזיר לה את הטעם. קיימות שאלות לא פשוטות לגבי כשרותם של כמה מאותם חומרים.

בנוסף, היו שמועות שהם לא מקפידים באופן מוחלט על הגעלת הכלים בחום של 212. 'אם הרב שלהם בכלל סבור שבעצם אין צורך להכשיר בחום של 212', הטעים הרב הענדל, 'לא-דווקא שהוא תמיד עומד בתוקף על כך שבחברה שלו יקפידו להכשיר דווקא בחום של 212"

טענה נוספת שריחפה מעל מוצרי החברה: הייתכן שבמשך עשרות שנים, מעולם לא איחר המשגיח להגיע בזמן למחלבה?! הרי ברור שיש מקרים שהוא מאחר, ואם קורה שהמשגיח מאחר – צריכים לפסול את כל החלב, כך שבמשך כמה ימים לא יימצא 'חלב ישראל' בחניות! ואם זה לא אירע מעולם, אולי מישהו שם מעלים עין במצבים כאלה...

בחברה המהודרת יותר, שהרב הענדל סמך עליה – לעומת זאת – אירע פעם שהמשגיח איחר. באותו שבוע, שהיה דווקא בימים שלפני חג השבועות, הוא פסל את החלב, ולכל צרכני 'חלב ישראל' של החברה המהודרת לא היו מוצרי חלב לחג השבועות! משפחות עם ילדים קטנים נותרו ללא חלב, אבל הרב הענדל לא היה מוכן לוותר על אחריותו שלא לספק חלב שאינו 'חלב ישראל'.

בשולי המחנה היו שריננו אחרי הרב הענדל והעזו לטעון שהוא פועל מתוך

אינטרסים אישיים, אך הוא לא נרתע מכך ולאורך שנים רבות המשיך לעמוד על שלו. מצב בלתי נעים זה היה עלול להימשך עוד זמן רב, אלמלא בא המקרה הבא והפך את הקערה על פיה, כפי ששמענו מאחד המעורבים בפרשייה:

”מאחר שלרב הענדל לא היה מה לענות לחבריו הרבנים, הוא החליט שלקראת האסיפה הבאה הוא מוכרח לעשות משהו בנידון. הוא ביקש ממני לנסוע בהפתעה למחלבה בלילה שבין יום ראשון ליום שני, הלילה בו אמורה להתבצע ההכשרה השבועית במפעל, ולעקוב אחר הנעשה שם. ארגנתי אפוא משלחת של כמה רבנים, כולל גם אברך ששולט היטב בצרפתית, השפה המדוברת באזור ההוא – ויצאנו לעבר המחלבה.

”לפי הנוהל הקבוע, ההכשרה היתה צריכה להתבצע בשעה שתיים לפנות בוקר. הגענו למחלבה בשעה 1:30 וחיינו לבואו של משגיח הכשרות שיבצע את הכשרת המכונות. הגיעה השעה שתיים, ואין שום זכר למשגיח. נכנסנו פנימה למחלבה כדי לראות מה עושים במצב כזה שהמשגיח מאחר, ופתאום ראינו שמגיעה משאית מלאה בחלב ופס הייצור שנקרא ‘חלב ישראל’ עומד להתחיל לפעול...

”במחלבה היו שלושה מיכלים, האחד מיועד לייצור ‘חלב ישראל’ ושני המיכלים האחרים משמשים לייצור ‘חלב עכו’ם’. תחת השגחת המשגיח אמור להיפתח המיכל של ‘חלב ישראל’, ואז הצינור מעביר אליו את החלב לצורך הייצור של חלב מפוסטר. רצנו לעבר המיכל ש‘חלב ישראל’ אמור לעבור דרכו, כדי לראות איך המפעל יתמודד עם העובדה שהמשגיח טרם הסיר את החותמת המונעת את העברת החלב בצינור מהמשאית אל המיכל. לתדהמתנו הרבה גילינו שהעובדים הגויים הסירו בעצמם את החותמת, והתחילו להזרים חלב מהמשאית אל המיכל – לפני שהתבצעה הגעלה כלשהי של המיכל!

כשהמשגיח “מברך” את החלב...

”דקות אחדות עמדנו המומים ומשתוממים, עד שהתעשתנו ושאלנו את מנהל המחלבה מה קורה פה. המנהל ענה לנו באדישות: אל תיבהלו, ככה אנחנו עושים תמיד. שאלנו אותו: ומתי בא המשגיח? – בשעה שש בבוקר מגיע הראב"י היהודי, ענה לנו הגוי, כמסיח לפי תומו. האברך דובר הצרפתית שאל את אחד העובדים: איך אתם נוגעים בחלב ששייך לנו? הגוי לא הבין את כוונתו ואמר לו: אל תדאג, אין שום בעיה. אנחנו לא גונבים מכם אפילו ליטר אחד של חלב. גם כשהראב"י בא מאוחר, בכל מקרה זה החלב שלכם. האברך שאל: כן, אבל מה עושה הראב"י שלנו כשהוא מגיע בשעה שש בבוקר? הגוי ענה לו: זה בסדר גמור, הראב"י בא בבוקר ורואה את כל החלב המוכן ואז הוא מברך את כל החלב ומודיע לנו שהכל בסדר ומוכן לשיווק... הגוי היה כנה מאוד. במקביל, מנהל המחלבה אמר לתומו, שכאשר יש שלג, המשגיח לא מגיע בזמן והם ‘מסתדרים’ בלעדיו ועושים הכל לבד...

"ניגשתי אל מנהל המחלבה וביקשתי לעבור על המסמכים המתעדים את פעילות המחלבה בשלושת החודשים האחרונים. מדובר במסמכים רשמיים הכוללים מידע חשוב ביותר, כמו מועדי פיסטור החלב, מידת החום אליה הגיע החלב בעת הפיסטור, מי ביצע את הפיסטור וכן הלאה. בדרך כלל, הפיסטור במחלבה נעשה בטמפרטורה של 160 מעלות, וכשמכשירים את המפעל אמור להופיע שם שהחום עלה עד ל-2120. הנהלת המחלבה חייבת לתעד את הכל ולשמור את הרשימות המלאות, כדי שהפיקוח הממשלתי יוכל לבדוק אצלם אם הכל נעשה כראוי. המנהל הגוי הראה לי את הרשימה, וראיתי שם שתמיד התבצע הפיסטור בתהליך הייצור של 'חלב ישראל' באמצע הלילה, ואף פעם לא בשעה שש בבוקר. החום הגיע אמנם ל-2120, אבל תמיד מי שעשה את הפיסטור היה גוי. במילים פשוטות: כל החלב של המחלבה הוא חלב עכו"ם לכל הדעות!

"השעה היתה שלוש לפנות בוקר. התקשרתי לביתו של אחד הרבנים במונטריאל, והערתי אותו משנתו. סיפרתי לו כל מה שקרה ושאלתי אותו האם החלב הזה מותר בשתייה. הרב היה המום וענה לי שאם אכן כך קרה, החלב הזה אסור בשתייה.

"בימים הבאים לא היה ניתן להשיג את מוצרי החלב של אותה חברה במונטריאל. עד מהרה התפרסם כל הסיפור, וכל העיר דיברה בהתרגשות על הסייעתא דשמיא שגרמה לרב הענדל להנחות את אנשיו שלא לצרוך את מוצרי החלב ההם, על אף שלא היו לו שום הוכחות על בעיות של כשרות בחלב עד לביקור הנ"ל.

להשלמת התמונה נציין כי המשגיח במחלבה היא הוחלף לאורך דובר צרפתי, והוא הבהיר להם בשפתם, בצורה ברורה ביותר, שאם יסירו את החותמת – החלב כולו ייפסל לשימוש.

סייעתא דשמיא

"הרב הענדל לא היה בטלן בעצמו וגם לא סבל בטלנות אצל אחרים", אומר חתנו הרב חיים שלמה כהן. "הגישה שלו היתה שיש מקום לסמוך רק על מישהו שאתה מכיר אותו כאדם ישר וכשר. ברגע שתפס משהו לא חלק אצל מישהו, הוא כבר לא סמך עליו עוד".

אחד המפעלים במונטריאל ייבא מארץ-ישראל שוקולד שנועד לשילוב במוצר מסוים, ומישהו מהרבנים במונטריאל אמר שהם סומכים על הרב המכשיר מהארץ. יום אחד נזדמן לרב הענדל לפגוש את המשגיח של אותו מפעל, והוא שאל אותו האם הם מכשירים את המכונות באופן של בדיעבד, במי פירות, או באופן של לכתחילה, במים. המשגיח ענה לו: אנחנו נוהגים באופן של לכתחילה ומכשירים את המכונות במים. מתוך בקיאותו בצד הפרקטי של ייצור שוקולד, ידע הרב הענדל שמאד מסובך להכניס מים למכונות שמייצרות שוקולד, כי די בטיפת מים אחת שתישאר במכונה כדי שכל השוקולד לא יצליח להיקרש. הרב הענדל ידע שהפתרון המקובל הוא

להכשיר את המכונות באמצעות שמן או מי פירות, אבל זה הספיק בשבילו כדי לקלוט שהמשגיח אינו אדם אמין. ואכן, בירור קצר שערך העלה שבעצם לא התבצעה שום הכשרה של המכונות באותו מפעל...

גם כשהמשגיח היה יהודי חרדי ('א היימישער איד'), זה לא סיפק אותו. הוא תמיד בדק את המוצר עצמו, לגופו של עניין. הוא סיפר שפעם התבקש לברר את כשרותה של גבינה מסוימת, שהיה צורך להשתמש בייצורה ב'דבר המעמיד', והיו שם שני משגיחים חרדים שכל אחד מהם סמך על השני, ובסוף התברר שזה לא כשר.

במקרה אחר יצאה שמועה כאילו סוג מסוים של דגני בוקר בהשגחת 'ועד הרבנים', שמוגדר כמוצר פרווה, הוא באמת חלבי כי מעורב בייצורו חלב. ותהום כל העיר. יהודים רבים נהגו לצפות בו שניצלים בשריים, והתעוררה שאלה אם צריכים להכשיר את כל הכלים. אך בשעה שמאות יהודים התהלכו מבולבלים, קבע הרב הענדל: 'ברור לי שהשמועה אינה נכונה, כי לא ייתכן שהקב"ה יכשיל ציבור גדול של יהודים במכשול חמור כזה'. ואכן, ועד הרבנים חקר את הדבר ומצא שהשמועה לא היתה נכונה.

פרק תשעה עשר

הישכנת
שלום-בית

מכתביו של הרבי אנו מוצאים כמה וכמה פעמים הנחיות לפתור בעיות בענייני שלום-בית דרך פגישה עם 'רב מורה הוראה בעירו' או 'רב ידיד', ולפעמים אנו מוצאים גם הוראות לבני הזוג לשוחח עם 'ידידים'.

כך למשל כתב הרבי בכ"ב שבט תשמ"ב: "בנוגע להיחסים בבית ושלום הבית, מובן שהענין תלוי בכמה וכמה פרטים שחסרים במכתבו וגם אי אפשר לפרטם במכתב. ובכלל, על פי הוראת תורתנו, תורת חיים, בכגון זה צריך לדבר פנים אל פנים דוקא עם רב מורה הוראה בעירו, ומה טוב מעדתו, ויורהו דעת תורה".

ועל דרך זה במענה שנדפס בלקוטי שיחות (חכ"ד עמ' 466) כותב הרבי: "כדי לזרז ההטבה ושתיה' בנקל יותר וכו' כדאי שנוסף על ההתדברות ביניהם יבחרו מבני משפחותיהם או רב ידיד (או כל אלה יחד) שיתווכחו ביניהם, ידונו ויתיעצו ביחד ע"ד מקום דירתם, פרטי הסדרותם וכו'".

וכן במענה הבא, שנדפס אף הוא בלקוטי שיחות (חל"ח עמ' 189): "...אמרו חז"ל שבני אדם אין דעותיהם שוות ולכן מזמן לזמן צ"ל התייעצות ותיווך של ידידים מבינים. מה טוב דאלה היודעים דעת תורה - רבנים. לכן תיכף לחזרתה לעירם - תתקשר עם רב בעירה, תספר לו על-דבר מענתי ותשאלו הוראותיו. ובודאי (אח"כ) ידברו שניהם עמו וה' יצליחם".

גם רב וגם ידיד

דומה שהרב הענדל ענה על שתי ההגדרות גם יחד - בעבור יהודים רבים במונטריאל הוא היה גם הרב וגם הידיד. עצם העובדה שבני-זוג לא היססו לדפוק על דלת ביתו בשעה שתיים בלילה כדי לבקש שיפתור להם בעיה של שלום-בית, מלמדת הן על גדלותו האישית והן על רמת הקשר הקרוב ששרר בינו לבני הקהילה שלמענם הוא מסר את נפשו. למותר לציין, כי בניגוד לאנשי מקצוע בימינו שגובים סכומי כסף הגונים עבור כל פגישה, הרב הענדל התמסר לבני הקהילה ועסק בהשכנת שלום-בית שלא על מנת לקבל פרס.

"הוא דיבר אלינו מתוך רגש אמיתי וחזק של אהבה", נזכר אחד מבני הקהילה שהרב הענדל השכין בביתו שלום. "זה היה ממש כמו אבא שמדבר לילדיו"... התחושה שהקרין סביבו היתה שהוא ממש שמח על כך שזוג יהודי נוסף זוכה לשלום ושלווה.

בשעה שלוש לפנות בוקר...

במונטריאל חיים יהודים רבים שהיגרו מצרפת לקנדה. במקרים לא מעטים תיווך הרב הענדל בין בני-זוג יוצאי צרפת, כשהוא משתמש במתורגמן חב"די דובר אידיש וצרפתית. בני הזוג השמיעו את טענותיהם בצרפתית, המתורגמן תירגם את דבריהם לאידיש והרב הענדל תימרן ביניהם בחמתו ולא נח ולא שקט עד שהצליח להשכין ביניהם את שלום-הבית המיוחל.

מספר הרב אליהו כהן: "פעם התקשר אלי הרב הענדל בשעה 11 בלילה וביקש שאבוא לביתו כדי לשמש כמתורגמן בינו ובין בני זוג מודרניים דוברי צרפתית שיש להם בעיות בענייני שלום-בית והם הגיעו לביתו כעת. היתה זו הזדמנות ראשונה עבורי להיות נוכח בפגישה שמטרתה השכנת שלום-בית. זו היתה פגישה ארוכה שעסקה בטענות השונות שהיו לכל אחד מבני הזוג מול השני, אבל בעיקר אני זוכר שני דברים ממה שהרב הענדל אמר להם לקראת סיום הפגישה: א) מטבע הדברים, כאשר יש מריבה בין שני אנשים, כל אחד משני הצדדים רוצה לנצח. אבל האמת היא שכאשר שניים רבים וכל אחד מהם רוצה לנצח – שניהם מפסידים. לעומת זאת, כאשר כל אחד מהם מוכן להפסיד – שניהם מרוויחים (במשך הזמן למדתי להבין עד כמה הרעיון הזה מהווה יסוד עמוק בענייני שלום בית). ב) כשהוא ביקש להשפיע על הבעל שישמור על הלכות טהרת המשפחה, אמר לו: "כאשר שומרים טהרת המשפחה, חווים את הזוגיות בכל פעם מחדש, כמו אחרי החתונה".

סיפור דומה בפי הרב שמואל זלמנוב, שהתגורר בשכנות לרב הענדל: "לילה אחד, בשעה שלש או ארבע לפנות בוקר, צלצל הטלפון בביתי. עניתי לטלפון ושמעתי את קולו של הרב הענדל: שמואל, אתה ער כעת? עניתי בחיוב ומיד רצתי לביתו. הרב פתח לי את הדלת, כשהוא עטוף בחלוק של שינה. לא הבנתי מה קרה, והוא הסביר לי: 'אתה מבין טוב עברית, בוא ניכנס'. נכנסנו וראיתי בני זוג ספרדים, דוברי עברית. היו שם הרבה צעקות בנושא של שלום-בית. ישבנו כשעה, תרגמתי להם את דברי הרב ובסוף העניין הסתדר. בדיעבד נודע לי שהנושא של גירושין אפילו לא היווה עילה לוויכוח, הם כבר החליטו להתגרש ורק באו לרב בגלל מריבה שהתפתחה ביניהם סביב נושא חלוקת הכספים... כיום לבני הזוג הזה יש כבר נכדים".

כשהנושא היה 'שלום בית', השעון לא תפס אצלו מקום. הוא היה הולך אפילו באמצע הלילה, והיה מוכן להישאר בבית אחד כמה שעות כדי לנסות להשכיח שלום-בית, כשהוא מצרף אליו לפעמים את הרב דוד כהן.

לעת זקנותו התגורר בבית חתנו, הרב מאיר פלוטקין, ופעם בשעה שתיים לפנות בוקר צילצל מישהו בפעמון הבית. חתנו פתח את הדלת וראה מולו בני זוג שביקשו לדבר בדחיפות עם הרב. הוא העיר להם בעדינות שהשעה כעת 2:20 לפנות בוקר, אבל הם התעקשו וטענו שהדבר חשוב מאד.

בינתיים שמע הרב הענדל קולות מכיוון הדלת, ולכן הוא קם ושאל במה העניין. כששמע שמדובר בבני זוג שרוצים להיפגש איתו בדחיפות בענייני שלום-בית, הזמין אותם פנימה ושוחח איתם כשעתיים, עד ארבע לפנות בוקר. בינתיים הנכדים התעוררו, והרב פלוטקין שניסה להרדים את הילדים הקטנים ראה את בני הזוג יוצאים מהבית בשעה ארבע, אך בשעה חמש הם חזרו ואמרו שישנם פרטים שעדיין טעונים ליבון ובידור... הרב הענדל ישב איתם עד השעה שש, ואז אמר להם בחיך: אני שמח שהבוקר לא אזדקק לשעון המעורר שיעיר אותי לקום לתפילת שחרית במניין הקבוע שלי בשעה 6:30...

לאחר שעבר את גיל גבורות, השתדלו בני משפחתו למנוע ממנו טלטולים מיותרים מחוץ לביתו. אך כל אימת ששמע על מקרה של משפחה שדורש השכנת שלום-בית, היה דורש שיובילו אותו לביתם, חרף גילו המבוגר. פעם בא מישהו לביתו והתלונן שיש לו בעיות עם אשתו. חרף חולשתו, ביקש הרב הענדל לבקר בביתו עוד באותו לילה, ולא נח עד שהסדיר את המצב.

לפעמים, כאשר נוכח לראות שהמצב הכלכלי מקשה על חיי הזוגיות של משפחה מסוימת בקהילה, דאג לסייע להם גם בצד הכלכלי, אם על-ידי סידור של משלוח חבילות מזון או תמיכה כספית, או שפנה לבעלי יכולת בבקשה שיסייעו להם.

מעשה במשפחה שהבעל לא הצליח למצוא עבודה, והמצב הכלכלי עורר מריבות וצעקות בין בני הזוג עד שהאשה ביקשה להתגרש. הרב הענדל ניסה לשכנע את האשה שבעלה הוא אדם טוב, ורק המצב הכלכלי גורם לו להתפרץ, ומה הוא אשם שלא מצליח למצוא עבודה?... אבל האשה לא רצתה לשמוע על 'שלום בית', עד שהבעל נאלץ לעזוב את הבית והם פתחו בהליכים לקראת גירושיין. כעבור כמה ימים, שמעה האשה צלצול בדלת. היא נדהמה לראות את הרב הענדל עומד בפתח ובידו מתנה עבודה... הרב הענדל הסביר לה, שבעלה מאוד מעוניין לחזור ולהשכין שלום בביתם, ואף קנה לה מתנה מיוחדת. אלא שבסיטואציה שנוצרה, הבעל התבייש להגיע לאשתו עם המתנה, ושאל את הרב הענדל אם יוכל לעשות לו טובה ולהביא את המתנה לאשתו. הרב הענדל לא חשב פעמיים, וכלל לא עלה על דעתו שאולי יש בכך משום זלזול בכבודו כרב הקהילה. הוא פשוט הביא לאשה את מתנתו של הבעל – כדי שלא להחמיץ הזדמנות להשכנת שלום!

שלום-בית בדרך לסידור גט

לדברי הרב חיים-שלמה כהן, שיקול-הדעת של הרב הענדל ביחס לשאלה מתי עליו להכריע באופן שברור שאי אפשר כאן להשכין שלום-בית ומתי יש סיכוי שהדבר אפשרי: במקרה של בני זוג שומרי מצוות, הוא לא ראה שום סיבה למהר ולהכריע בנידון, אלא המשיך לנסות מכל מיני כיוונים להשכין שלום. אבל במקרה של בני זוג שאינם שומרי מצוות, היה חושש שמא יש כאן בעיות נוספות, וחשש שבגלל טבע המתירנות שיש היום, מהרגע שמדובר על גט, אין האשה מרגישה כבר כ"אשת איש" וכו'.

"כאשר בני זוג מודרניים באו אליו וביקשו שישכין שלום ביניהם, השאלה הראשונה שהיה שואל אותם היתה האם הם שומרים שבת. אם התשובה שקיבל היתה שלילית, היה אומר להם: אם כן, הרי ייתכן שגם אינכם יודעים מה מותר ומה אסור בדיני טהרת המשפחה, ואיך אתם מצפים שיהיה ביניכם שלום-בית?..."

בבית הדין של מונטריאל, נקבע יום ראשון ליום בו עוסקים הדיינים בסידור גיטין. בני משפחתו מספרים שזה היה היום הכי גרוע עבורו במהלך השבוע. הוא היה בוכה

גם על בני זוג שמעולם לא הכיר. לפעמים נאלץ לסדר 3 גיטין ביום אחד, והרב הענדל שפך דמעות כמים בימים כאלה.

הדיין הרב באנון מכיר את התעסקותו של הרב הענדל בנושאי גיטין בשנים היותר אחרונות לחייו. "כשהגעתי למונטריאל בשנת תשמ"ז, הרב הענדל עדיין ניהל את כל ענייני הרבנות בכל כוחו וכולם סמכו עליו. אבל אם בתחום הכשרות הוא היה בולט בתור בר-סמכא, הרי שבענייני גיטין הוא היה הסמכות בה"א הידיעה וכל הרבנים בעירנו סמכו רק עליו". כמו שאר הדיינים שישבו עם הרב הענדל בבית-הדין בקשר לסידור גיטין, גם הוא מעיד שתמיד הפעיל הרב הענדל את כל המאמצים בניסיון להביא לשלום-בית, ורק כאשר נוכח לדעת כי אפסו כל הסיכויים – פנה לסידור גט.

חלק מהגיטין סודרו בין בני זוג שאינם שומרי מצוות, והיו מקרים שבהם כבר סידרו את כל הליכי הגירושין בבית משפט ובאו לבית-הדין רק כדי להסדיר את ההליך מהצד ההלכתי. וגם אז, בשעה שחברי בית-הדין כבר התחילו לעסוק בסידור גט ופנו אל הרב הענדל כדי לחקור ולברר איך יש לכתוב את השמות המלאים והמדויקים של בני הזוג – משום שהוא היה בקי מאוד בהלכות כתיבת גיטין ושמות האנשים והנשים – הרב הענדל עדיין דיבר אל בני הזוג במתינות והיה שואל: נו, אולי בכל זאת יש מקום לנסות עוד ניסיון אחרון להשכין ביניכם שלום-בית?

כאמור, כשהיה מדובר בבני זוג שומרי מצוות, השתדל הרב הענדל בכל כוחו להביא לידי שלום בית. ובמקרה שהיה מדובר בבני-זוג חב"דיים מבני הקהילה, נלחם הרב הענדל בכל כוחותיו ממש כדי שהמצב לא יגיע לגירושין. אחד הנימוקים בהם השתמש תמיד כלפי בני הזוג: הרי בעת הקידושין שלכם בירכו 'שבע ברכות' ובברכות האירוסין מופיע ייחוד השם ביחס לנישואיכם, ואם הבית יתפרק – יתפרק גם ייחוד השם שנפעל על-ידי נישואיכם.

לא אחת אירע שעמיתו הדיינים ניסו להניא אותו ממאמציו להשכנת שלום-בית בין בני הזוג שבאו לבית-הדין כדי להתגרש, לאחר שראו שבני הזוג מייצגים שני עולמות שונים לחלוטין ואף מנוגדים ממש זה לזו, אבל הרב הענדל המשיך להתעקש ובמקרים רבים הצליח להשכין שלום-בית אפילו בין כותלי בית-הדין לגירושין. "היו כמה פעמים שהרב הענדל השכין שלום בין בני הזוג וכעבור שנה-שנתיים נולד להם בו והם כיבדו אותו בסנדקאות ואותי בעריכת הברית", מספר הדיין הרב באנון המשמש גם כמוהל. "וכשהלכנו ביחד וראינו את הרך הנולד היה הרב הענדל אומר לי בהתלהבות: ברוך השם, הנה הילד שלנו!".

"יש רק אחד שיודע הכל..."

היו גם מקרים שבהם נוצר צורך דווקא לסדר גט, כפי שמספר בנו, הרה"ח הרב ישראל-יוסף הכהן הענדל, שלפני נישואיו עשה 'שימוש' לדיינות אצל אביו: "כשהגעתי הביתה בליל בדיקת חמץ, אמר לי אבי שבדיקת כעת יש לו מקרה דחוף

של גט וזה הזמן להגיע ולראות מקרוב את התנהלות הדברים. אמנם מלכתחילה אין כותבים גיטין בלילה, אבל כאן היה מדובר במקרה חריג ודחוף: יהודי מתושבי העיר, שאשתו הייתה גיורת, גילה שאשתו עומדת בקשר עם צעיר גוי שהכירה עוד מימי היותה גויה, והיא רוצה לברוח עם ילדיה וללכת לאותו גוי, שם תעניק לילדיה חינוך נוצרי, רחמנא ליצלן.

”מיד כשבעלה היהודי גילה את הדבר, הוא ניגש לאבי וביקש לגרש את אשתו בטרם יהיה מאוחר מדי. עקב דחיפות המצב, נקבע דיון חירום בבית הדין לשעות הלילה. בינתיים הבעל הזמין לאותו לילה כרטיסי טיסה לו ולילדיו למדינה אחרת. התוכנית היתה לעכב את האישה בבית־הדין במסגרת הליך הגירושין, עד שהבעל יספיק לצאת מהמדינה.

”וכך היה: הבעל הגיע לבית־הדין עם אשתו. בהוראת אבי מינה הבעל את הדיינים כשלוחיו לכתובת הגט וגם למסירתו, ואחר כך אמר לאשתו שהוא צריך לצאת לכמה דקות לקנות כמה דברים דחופים לחג הפסח. הדיינים אמרו לאישה שתמתין במקום עד שהם יכתבו את הגט וימסרו אותו לידיה.

”בינתיים הבעל מיהר לביתו, לקח את הילדים, הרים את שפופרת הטלפון (כדי שאם האישה תתקשר הביתה, תשמע צליל ‘תפוס’ ולא תתפלא למה לא עונים) ויצא איתם במהירות מהבית לנמל־התעופה. בבית־הדין עיכבו הדיינים את האישה עוד ועוד. הסופר טעה בכוונה בכתובת הגט, והיה צריך להתחיל לכתוב את הגט מהתחלה. גם אני, בתור עד, הייתי צריך ‘להתאמן’ זמן רב כדי לכתוב את שמי בכתב אשורי, ובינתיים קיבלנו את הידיעה שהבעל הצליח לעלות על המטוס להימלט מהמדינה עם ילדיו.

”במשך כל אותה העת היתה האישה מתוחה מאוד. היא ניסתה להתקשר לטלפון בבית, אבל הטלפון היה תפוס. היא צלצלה לאחד השכנים, ולבקשתה עלה השכן לביתה. לאחר מכן סיפר לה שבעלה אינו בבית, וגם הילדים אינם שם. האשה נכנסה ללחץ, ורק בקושי הצלחנו להרגיע אותה ולהשאיר אותה בבית־הדין עד לסיום התהליך.

”אחר כך, כאשר הבינה שבעלה ברח מהמדינה, בגיבוי של בית־הדין, היא תבעה את אבי בבית המשפט, וטענה שהוא סייע לבעלה בחטיפת הילדים. במהלך המשפט שאל השופט את אבי האם הוא יודע היכן נמצא הבעל. אבי, שלא ידע לאיזה מקום בדיוק הבעל ברח, אמר שיש אחד שיודע, והוא הקב”ה. בסופו של דבר השופט קיבל את דבריו וזיכה אותו.”

”דברי חכמים בנחת נשמעים”

כשהיה נפגש עם בני זוג, הקפיד מאוד שבמהלך השיחה והוויכוח לא ירימו את קולם. והיה חוזר ואומר להם: ‘דברי חכמים בנחת נשמעים’. כשאתה צועק, אתה חושב

רק על עצמך. אם לא תצעק, יש סיכוי שיהיה לך קל יותר לחשוב מהי הבעיה שמציקה לצד השני. הוא גם הצביע על תופעה מעניינת: כאשר אדם מדבר, הוא פותח את פיו בצורת חצי עיגול, כי המחצית השנייה שייכת למי ששומע אותו. אך כשהוא צועק, הוא פותח את פיו בצורת עיגול שלם ואינו משאיר מקום למישהו נוסף בסביבה...

הוא גם הזכיר את העצה המפורסמת המופיעה באגרות-קודשו של הרבי, בתור עצה וסגולה להינצל ממידת הכעס: כאשר אדם נמצא במצב-רוח של כעס ומתחיל לדבר בנושא שמכעיס אותו, מתגברת מדת הכעס עוד יותר. אבל אם יבלום את פיו בשעת המריבה ולא ידבר על הנושא המטריד אותו, יוכל להשתלט ביתר קלות על הכעס.

הנחיה נוספת שהיה נותן לבני זוג: לדבר זה אל זה בסבלנות ולכבד זה את זה. כשדיבר אל הבעל, הסביר לו עד כמה חשוב הדבר שיכבד את האישה ויעריך אותה על כל העבודה שיש לה בבית. כשהגיע אליו בעל שטען שאשתו אינה יוצאת לעבוד, אינה נושאת בעול הפרנסה ולכן אין לה בעיות להציב דרישות שונות כלפיו – הוא היה מסביר לבעל שהקשיים שיש לה ביחס לטיפול בילדים בבית, משפיעים לרעה על מערכת העצבים שלה והבעל צריך להבין זאת. בהתחשב במתח הגדול שהאישה שרויה בו בגלל ההתמודדות היומיומית הקשה עם הילדים בבית, היה ממליץ מאוד שהאישה תצא מדי פעם מהבית במשך השבוע, אם לשיעורי תורה, אם לקניות שוטפות או אפילו לעבודה במשרה חלקית. 'גם עבודה של חצי יום שהיא רק פעמיים בשבוע הינה חשובה לחיזוק בריאות הנפש ומערכת העצבים', היה אומר. 'במשך כל השבוע המתח עם הילדים, ועם כל עומס הבישולים והכביסות המוטלים על כתפיה, הוא גדול מאוד. חייב להימצא פתרון שיאפשר לה להשתחרר מהמתח לעיתים תכופות וימנע מראש בעיות של שלום בית'.

נושא נוסף שהיה מדגיש בשיחות כאלה: בעיות בפרנסה גורמות לבעיות בשלום בית. 'הבעיה הכלכלית היא לא בעיה אישית של בעלך', היה מדגיש במיוחד באוזני האישה, 'זוהי בעיה שמשותפת לשניכם. המחסור בכסף גורם לשניכם מתח נפשי ומוביל אתכם לבעיות של שלום בית'. הוא היה מוסיף ומצטט את מאמר חז"ל 'לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום' ומבהיר לבני הזוג שכאשר ישרור שלום ביניהם, זה יהיה עבורם כלי מחזיק ברכה לפרנסה בהרחבה. כך שבסופו של דבר יש כאן מעגל: מחסור בפרנסה מוביל לקושי בשלום-בית, וכאשר מתגברים על הקושי ומתאמצים שיהיה שלום בית, ממילא תתרחב הפרנסה.

כשהיה מדבר עם בני הזוג על עניינים אישיים, דברים שבינו לבניה, היה מדגיש מאוד עד כמה חשוב לשניהם להקפיד בזה ולהיזהר מאוד שלא לזלזל בכך. עוד הדגיש שבכל מצב, גם במצבים הכי קשים, חייבים בני הזוג לגור ביחד ולדאוג שישררו חיים נורמליים ביניהם, כי כאשר מחליטים שלא לחיות ביחד זה מגדיל הרבה יותר את הבעיות בתחום של שלום בית, ודווקא החיים בצוותא מעניקים לבני הזוג את האפשרות למצוא הזדמנות מתאימה להשמיע זה באוזני זה את טענותיו ולפרוק בהדרגה כל המטענים הקשים בצורה נורמלית.

הוא היה מבהיר לשני צדדים את חשיבות הנושא של יחס מכבד הדדי: שהבעל יקבל יחס מכבד מהאישה, ושהאישה תרגיש שבעלה מקשיב לה ומתעניין במה שהיא צריכה. כשפרץ ויכוח בין בני הזוג והאישה טענה שאינה מרגישה שיש לה גישה נכונה אל בעלה – היה אומר לה: מדוע בעלך צריך לסבול, אם אין לך גישה נכונה? עלייך להתאמץ כדי שתהיה לך גישה נכונה כלפי הבעל. וכשהבעל טען שאיננו מתעניין בתחומים המעניינים אותה, היה אומר לו: מדוע אשתך צריכה לסבול, אם אתה לא מתעניין בדברים הללו? כמו שאתה מרגיש שובע אחרי ארוחה דשנה, אשתך מרגישה שובע אחרי התעניינות אמיתית וכנה שלך בדברים המעניינים אותה.

חלק מהמיומנות של פתרון בעיות בענייני שלום בית קשור להכרת המצבים הבעייתיים הנפוצים אצל בני הזוג. הרב הענדל, מעבר למומחיותו הרבה בצדדים ההלכתיים הנוגעים לחיי משפחה, היה 'מבין' גדול מאוד גם ביחס לקשיים של ניהול בית חסידי המבורך בילדים, כולל הקשיים הכרוכים בחינוך ילדים כאשר מדובר בשלוחים שיש להם הרבה התחייבויות של עבודת השליחות דווקא בשעות הלילה וממילא אין להם זמן להקדיש לילדים. ככלל, נהג הרב הענדל לומר לאברכים חסידיים שבאו אליו כי חשוב מאוד להקדיש זמן לענייני הבית והילדים, לפני כל המחויבויות החסידיות האחרות, כולל מחויבויות הנגזרות מעבודת השליחות. 'לפני הכל אתה צריך להיות בן אדם', היה אומר לבני שיחו.

סוד ההצלחה

כיום, כאשר העיסוק בענייני שלום-בית הפך לנחלתם של אנשי מקצוע ופסיכולוגים, יש המתקשים להבין איזו תועלת בכלל היתה יכולה לצמוח לבני זוג מכיוונו של רב חסידי מבוגר מהדור הקודם, ואיזו הבנה היתה לו בתחום הבין-אישי. אך עובדה היא שהרב הענדל זכה להצלחה רבה ומופלגה, וגם בתחום זה כמו בתחומים אחרים בהם עסק היתה לו סייעתא דשמיא רבה.

הכל מודים שהרב הענדל ראה הצלחה רבה בתחום זה של הבאת שלום בין איש לאשתו, הן במשפחות חב"דיות והן במשפחות מחוץ לקהילת חב"ד. רבים תהו ושאלו מה היה סוד ההצלחה שלו, כיצד הצליח לקחת בני זוג שרבים ביניהם ולהשכיח ביניהם שלום. ייתכן שהתשובה נעוצה גם בכך שידע תמיד להאזין לטענותיהם של שני הצדדים במילואם. אמנות ההקשבה בה ניחן נתנה לכל אחד מבני הזוג שפנו אליו את התחושה שליבו קשוב אליו במידה מלאה. עוד דוגמה אופיינית למלים שנכתבו לימים על מצבתו: "מילא תפקידו במסירות בחכמה ובדרכי נועם".

גורם נוסף להצלחתו היתה הסבלנות. הוא ישב עם בני-זוג שעות על גבי שעות, והם הרגישו שהוא בשבילם כמו אבא ששומע מילדיו את כל הבעיות שיש להם. גם כשמישהו דיבר שטויות, הוא ידע לתת לו הרגשה שזוהי שאלה גדולה וחשובה. בכל השיחות שניהל עם בני-זוג בענייני שלום בית בלטה גישתו העדינה והמתחשבת. כאשר השיחה הובילה לכיוון בו הורגש שהבעל לא צודק והאישה צודקת, הוא לא היה

אומר לבעל: 'נו, אתה רואה שהיא צודקת?'. במקום זה הוא היה משפיל עיניו בבושה ושותק דקות ארוכות, והבושה הזו יצרה בחדר אווירה שגרמה לבעל לחוש רגשות אשמה וגם להתחזק בהחלטתו לשפר את דרכו. בדרך זו אנשים יצאו ממנו מרוצים. כל אחד מבני הזוג הרגיש שהרב מבין אותו.

הרב הענדל נקט בדרך חכמה ומעולם לא הזדהה עם אחד הצדדים בוויכוח. הוא היה בעל עמדה ניטרלית, שמע את שני הצדדים ונתן עצות מהצד כביכול. לפעמים, תוך כדי שמיעת שני הצדדים, היה שואל את אחד מהם: 'מה אתה חושב שצריכים לעשות במצב כזה? מה כדאי לעשות ומה לא?'. כך היה גורם לבני הזוג להגיע מעצמם אל הפתרון האידיאלי.

ואולי סוד ההצלחה הגדולה שהיתה לו בסידור ענייני שלום בית אצל משפחות רבות הוא משום שקיומן של מריבות פשוט הפריע לו ולכן עמל וטרח לבטל אותן מן השורש.

אבל החשוב מכל: כאשר נתן עצות לבני הזוג, ידע להציב דברים בפרופורציה הנכונה שלהם. הוא היה יכול לומר לבעל בנימה תקיפה שלמען שלום-בית עליו להימנע מלהקפיד על דבר מסוים. לאישה הוא היה יכול לומר, לדוגמה, שעליה לצאת מתוך הנחת-יסוד שלפיה גם אם חלק מהבעיות בענייני שלום בית נראות בלתי פתירות, הרי טובת הילדים מכריחה לעשות הכל כדי שלא להגיע לגירושין. הוא ידע להסביר שהשליחות העיקרית של האדם בעולם היא להביא עוד נשמות לעולם, וכאשר לאדם כבר יש ילדים, לא ייתכן ששיקול כלשהו, חשוב ככל שיהיה, יביא לגירושין ויגרום נזק לילדיו, הדבר שבשבילו ירדה נשמתו לעולם.

הבושה יצרה אוזירה

הניסיון הרב שצבר בתחום זה, הקנה לו מיומנויות לפתרון בעיות של שלום-בית, גם כשהמצב נהיה קשה מנשוא. באחד המקרים זיהה הרב הענדל שקיים מתח גדול בין בני הזוג. הוא ביקש שהבעל יעזוב את הבית למשך שבועיים ואחר כך, לפני שיחזור הביתה, יבואו שני בני הזוג ביחד לביתו ויערכו ביניהם חוזה בו ייכתב במפורט מה הבעל רוצה ומה האישה רוצה, ושניהם יחתמו על התחייבותם לקיום התנאים בחוזה שחתמו.

במקרה אחר דרש מאברך חסידי שילמד וישנן בעל-פה את המאמר ד"ה 'אז יבקע כשחר אורך' תרצ"ד (נדפס בספר המאמרים קונטרסים ח"ב עמ' שה והלאה), בו מבוארים בהרחבה הגורמים לכך שאדם חושב רק על עצמו ולא על הזולת: כאשר אדם עסוק כל היום רק במחשבות על תענוגים גשמיים וחומרניים, ומספק לעצמו את כל תאוותיו ללא שום מעצורים – זה מביא אותו לידי מידות רעות עד כדי מחלה ממש. העובדה שהוא חשוב ויקר בעיני עצמו, וממילא מרשה לעצמו למלא את כל משאלות לבו וחי כמו בהמה – מביאה למצב שבו הוא דואג לספק לעצמו הכל, אפילו מותרות

שבמותרות, ואילו ביחס לזולת לא איכפת לו אפילו מהדברים ההכרחיים שבהכרחיים. אחרי שהאברך למד את המאמר, הבין עד כמה הרחיק לכת בחייו האישיים כאשר שם את עצמו במרכז התמונה ולאט לאט הפסיק להתחשב בצרכיה של אשתו, וזה גרם לו מפנה משמעותי לטובה.

[את המאמר 'אז יבקע' הוא 'חי' במיוחד. בכלל, כאשר היה מורה למישהו לחזור מאמר, הדגיש שצריכים 'לחיות' את המאמר, ולא רק 'לומר' אותו. ומרגלא בפומיה, שפעמים רבות יש קטע במאמר המתחיל במילה 'הנה', וכאשר לא 'חיים' את המאמר, זה נשמע כמו התחלה של 'הבדלה'... 'הנה א-ל ישועתי'... חזרת מאמר, אינה 'הבדלה'... הדגיש חזור והדגש].

מספר עסקן באחת הקהילות החרדיות במונטריאול: "מעשה במשפחה חרדית מבני הקהילה שלנו, שהבעל הסתבך במשחקי הימורים ושקע בחובות אדירים של כ-500 אלף דולר. מה עשה האיש כדי לשלם את חובותיו? – הוא לקח מאנשים סחורה ששווה מאה אלף דולר ומכר אותה בשוק השחור בעשרים אלף דולר, וכך שילם חובות... עד מהרה נתפס האיש בקלקלתו והוא הואשם בעבירות פליליות קשות.

"בהתחלה איש מבני הקהילה לא ידע פרטים על המתרחש בתוך המשפחה. יום אחד הגיעה אשתו אל הרב הענדל, סיפרה לו את כל הסיפור וביקשה שיסדר לה גט. מיד כשנודע הדבר לרב הענדל, סיפר לי על כך וביקש שאת כדי להשכין שם שלום-בית. כשמעתי את פרטי הדברים, אמרתי שלדעתי אין מנוס מגירושין כי אין מצוה לצער אישה כשרה ולהכריח אותה להמשיך לחיות עם בעל כזה שירד לדיטוא הכי תחתונה של משחקי הימורים, אלא צריכים לסדר להם גט במהירות האפשרית. אך הרב הענדל חלק עלי ואמר שלדעתי צריכים למצות תחילה את כל האפשרויות ולהשיב את החיים בבית למסלולם התקין, כי אחרי הכל מדובר בראש משפחה ואב לילדים.

"זה קרה בחודש אדר, ואני אמרתי לו שלדעתי חייבים לסדר גט לפני פסח כי חבל סתם למשוך את העניין... אך הרב הענדל – רוח אחרת היתה עמו. הוא הזכיר לי את דברי חז"ל שאפילו המזבח מוריד דמעות על אדם שנותן גט לאשתו. הוא הוסיף ואמר שחג הפסח הוא חגם של הילדים, ולכן צריכים לעשות כל מאמץ לדחות את הגט לפחות עד אחרי פסח, כדי שהילדים יהיו יחד עם ההורים בליל הסדר. לא עניתי לו אבל חשבתי לעצמי: כשיבוא היום והגט יינתן בסופו של דבר, אשאל אותו מה הוא הרוויח מדחיית הגירושין בשלושה חודשים? מה העניין לגרום צער לאשה כשרה?!

"חג הפסח חלף, גם פסח שני עבר, ואין שום התקדמות. יום אחד בא אלי הרב הענדל ואמר לי: יש לי בשורה טובה בשבילך, במשפחה פלונית לא יהיה גט! שאלתי אותו בתדהמה: מה זאת אומרת 'לא יהיה גט'? והוא הסביר לי: 'סידרתי שם את כל העניינים באופן טוב'. הסתכלתי עליו במבט המום ולא הבנתי: איך בכלל אפשר להתחיל לסדר את העניינים במצב כל כך מסובך?! עד היום אינני יודע איך הוא הצליח לסדר את העניינים, אבל עובדה היא שהם חיים בשלום עד עצם היום הזה.

"היחידי שהיה יכול לחולל את הנס הזה, הוא הרב הענדל", סיים העסקן את סיפורו

בהתפעלות. "הוא לא קיבל על כך משכורת, אבל אנשים הרגישו שהוא מניח את כל כולו בזה, למענם ולטובתם. גם הבעל וגם האשה הרגישו שמדובר בחסיד שבטל כולו לרצון העליון, וכל דבריו נובעים מתוך אהבת ישראל אמיתית, ורצון כנה להביא את האושר לביתם".

לזכות

החתן התמים

הרב אברהם צבי ש"י הכהן

והכלה המהוללה מ' חנה

כהן

לרגל נישואיהם בשעתומו"צ

יום ראשון כ"ז סיון ה'תשפ"ב

נדפס על ידי הוריהם

הרה"ת ר' חיים שלמה הכהן

וזוגתו מרת מנוחה רבקה שיחיו

כהן

הרה"ת ר' יוסף

וזוגתו מרת יהודית שיחיו

וולבובסקי

וזקניהם

הרה"ת ר' מרדכי ש"י וולבובסקי

הרה"ת ר' יוסף יצחק וזוגתו מרת מרים שיחיו גופין